

Raport

Stan ekonomii społecznej w regionie łódzkim w roku 2020

**Raport o stanie ekonomii społecznej
w regionie łódzkim w roku 2020**

Raport:

„Stan ekonomii społecznej w regionie łódzkim w roku 2020” został opracowany oraz wydrukowany w ramach projektu pn. „Koordynacja i rozwój ekonomii społecznej w województwie łódzkim” współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w Ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014 - 2020, Osi priorytetowej IX Włączenie społeczne, Działania IX.3 Rozwój ekonomii społecznej, Poddziałanie IX.3.2 Koordynacja ekonomii społecznej.

Zamawiający:

Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi
Jednostka Organizacyjna Samorządu Województwa Łódzkiego
91-302 Łódź
ul. Snycerska 8
tel. 42 203 48 00
www.rcpslodz.pl
www.es.rcpslodz.pl

Wykonawca:

Lokalne Badania Społeczne

Druk:

R2 Print Płock Adam Rytter

Publikacja bezpłatna
Nakład 500 egzemplarzy

Nr ISBN:

978-83-963514-1-8

Spis treści:

1. Streszczenie kluczowych wyników badania.....	5
2. Wprowadzenie	12
3. Metodologia i koncepcja badawcza.....	16
4. Analiza danych zastanych (desk research) - uwarunkowania prawne i instrumenty wsparcia ES w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r.....	23
4.1. Ramowe rozwiązania antykryzysowe na poziomie europejskim.....	25
4.2. Wsparcie dla podmiotów ekonomii społecznej w związku z pandemią koronawirusa SARS-CoV-2 na poziomie krajowym	30
4.3. Działania antykryzysowe podejmowane w województwie łódzkim.....	46
5. Analiza wyników badania ilościowego PES/PS	54
6. Analiza wyników badania ilościowego JST.....	76
7. Analiza wyników badania jakościowego	89
8. Rekomendacje i wnioski z badania	106
9. Bibliografia.....	110

Aneks – materiały wykorzystane podczas realizacji badania

Wykaz skrótów:

AKSES - System Akredytacji i Standardów Działania Instytucji Wsparcia Ekonomii Społecznej
CATI – Komputerowo Wspomagany Wywiad Telefoniczny
CIS – centrum integracji społecznej
CUS – centrum usług społecznych
ES – ekonomia społeczna
FIO – Fundusz Inicjatyw Obywatelskich
FGI – Zogniskowany Wywiad Grupowy
IDI – Indywidualny Wywiad Pogłębiony
IZ – Instytucja Zarządzająca RPO WŁ 2014-2020
JST – jednostka samorządu terytorialnego
KGW – koło gospodyń wiejskich
KIS – klub integracji społecznej
KPRES - Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej
KRES WŁ – Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej Województwa Łódzkiego
KRS – Krajowy Rejestr Sądowy
MOPS – miejski ośrodek pomocy społecznej
ODR – ośrodek doradztwa rolniczego
OPS – ośrodek pomocy społecznej
OWES – ośrodek wsparcia ekonomii społecznej
PCPR – powiatowe centrum pomocy rodzinie
PES – podmiot ekonomii społecznej
PKB – Produkt Krajowy Brutto
PO – program operacyjny
PS - przedsiębiorstwo społeczne
PUP – powiatowy urząd pracy
RCPS – Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi
ROPS – regionalny ośrodek polityki społecznej
RPO WŁ 2014-2020 – Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020
RPRES - Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Łódzkim do roku 2020
WTZ – warsztat terapii zajęciowej
ZAZ – zakład aktywności zawodowej
EFS – Europejski Fundusz Społeczny

1. Streszczenie kluczowych wyników badania

Niniejszy raport zawiera opis wyników badania ilościowego i jakościowego, zrealizowanych w ramach przygotowania raportu o stanie ekonomii społecznej w województwie łódzkim. Przedmiotem badania była wielowymiarowa ocena stanu ekonomii społecznej w regionie w roku 2020, w tym w kontekście pandemii COVID-19. Zrealizowane zostały następujące etapy i techniki badawcze:

- analiza danych zastanych,
- badanie ilościowe z przedstawicielami podmiotów ekonomii społecznej – PES, w tym przedsiębiorstw społecznych – PS (Komputerowo Wspomagane Wywiady Telefoniczne – CATI, N=200),
- badanie ilościowe z przedstawicielami jednostek samorządu terytorialnego – JST (Komputerowo Wspomagane Wywiady Telefoniczne – CATI, N=102),
- badanie jakościowe z różnymi grupami interesariuszy sektora i systemu wsparcia ekonomii społecznej w regionie (Telefoniczne Wywiady Pogłębione – IDI, N=20).

Perspektywa PES/PS:

Większość badanych przedstawicieli PES/PS wspominała pierwsze tygodnie pandemii COVID-19 jako okres paraliżu, całkowitego zamknięcia lub ograniczenia możliwości prowadzenia dotychczasowej działalności. W przypadku podmiotów o charakterze reintegracyjnym wynikało to z wprowadzonych wytycznych, które nakazywały im zawieszenie działalności w trosce o bezpieczeństwo uczestników. Respondenci zapamiętali pierwszy lockdown jako okres, podczas którego działalność zamarła lub była prowadzona w zmienionej formie (często w ograniczonym zakresie lub – jeśli było to możliwe – w trybie zdalnym), ponadto trudno było oszacować czas trwania wprowadzonych ograniczeń. Sytuacja poszczególnych podmiotów była uzależniona od ich specyfiki. Wśród branż szczególnie dotkniętych pandemią nasi rozmówcy wymieniali przede wszystkim

gastronomię, hotelarstwo i turystykę. Warto zaznaczyć, że niektóre branże zyskały w okresie pandemii – dotyczyło to zwłaszcza podmiotów działających w branży budowlanej oraz porządkowej.

Badane PES/PS podjęły próby adaptacji do nowych okoliczności, np. poprzez zmianę sposobu świadczenia usług i/lub wprowadzenie nowych rodzajów działalności, często niepowiązanych z dotychczasową branżą. Wdrożono takie działania interwencyjne, jak np. szycie maseczek, organizację dostaw posiłków dla osób potrzebujących, niektóre zaplanowane działania realizowano w trybie on-line, ponadto część pracowników wykorzystywała zaległe urlopy. Dla osób zarządzających PES/PS okres pandemii był również czasem pogłębionej refleksji na temat dotychczasowej działalności. Niektórzy skupili się na „nadrabianiu zaległości”, np. realizacji działań usprawniających organizację pracy, na które wcześniej brakowało czasu. Część badanych podmiotów wykorzystało ten okres m.in. na prace koncepcyjne nad planami rozwojowymi, np. zmianą lub poszerzeniem dotychczasowej oferty. Kolejne wyzwania wiązały się z koniecznością dostosowania sposobu funkcjonowania PES/PS do często zmieniających się regulacji prawnych, co generowało dodatkowe koszty. Respondenci krytycznie oceniają w tym kontekście szeroko rozumiane otoczenie prawne, w tym zwłaszcza nielogiczne, wewnętrznie sprzeczne oraz często zmieniające się przepisy.

Badane podmioty ekonomii społecznej, w tym przedsiębiorstwa społeczne, utrzymały poziom zatrudnienia w okresie pandemii COVID-19 w roku 2020. Co istotne, dotyczy to zarówno pracowników etatowych, jak i wszystkich pracowników ogółem. Odnotowana dynamika w okresie od lutego do grudnia 2020 r. jest minimalna, co oznacza, że zmiany stanu zatrudnienia w PES/PS miały miejsce w przypadkach jednostkowych.

Pandemia COVID-19 przyczyniła się do znacznego spadku poziomu przychodów PES/PS w roku 2020 (w porównaniu z rokiem poprzednim). Średni poziom przychodów spadł czterokrotnie – z poziomu przeszło 443 tys. zł w roku 2019 do ponad 106 tys. zł w 2020 r. Największy spadek został odnotowany w przypadku badanych organizacji pozarządowych, które w 2019 r. odnotowały średnie przychody powyżej 525 tys. zł,

natomiast w roku 2020 – niemal 61 tys. zł. Dla porównania – w przypadku spółdzielni socjalnych analogiczne parametry wynoszą: ponad 311 tys. zł w 2019 r. oraz przeszło 304 tys. zł w 2020 r. Zupełnie inną dynamikę uchwyciono w odniesieniu do spółek z o.o. non-profit, które odnotowały wzrost średnich przychodów z niemal 19 tys. zł w roku 2019 do ponad 58 tys. zł (prawdopodobnie ma to związek z relatywnie wczesną fazą rozwoju ww. podmiotów).

67 proc. badanych podmiotów miało kontakt i/lub korzystało z usług OWES w roku 2020. Warto wspomnieć, że według danych za rok 2019 analogiczny wskaźnik wynosił 77 proc. Oznacza to, że w pierwszym roku pandemii COVID-19 odsetek PES/PS utrzymujących relacje lub korzystających z usług OWES zmniejszył się o 10 punktów procentowych.

Pandemia COVID-19 przyczyniła się do istotnego pogorszenia sytuacji ekonomicznej badanych PES/PS. Przeszło połowa badanych ocenia kondycję swoich podmiotów sprzed pandemii jako pozytywną, 5 proc. – jako niezadowolającą, zaś średnia w skali pięciostopniowej wynosi 3,53 – jest to rezultat pomiędzy oceną neutralną lub ambiwalentną (3) a umiarkowanie pozytywną (4). Analogiczna samoocena sytuacji PES/PS w grudniu roku 2020 jest zupełnie inna: oceny negatywne (39 proc.) przeważają nad pozytywnymi (22 proc.), natomiast średnia wynosi 2,72.

Badane podmioty podejmowały różne działania w celu zaadoptowania się do nowej sytuacji, związanej z konsekwencjami pandemii COVID-19 w 2020 roku (respondenci mogli wskazać dowolną liczbę odpowiedzi). W tym kontekście wymieniano przede wszystkim ograniczenie wydatków, zmianę sposobu współpracy z uczestnikami, zmianę sposobu świadczenia usług, stałe lub czasowe zawieszenie działalności, podjęcie działań promocyjno-marketingowych oraz pozyskanie nowych klientów. Relatywnie rzadko dokonywano oszczędności, uderzających w warunki pracy w PES/PS (obniżenie wynagrodzeń lub zmiana formy umowy), a także podejmowano działania w ramach nowej branży.

35 proc. badanych podmiotów korzystało z przynajmniej jednego instrumentu wspierającego utrzymanie zatrudnienia w ramach „Tarczy antykrzysowej” w okresie

pandemii COVID-19 w 2020 r. 27 proc. korzystało z przynajmniej jednego instrumentu wspierania finansowego oraz wspierania zadań zleconych przez JST w ramach „Tarczy antykryzysowej”. 18 proc. badanych podmiotów korzystało z przynajmniej jednego instrumentu wsparcia PES/PS w ramach „Tarczy antykryzysowej”. 16 proc. badanych podmiotów korzystało z przynajmniej jednego instrumentu związanego z użytkowaniem nieruchomości w ramach „Tarczy antykryzysowej”. 12 proc. badanych podmiotów korzystało z przynajmniej jednego instrumentu w zakresie spłaty kredytu i pożyczek bankowych w ramach „Tarczy antykryzysowej”. 5 proc. badanych podmiotów korzystało z przynajmniej jednego rozwiązania w ramach „mechanizmu zakupowego” w okresie pandemii COVID-19 w 2020 roku. Podmioty, które skorzystały z ww. instrumentów wyrażają umiarkowanie wysoki poziom zadowolenia z otrzymanej pomocy.

Choć poziom satysfakcji z korzystania z różnych instrumentów wsparcia jest raczej wysoki, respondenci z pewnym sceptycyzmem oceniają rezultaty otrzymanej pomocy:

- 28 proc. badanych uważa, że pomoc otrzymana w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r. przyczyniła się do utrzymania ciągłości funkcjonowania ich podmiotów (odmienny pogląd wyraża 45 proc.),
- 26 proc. deklaruje, że otrzymane wsparcie przyczyniło się do utrzymania płynności finansowej PES/PS (52 proc. nie podziela tego przekonania),
- 23 proc. sądzi, że pomoc otrzymana w okresie pandemii przyczyniła się do utrzymania działalności biznesowej PES/PS (56 proc. nie zgadza się z treścią tego stwierdzenia),
- 21 proc. podziela przekonanie, że otrzymane wsparcie przyczyniło się do utrzymania miejsc pracy w PES/PS (odwrotną ocenę podziela 61 proc.).

W opinii badanych przedstawicieli PES/PS największą przeszkodą utrudniającą korzystanie ze wsparcia w okresie pandemii COVID-19 w 2020 roku były trudności ze spełnieniem formalnych kryteriów dostępu. Na kolejnych miejscach znalazły się: brak

wiedzy na temat dostępnych form pomocy oraz możliwościach ubiegania się o pomoc, a także brak potrzeby.

Uczestnicy pomiaru oceniali, czy czuli się wystarczająco, czy niewystarczająco poinformowani na temat możliwości uzyskania pomocy w okresie pandemii COVID-19 w 2020 roku, wykorzystując do tego celu skalę pięciostopniową. Przeszło połowa wyraża pozytywną ocenę dostępu do informacji, natomiast odmienną opinię formułuje 27 proc. badanych. Średnia w skali 1-5 wynosi 3,41.

Perspektywa JST:

W opinii badanych przedstawicieli JST konsekwencje dla sektora ekonomii społecznej były negatywne – prawie 6 na 10 uczestników pomiaru uważa, że wpływ pandemii na sytuację PES/PS był niekorzystny, natomiast odmienną ocenę wyraża 5 proc. badanych, zaś średnia w skali 1-5 wynosi 2,27 (a zatem jest nieco wyższa od umiarkowanie negatywnej kategorii oceny).

Wśród negatywnych konsekwencji pandemii dla sektora ekonomii społecznej respondenci najczęściej wskazywali brak możliwości realizacji zadań PES/PS, związany z obostrzeniami wprowadzonymi w okresie pandemii, co w wielu przypadkach skutkowało zawieszeniem lub ograniczeniem prowadzonej działalności. Niezmiernie ważnym problemem był brak możliwości kontaktu bezpośredniego i osłabienie relacji, czy więzi międzyludzkich, co jest szczególnie istotne dla podopiecznych i pracowników podmiotów ekonomii społecznej. Wprowadzone ograniczenia przyczyniły się również do powstania trudności finansowych (np. zmniejszeniem przychodów, problemów z utrzymaniem płynności), ponadto – zdaniem badanych przedstawicieli JST – część PES/PS doświadczyła problemów z uzyskaniem wsparcia finansowego. 17 proc. ankietowanych wskazało, że pandemia nie wywołała jakichkolwiek negatywnych konsekwencji dla sektora ekonomii społecznej w danej gminie, czy powiecie.

Najczęściej JST stosowały finansowe formy wsparcia PES/PS, w tym zwłaszcza przekazywanie dotacji i zlecenie realizacji zadań publicznych w trybie konkursowym.

Ważnym działaniem o charakterze doraźnym było przekazywanie przez instytucje samorządowe maseczek, środków ochrony osobistej oraz dezynfekcji, a więc szeroko rozumiane przedsięwzięcia na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa. Część badanych JST deklaruje udzielanie pomocy merytorycznej, np. związanej z udzielaniem informacji PES/PS na temat możliwości uzyskania pomocy. Inne wymieniane przez ankietowanych działania to: zmiana warunków rozliczeń finansowych, różne formy edukacyjne (w trybie zdalnym), pomoc w wypełnianiu wniosków, jak również pomoc lokalowa.

Prawie 40 proc. badanych JST deklaruje, że liczba i zakres zadań publicznych, zleczanych PES/PS, nie zmieniła się w porównaniu z rokiem poprzednim. 3 na 10 ankietowanych uważa, że liczba i zakres zadań publicznych, zleczanych PES/PS, uległ zmniejszeniu w porównaniu z 2019 r. Warto dodać, że 5 proc. respondentów deklaruje zwiększenie liczby i zakresu zadań publicznych, zleczanych PES/PS, w porównaniu z rokiem ubiegłym, natomiast 18 proc. badanych JST nie zleca tego rodzaju zadań podmiotom zaliczanym do sektora ekonomii społecznej.

Przeszło połowa badanych JST udzielała pomocy podmiotom ekonomii społecznej w okresie pandemii COVID-19 w roku 2020. 45 proc. badanych JST deklaruje udzielanie przynajmniej jednej z wymienionych form wsparcia dla PES/PS (w ramach „Tarczy antykryzysowej”). Najczęściej stosowano wsparcie dla podmiotów zatrudnienia socjalnego z PUP i JST (23 proc.), zmiany w zakresie realizacji zleczonych zadań publicznych (22 proc.), zmiany w zakresie rozliczania zleczonych zadań publicznych (19 proc.), zlecenie zadań publicznych w celu zwalczania COVID-19 z pominięciem otwartego konkursu ofert (15 proc.) oraz niskooprocentowaną pożyczkę dla PES ze środków Funduszu Pracy (12 proc.).

Najwyższe oceny wpływu ww. instrumentów na kondycję ekonomiczną PES/PS obejmują niskooprocentowane pożyczki z Funduszu Pracy (a więc jeden z najrzadziej stosowanych instrumentów), zlecenie zadań publicznych w celu zwalczania COVID-19 z pominięciem otwartego konkursu ofert, a także wsparcie dla podmiotów zatrudnienia socjalnego z PUP i JST (najbardziej rozpowszechniona forma pomocy). Nieco mniej

pozytywnie oceniono zmiany w zakresie rozliczania lub sposobu realizacji zleconych PES/PS zadań publicznych przez jednostki samorządu terytorialnego.

30 proc. badanych JST stosowało przynajmniej jedną z form wsparcia, związanych z użytkowaniem nieruchomości, w ramach „Tarczy antykryzysowej” w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r. Prawie połowa formułuje pozytywną ocenę ww. narzędzi, natomiast 2 proc. wskazała odpowiedź umiarkowanie negatywną (nie odnotowano ocen skrajnie negatywnych). Średnia w skali 1-5 wynosi 4,03, co oznacza raczej pozytywną ocenę.

Ankietowani w największym stopniu podzielają przekonanie, że udzielone formy wsparcia przyczyniły się do podtrzymania ciągłości funkcjonowania PES/PS. W przypadku pozostałych stwierdzeń średnie oceny są ambiwalentne, niejednoznaczne. Dotyczy to wpływu udzielonej pomocy na utrzymanie płynności finansowej (przewaga ocen pozytywnych), a także jej znaczenia dla utrzymania miejsc pracy oraz możliwości prowadzenia działalności biznesowej (równowaga ocen pozytywnych i negatywnych).

Niemal 1/3 przedstawicieli badanych JST spontanicznie formułuje pogląd, że zastosowane formy wsparcia były wystarczające, zatem trudno mówić o istotnych deficytach w sferze wsparcia PES/PS w okresie pandemii COVID-19 w 2020 roku. Jako istotny mankament wskazywano zbyt małą pulę środków na dofinansowanie działalności PES/PS, w tym zwłaszcza na ograniczenie konkursów na powierzenie lub wsparcie zadań publicznych. W pojedynczych przypadkach wskazywano brak stabilnego otoczenia prawnego, brak możliwości organizacji spotkań bezpośrednich, a także trudności z pozyskaniem kompleksowej informacji na temat możliwości uzyskania pomocy.

Do najważniejszych przyczyn niekorzystania z pomocy badani przedstawiciele JST zaliczają brak wiedzy PES/PS na temat dostępnych form pomocy oraz sposobów ubiegania się o wsparcie w okresie pandemii COVID-19 w 2020 roku. Osobną kategorię stanowią wyrażane przekonania o braku potrzeby i – co za tym idzie – braku zainteresowania korzystaniem z tego rodzaju pomocy przez podmioty zaliczane do sektora ekonomii społecznej. Istotną barierą korzystania ze wsparcia było niespełnianie kryteriów formalnych, a zwłaszcza ich niedopasowanie do specyfiki PES/PS.

2. Wprowadzenie

Firma Lokalne Badania Społeczne przeprowadziła badanie ilościowe i jakościowe w związku z realizacją projektu pozakonkursowego Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi pn. „Koordynacja i rozwój ekonomii społecznej w województwie łódzkim”, współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014–2020, Osi priorytetowej IX Włączenie społeczne, Działania IX.3 Rozwój ekonomii społecznej, Poddziałanie IX.3.2 Koordynacja ekonomii społecznej.

Pod pojęciem **ekonomii społecznej** należy rozumieć sferę aktywności obywatelskiej i społecznej, która poprzez działalność gospodarczą i działalność pożytku publicznego służy: integracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych marginalizacją społeczną, tworzeniu miejsc pracy, świadczeniu usług społecznych użyteczności publicznej (na rzecz interesu ogólnego) oraz rozwojowi lokalnemu. To działalność o celach głównie społecznych, w ramach której zyski nie podlegają podziałowi, a są przeznaczane na te cele lub na rzecz wspólnoty – w przeciwieństwie do zwykłych przedsiębiorstw, gdzie celem jest maksymalizacja zysku i zwiększenie dochodu właścicieli¹.

Przedmiotem badania było dokonanie wielowymiarowej oceny stanu ekonomii społecznej w regionie łódzkim w roku 2020 w kontekście pandemii COVID-19, w tym działań i czynności podejmowanych na rzecz ekonomii społecznej w związku z pandemią. W ramach badania zebrane zostały opinie podmiotów ekonomii społecznej (PES), Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi (RCPS), Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES) oraz przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego (JST), zaangażowanych we wspieranie ekonomii społecznej w regionie oraz treści dokumentacji dotyczącej działań i czynności podejmowanych na rzecz wsparcia ekonomii społecznej w województwie łódzkim.

¹ „Czym jest ekonomia społeczna i solidarna”, strona internetowa Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej <https://www.gov.pl/web/rodzina/ekonomia-spoeczna-i-solidarna-1>

Pytania badawcze:

Badanie zostało zrealizowane w oparciu o następujący zestaw pytań badawczych:

Analiza uwarunkowań prawnych:

- Jakie dokumenty i akty prawne (europejskie, krajowe i regionalne) miały wpływ na funkcjonowanie województwa łódzkiego w 2020 roku w kontekście pandemii COVID-19?
- Jakie dokumenty i akty prawne (europejskie, krajowe i regionalne) miały wpływ na funkcjonowanie sektora ekonomii społecznej w województwie łódzkim w 2020 r.?

Działania podejmowane przez JST na rzecz sektora ekonomii społecznej w kontekście pandemii COVID-19:

- Jakie działania na rzecz ekonomii społecznej były podejmowane na poziomie gmin w województwie łódzkim?
- Jakie działania na rzecz ekonomii społecznej były podejmowane na poziomie powiatów w województwie łódzkim?
- Jakie działania na rzecz ekonomii społecznej były podejmowane na poziomie samorządu województwa łódzkiego?
- Jakie działania na rzecz ekonomii społecznej były podejmowane na obszarze województwa łódzkiego przez jednostki o zasięgu ponadregionalnym?

Działania na rzecz ekonomii społecznej podejmowane na rzecz ekonomii społecznej przez OWES w kontekście pandemii COVID-19:

- Jakie wcześniej funkcjonujące instrumenty wsparcia podmiotów ekonomii społecznej (PES), w tym przedsiębiorstw społecznych (PS), zostały wykorzystane przez OWES w celu przeciwdziałania skutkom pandemii COVID-19?

- Jakie nowe instrumenty wsparcia podmiotów ekonomii społecznej (PES), w tym przedsiębiorstw społecznych (PS), zostały wdrożone przez OWES w celu przeciwdziałania skutkom pandemii COVID-19?
- W jakiej wysokości OWES udzieliły wsparcia finansowego dla PES/PS?
- Czy wykorzystane (wcześniej funkcjonujące oraz nowe) instrumenty wsparcia PES/PS zostały utrzymane w roku 2021?
- Czy wykorzystane (wcześniej funkcjonujące oraz nowe) instrumenty wsparcia PES/PS zostaną utrzymane w kolejnych latach w przypadku dalszego trwania pandemii COVID-19?

Ocena działań podejmowanych na rzecz podtrzymania funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej w okresie pandemii COVID-19:

- Jakie podmioty w województwie łódzkim podejmowały działania na rzecz podtrzymania funkcjonowania PES?
- Jakie działania podejmowały ww. podmioty na rzecz utrzymania działalności biznesowej PES w województwie łódzkim?
- W jaki sposób zmieniała się wielkość zatrudnienia w PES w województwie łódzkim, w tym ze względu na pandemię COVID-19?

Ocena działań podejmowanych na rzecz utrzymania i funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych w trakcie trwania pandemii COVID-19:

- Jakie podmioty w województwie łódzkim podejmowały działania na rzecz podtrzymania funkcjonowania PS?
- Jakie działania podejmowały ww. podmioty na rzecz utrzymania działalności biznesowej PS w województwie łódzkim?
- W jaki sposób zmieniała się wielkość zatrudnienia w PS w województwie łódzkim, w tym ze względu na pandemię COVID-19?

Wpływ pandemii na działalność podmiotów reintegracyjnych – ocena dostępności, jakości i skuteczności usług reintegracyjnych w woj. łódzkim w czasie pandemii COVID-19:

Zakłady Aktywności Zawodowej (ZAZ):

- Jaki wpływ miała pandemia COVID-19 na funkcjonowanie ZAZ?
- Jaka liczba ZAZ zawiesiła swoją działalność (w tym ze względu na pandemię)?
- W jaki sposób ZAZ współpracowały z uczestnikami?
- Czy, a jeśli tak, to w jakim wymiarze była podejmowana praca w trybie zdalnym?

Warsztaty Terapii Zajęciowej (WTZ):

- Jaki wpływ miała pandemia COVID-19 na funkcjonowanie WTZ?
- Jaka liczba WTZ zawiesiła swoją działalność (w tym ze względu na pandemię)?
- W jaki sposób WTZ współpracowały z uczestnikami?
- Czy, a jeśli tak, to w jakim wymiarze była podejmowana praca w trybie zdalnym?

Centra Integracji Społecznej (CIS):

- Jaki wpływ miała pandemia COVID-19 na funkcjonowanie CIS?
- Jaka liczba CIS zawiesiła swoją działalność (w tym ze względu na pandemię)?
- W jaki sposób CIS współpracowały z uczestnikami?
- Czy, a jeśli tak, to w jakim wymiarze była podejmowana praca w trybie zdalnym?

Kluby Integracji Społecznej (KIS):

- Jaki wpływ miała pandemia COVID-19 na funkcjonowanie KIS?
- Jaka liczba KIS zawiesiła swoją działalność (w tym ze względu na pandemię)?
- W jaki sposób KIS współpracowały z uczestnikami?
- Czy, a jeśli tak, to w jakim wymiarze była podejmowana praca w trybie zdalnym?

- Jakie działania, związane z przeciwdziałaniem skutkom pandemii COVID-19, podejmowały inne instytucje otoczenia ekonomii społecznej na rzecz sektora ES?
- Jakie działania, związane z przeciwdziałaniem skutkom pandemii COVID-19 w kontekście wsparcia ekonomii społecznej i w jakiej kwocie, podjęły:
 - Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi,
 - Urząd Marszałkowski WŁ,
 - Wojewódzki Urząd Pracy w Łodzi?
- W jaki sposób pandemia COVID-19 wpłynęła na stan ekonomii społecznej w województwie łódzkim – wnioski, refleksje, rekomendacje.

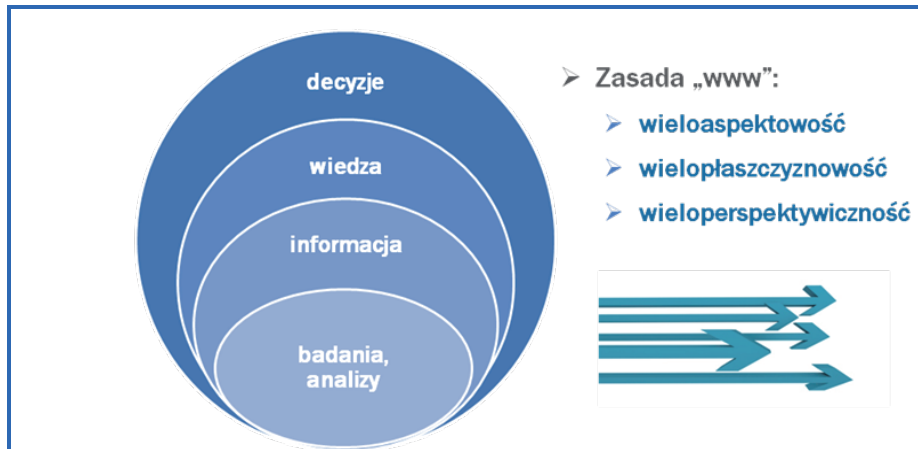
3. Metodologia i koncepcja badawcza

Podejście metodologiczne

Zrealizowany został **cykl badawczy**, polegający na zastosowaniu **różnych, wzajemnie komplementarnych metod i technik badawczych** (ilościowych i jakościowych), zgodnie z zasadą **triangulacji metodologicznej**. Co istotne, triangulacja objęła nie tylko kwestie związane z podejściem metodologicznym, ale również łączenie różnych źródeł danych oraz perspektyw (grup docelowych). Takie podejście pozwoliło na uzyskanie możliwie pełnej wiedzy i, w konsekwencji, przyczyniło się do sformułowania trafnych wniosków i rekomendacji. **Badania ilościowe** pozwoliły na uzyskanie „twardych” danych, które posłużyły do zdiagnozowania stanu ekonomii społecznej w województwie łódzkim w roku 2020. **Badania jakościowe** zostały przeprowadzone przy użyciu „miękkich”, „rozumiejących” metod. Zastosowane narzędzia i techniki badawcze pozwoliły na określenie sposobu myślenia respondentów, w tym dotarcie do ich – nierzadko ukrytych lub nieuświadomionych – opinii czy motywacji. Uzyskany obraz jest wielowątkowy, wielopłaszczyznowy, a także – ze względu na możliwość zestawienia i porównania opinii

różnych grup respondentów – wieloperspektywiczny („zasada WWW”). Innymi słowy, niniejszy projekt badawczy miał charakter **kompleksowego, wieloetapowego i rozłożonego w czasie przedsięwzięcia**.

Grafika 1. Podejście badawcze oparte na zasadzie trzech „w”

Sposób przeprowadzenia badania miał wymiar partycypacyjny. Oznacza to, że badacze nie byli wyłącznie zewnętrznymi obserwatorami. Partycypacyjność tę należy rozumieć jako otwartość badaczy na dyskusję z badanymi oraz wypracowanie wspólnych konkluzji. Niezmiernie istotne było również podzielenie się przez zespół badawczy wstępnymi wnioskami z przedstawicielami Zamawiającego na etapie końcowym, co stało się przyczynkiem do dyskusji na temat płynących z badania wniosków i rekomendacji. Innymi słowy, wyniki badań zostały skonfrontowane z opiniami zainteresowanych osób.

W kontekście przyjętych założeń analitycznych, szczegółowe hipotezy zostały wypracowane dzięki rezultatom badania eksploracyjnego, aby uniknąć potencjalnego ryzyka zniekształceń, związanych z nakładaniem „sztucznych”, czy nieadekwatnie dobranych ram teoretycznych na uzyskane wyniki, a także sposób ich interpretacji. Taki stan rzeczy wynika z zastosowania w badaniu **podejścia, opartego na adaptacji**

perspektywy teorii ugruntowanej (ang. *grounded theory*). Stopniowa analiza materiału z kolejnych etapów badania (prac przygotowawczych, konceptualizacji, opracowania narzędzi, badań właściwych) pozwoliła na wypracowanie precyzyjnych hipotez, które zresztą – jak założono zgodnie z logiką teorii ugruntowanej – uległy procesowi testowania i ostatecznym przemianom w wyniku „pracy w terenie”. Teoria ugruntowana opiera się na założeniu, że rzeczywistość społeczną najlepiej rozumieją zaangażowani w nią aktorzy. W teorii ugruntowanej badacz przystępuje do realizacji pracy terenowej bez siatki założonych z góry ram teoretycznych. Poprzez kolejne interakcje zbierany jest materiał badawczy, na podstawie którego generowane są konstrukty teoretyczne. Zastosowanie metody porównawczej, często obejmującej analizę wielu przypadków (w tym zaczerpniętych z różnych, analogicznych projektów badawczych), umożliwia tworzenie kategorii ogólnych, służących do opisu zjawisk i procesów społecznych.

W praktyce tego rodzaju podejście oznaczało, że szczegółową koncepcję formułowano w miarę postępów kolejnych etapów badawczych. Innymi słowy, dość ogólnie zarysowane założenia były stopniowo precyzowane podczas realizacji. W ramach procesu gromadzenia wiedzy – począwszy od prac przygotowawczych – sformułowano kolejne ustalenia, które zostały wykorzystane podczas projektowania kolejnych etapów. W ten sposób poszczególne elementy badania objęły zebraną wiedzę i opinie, jak również sposób myślenia, strukturę pojęciową i język używany przez (różne grupy) respondentów.

Metody i etapy badawcze

Poniżej prezentujemy szczegółowe założenia metodologiczne, jak również kwestie organizacyjne, w tym założone parametry i sposób realizacji poszczególnych etapów badawczych. Co niezmiernie istotne, analizy przeprowadzone w ramach niniejszego badania uwzględniają podział terytorialny na 4 subregiony i zarazem 4 akredytowane OWES (prowadzone przez 3 organizacje), w taki sposób, aby możliwe było zestawienie zebranych informacji i dokonanie wszechstronnych porównań.

W ramach projektu zrealizowane zostały następujące etapy badawcze:

Tabela 2. Matryca logiczna badania

Metoda lub technika badawcza	Liczebność, sposób doboru próby i pozostałe parametry techniczne
Analiza danych zastanych (desk research)	Analiza aktów prawnych i normatywnych funkcjonujących w okresie pandemii, np. rozporządzenia o zasięgu ogólnym, krajowym oraz regionalnym, w tym m.in. zarządzenia wojewody oraz zmiany w PZP.
Telefoniczne Wywiady Pogłębione (IDI) z różnymi grupami respondentów	Badanie na próbie N=20, szczegółowy rozkład parametrów próby został opisany poniżej, średni czas trwania wywiadu: ok. 60 minut, rejestracja dźwięku.
badanie ilościowe: Komputerowo Wspomagane Wywiady Telefoniczne (CATI I)	Badanie zostało zrealizowane na próbie PES/PS. Dobór respondentów był zróżnicowany podmiotowo (rodzaj podmiotu) i terytorialnie (z podziałem na subregiony). Liczebność próby N=203 PES (w tym przedsiębiorstw społecznych i podmiotów o charakterze reintegracyjnym). Średni czas trwania wywiadu: ok. 20 minut.
badanie ilościowe: Komputerowo Wspomagane Wywiady Telefoniczne (CATI II)	Badanie zostało zrealizowane na próbie JST, liczebność próby N=105 JST lub ich jednostek organizacyjnych (OPS, PCPR, PUP). Średni czas trwania wywiadu: ok. 20 minut.

Analiza danych zastanych (desk research)

Analiza danych zastanych (desk research) jest metodą, która została zastosowana w początkowej fazie procesu i posłużyła m.in. integracji oraz syntezie dostępnych informacji, związanych z przedmiotem badań. W tym celu skorzystano z dostępnych źródeł informacji: danych statystycznych (np. Bank Danych Lokalnych GUS, Statystyczne Vademecum Samorządowca), dokumentów strategicznych i programowych, raportów z badań, analiz i innych podobnych opracowań, jak również aktów prawnych i normatywnych, funkcjonujących w okresie pandemii (np. rozporządzenia o zasięgu ogólnym, krajowym oraz regionalnym, w tym m.in. zarządzenia wojewody oraz zmiany w PZP). Tę część analizy należy potraktować jako etap przygotowawczy, który dostarczy tzw. tła badawczego i przyczyni się do skonstruowania optymalnych narzędzi badawczych. Tam gdzie to możliwe dane dotyczące województwa łódzkiego były analizowane w szerszym ujęciu – na tle analogicznych wskaźników dla innych regionów oraz ogólnopolskich. W ramach Analizy danych zastanych wykorzystane zostaną również protokoły ze spotkań

KRES WŁ i grup roboczych działających w obrębie KRES WŁ, inne dostępne dokumenty, publikacje, analizy i ekspertyzy – w tym analogiczne raporty o stanie ekonomii społecznej w województwie łódzkim za lata poprzednie.

Telefoniczne Wywiady Pogłębione (TDI)

Indywidualne Wywiady Pogłębione (IDI) (z ang. *Individual In-Depth Interviews*) są jedną z najbardziej popularnych metod badań jakościowych, polegającą na przeprowadzeniu serii rozmów z respondentami, którzy dobierani są w sposób celowy, zgodny z założonym celem badawczym. Zastosowanie tej metody umożliwiło dotarcie do bardzo szczegółowych informacji. Zastosowane narzędzia pozwoliły na określenie sposobu myślenia respondentów, w tym dotarcie do ich – nierzadko ukrytych lub nieuświadomionych – opinii, zachowań, postaw, czy motywacji. Wywiady pogłębione przeprowadzone zostały przez wyspecjalizowanych badaczy, posiadających wiedzę, doświadczenie i umiejętności psychologiczne.

Ze względu na aktualną sytuację epidemiologiczną wywiady przeprowadzono w formie telefonicznej lub z wykorzystaniem środków komunikacji elektronicznej (np. oprogramowania do telekonferencji). **Telefoniczne Wywiady Pogłębione (TDI)** zostały przeprowadzone z następującymi grupami respondentów:

- przedstawiciel Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej Woj. Łódzkiego (N=1),
- przedstawiciel Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Łodzi (N=1),
- przedstawiciel Departamentu Polityki Regionalnej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego (N=1),
- przedstawiciel Departamentu Europejskiego Funduszu Społecznego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego (N=1),
- przedstawiciel Wydziału Polityki Społecznej Łódzkiego Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi (N=1),
- przedstawiciel Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi (N=1),

- przedstawiciele ośrodków wsparcia ekonomii społecznej z województwa łódzkiego (N=4),
- przedstawiciele powiatowych urzędów pracy i ośrodków pomocy społecznej z województwa łódzkiego (N=2),
- przedstawiciele podmiotów ekonomii społecznej, w tym przedsiębiorstw społecznych (N=4) i podmiotów ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym (N=4) z województwa łódzkiego.

Podsumowując, **łącznie zrealizowanych zostało 20 Telefonicznych Wywiadów Pogłębionych (IDI)** z różnymi grupami respondentów.

Parametry techniczne:

- średni czas trwania: ok. 45 minut,
- rejestracja dźwięku,
- z każdego wywiadu sporządzona została transkrypcja.

Badanie ilościowe: Komputerowo Wspomagane Wywiady Telefoniczne (CATI)

Komputerowo Wspomagany Wywiad Telefoniczny (CATI) jest jedną z najczęściej stosowanych technik badań ilościowych. Polega ona na przeprowadzeniu przez ankietera telefonicznej rozmowy według standaryzowanego kwestionariusza. Przed rozpoczęciem realizacji przygotowywany jest skrypt (elektroniczna wersja narzędzia). Ankieterzy odczytują kolejne pytania z ekranu komputera, a następnie zapisują treść udzielanych przez respondentów odpowiedzi w formie elektronicznej. Wyniki są zapisywane w systemie, który pozwala na wygenerowanie końcowego zbioru (bazy) danych, a następnie przeprowadzenie stosownych procedur obliczeniowych.

Zastosowano kwotowy dobór ww. prób, proporcjonalnie dla subregionów (JST) oraz subregionów i form wsparcia (PES/PS). Uzyskane rezultaty były analizowane m.in. ze

względu na takie zmienne, jak np. branża, rodzaj, wielkość i okres funkcjonowania danego podmiotu czy lokalizacja głównej siedziby. Przeprowadzone zostały stosowne procedury statystyczne, przy czym tego rodzaju dane standardowo analizowane są na 95-procentowym poziomie istotności (w uproszczeniu – jest to miara wiarygodności rezultatu, a więc prawdopodobieństwo, z którym można stwierdzić, czy uzyskane wyniki, w tym zaobserwowane związki lub różnice, są rezultatem oddziaływania czynników przypadkowych).

Badanie ilościowe składało się z dwóch następujących komponentów/etapów:

Badanie ilościowe I (CATI, N=203):

Badanie zostało przeprowadzone na losowo-kwotowej próbie PES/PS w województwie łódzkim, z nadreprezentacją przedsiębiorstw społecznych i podmiotów o charakterze reintegracyjnym. Przypomnijmy, że celem badania jest odtworzenie stanu sektora ekonomii społecznej w regionie w roku 2020. Według stanu na 22.08.2020 w województwie łódzkim funkcjonowały 74 podmioty o zweryfikowanym statusie przedsiębiorstwa społecznego². W roku 2018 w regionie funkcjonowały 63 podmioty o charakterze reintegracyjnym (KIS, CIS, ZAZ, WTZ)³. Badanie zostało zrealizowane na łącznej próbie N=203 podmiotów.

Badanie ilościowe II (CATI, N=105)

Badanie zostało przeprowadzone na losowo-kwotowej próbie JST w województwie, odzwierciedlającej strukturę ww. podmiotów ze względu na rodzaj, wielkość i podział terytorialny (subregiony). W zależności od uwarunkowań lokalnych dopuszczono możliwość

² Źródło: lista przedsiębiorstw społecznych prowadzona przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, stan na 22.08.2020 r.

³ Źródło: Raport o stanie ekonomii społecznej w województwie łódzkim za rok 2018

realizacji części wywiadów z jednostkami organizacyjnymi JST (w tym OPS, PCPR i PUP, które mogą być głównym aktorem systemu wsparcia ES na danym terenie).

Tabela 3. Struktura JST w województwie łódzkim

Liczba miast na prawach powiatu	3
Liczba powiatów	21
Liczba gmin miejskich	18
Liczba gmin miejsko-wiejskich	26
Liczba gmin wiejskich	133

Badanie zostało przeprowadzone w oparciu o pełną populację jednostek samorządu terytorialnego szczebla powiatowego i gminnego z terenu województwa łódzkiego na poziomie realizacji nie mniejszym niż 50 proc. W regionie funkcjonuje 201 jednostek samorządu terytorialnego. Zrealizowany został pomiar na łącznej próbie N=105 podmiotów, z podziałem na miasta na prawach powiatu, powiaty ziemskie oraz gminy miejskie, miejsko-wiejskie oraz wiejskie, a także z uwzględnieniem proporcji, wynikających z podziału na subregiony.

4. Analiza danych zastanych (desk research) – uwarunkowania prawne i instrumenty wsparcia ES w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r.

Wybuch pandemii COVID-19 spowodował trudności w funkcjonowaniu sektora ekonomii społecznej w Polsce. Według cytowanych poniżej badań przeprowadzonych na początku trwania epidemii, wprowadzane restrykcje w znacznym stopniu przyczyniły się do pogorszenia bieżącej sytuacji podmiotów funkcjonujących w sektorze ekonomii społecznej i zagrażały utrzymaniu ich dalszej działalności, a co za tym idzie, również efektów społecznych w postaci miejsc pracy dla osób wykluczonych. Warto zaznaczyć, że przeważająca część badanych przedsiębiorstw społecznych nie posiadała zasobów w postaci oszczędności finansowych. „Wyniki badania przeprowadzonego w dniach 19–20 marca 2020 r. w Wielkopolsce na próbie 22 przedsiębiorstw – bezpośrednio po wprowadzeniu ograniczeń związanych z pandemią – potwierdziły hipotezę o dramatycznych prognozach i nastrojach wśród przedsiębiorców społecznych. Zgodnie z tymi badaniami aż

95 proc. badanych PS wskazywało, że spodziewa się doświadczać bądź już doświadcza negatywnych skutków epidemii. Aż 86 proc. badanych podmiotów doświadczała negatywnych skutków już w okresie badania, a pozostałe spodziewało się ich w ciągu miesiąca. Główne negatywne konsekwencje zaistniałej sytuacji to przewidywany brak środków na wynagrodzenia, brak środków na opłaty stałe, problemy z regulowaniem składek do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych i zobowiązań podatkowych. Już w momencie badania 91% przedsiębiorstw wiedziało, że będzie miało problemy z regulowaniem swoich zobowiązań. Możliwość likwidacji przewidywało 27 proc., a 46 proc. jeszcze nie miało na ten temat zdania⁴.

W związku z wprowadzaniem obostrzeń epidemiologicznych, które w istotny sposób ograniczyły realizowanie działalności gospodarczej przez przedsiębiorstwa społeczne, zaczęto szukać rozwiązań niwelujących negatywne skutki lockdownu i wspierające sektor. „Dzięki współpracy środowiska tworzącego ekonomię społeczną podjęto konkretne działania:

- badania mające prognozować wpływ COVID-19 na sektor ekonomii społecznej,
- wspólne apele środowisk ekonomii społecznej, Sieci Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej, Krajowego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej i Regionalnych Komitetów Rozwoju Ekonomii Społecznej,
- rekomendacje Ministra Funduszy i Polityki Regionalnej dot. wdrożenia w projektach OWES mechanizmu wsparcia PES i PS, poprzez przeprowadzanie przez OWES zakupów od tych podmiotów produktów lub usług związanych z przeciwdziałaniem skutkom wystąpienia COVID-19,
- uruchomienie możliwości wyłączenia zasady konkurencyjności podczas udzielania zamówień w projektach UE w związku z wystąpieniem siły wyższej (COVID-19)⁵.

⁴ Krenz Rafał, „Instrumenty finansowe w ekonomii społecznej wobec kryzysu związanego z pandemią COVID-19”, w: „Studia z Polityki Publicznej”, Vol. 8, No. 4, Warszawa, 2021, s. 121-138

⁵ Tamże, s. 121-138

Na sytuację sektora ekonomii społecznej i solidarnej w czasie epidemii, pośredni wpływ miały rozwiązania podjęte na poziomie Unii Europejskiej, a bezpośrednio instrumentarium wsparcia uruchomione w tzw. Tarczy Antykrzysowej. „W okresie pandemii COVID-19 przedsiębiorstwa społeczne były beneficjentami instrumentów wprowadzonych ustawą z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, a także niektórych innych ustaw, m.in. wskazanych art. 15z**z**b (podmioty wypełniające definicje przedsiębiorcy z ustawy Prawo przedsiębiorców) oraz art. 15z**z**e (organizacje pozarządowe i podmioty, o których mowa w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie)”⁶.

Rozwiązania krajowe były natomiast stosowane na poziomie regionalnym, w taki sposób, by najbardziej adekwatnie reagować na specyficzne problemy i uwarunkowania przedsiębiorstw społecznych w danym województwie. Znaczącą rolę w tym procesie odegrały regionalne ośrodki polityki społecznej i ośrodki wsparcia ekonomii społecznej.

4.1. Ramowe rozwiązania antykrzysowe na poziomie europejskim

Trudności sektora ekonomii społecznej w dobie obostrzeń pandemicznych zostały dostrzeżone na szczeblu europejskim. Juan Antonio Pedreño, przewodniczący Social Economy Europe, 6 kwietnia 2020 roku wystosował list otwarty do Ursuli von der Leyen, przewodniczącej Komisji Europejskiej, Charlesa Michela, przewodniczącego Rady Europejskiej oraz Davida Sassoli, przewodniczącego Parlamentu Europejskiego, dotyczący ekonomii społecznej w Europie, zatytułowany „Przezwyciężenie COVID-19 – czas na solidarność”. Zwrócił w nim uwagę zarówno na zdrowotne, jak i gospodarcze oraz społeczne skutki wywołane epidemią koronawirusa. Wyraził przekonanie, że wspólnymi siłami uda się pokonać pandemię i jej społeczno-gospodarcze konsekwencje, ale wymaga to powzięcia

⁶ Tamże, s. 121–138

wielu kroków ze strony przywódców unijnych. „Z perspektywy społeczno-gospodarczej Unia Europejska i państwa członkowskie muszą opracować środki dostosowane do wszystkich rodzajów podmiotów gospodarczych i społecznych, biorąc pod uwagę różnorodne formy prawne przedsiębiorstw i organizacji w całej UE, zwłaszcza te odnoszące się do gospodarki społecznej, która jest zasadniczą częścią naszej społecznej gospodarki rynkowej. Przedsiębiorstwa i organizacje ekonomii społecznej nie mogą być wyłączone z programów wsparcia skierowanych do przedsiębiorstw, a w szczególności MŚP. Tym bardziej, że ekonomia społeczna jest kluczowym aktorem w odpowiedzi na kryzys i znajduje się obecnie na pierwszej linii walki z potencjalnie destrukcyjnymi skutkami COVID19 (...). Jesteśmy przekonani, że w nadchodzących tygodniach potrzebne będą dodatkowe pilne i nadzwyczajne inwestycje UE, aby wesprzeć państwa członkowskie, przedsiębiorstwa i organizacje, pracowników i obywateli znajdujących się w trudnej sytuacji społecznej lub ekonomicznej podczas tej destrukcyjnej epidemii. Wzywamy Radę Europejską do wysłania jasnego przesłania jedności i solidarności w celu przezwyciężenia kryzysu zdrowotnego, gospodarczego i społecznego”⁷.

Apele środowiska ekonomii społecznej nie pozostały bez odpowiedzi. Na poziomie instytucji unijnych przyjęto szereg rozwiązań, które ułatwiły konstruowanie krajowych programów antykryzysowych. Najważniejszym z nich była przede wszystkim „Skoordynowana europejska reakcja na skutki gospodarcze koronawirusa”, ogłoszona przez Komisję Europejską 13 marca 2020 r. Wspomniany dokument prezentował plan działań, mogących zredukować społeczno-gospodarcze konsekwencje obostrzeń pandemicznych. Wskazano w nim m.in. unijne reguły pomocy publicznej, w ramach których kraje członkowskie mogą przyznać szybkie i adekwatne wsparcia, zarówno obywatelom, jak i przedsiębiorcom, ze szczególnym uwzględnieniem małych i średnich przedsiębiorstw. „Komisja zwróciła w pierwszej kolejności uwagę na dostępne środki niestanowiące w ogóle pomocy publicznej w rozumieniu art. 107 ust. 1 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii

⁷ <https://www.socialeconomy.eu.org/wp-content/uploads/2020/04/SEE-Open-letter-to-EU-leaders-Time-for-Solidarity-and-Investments.pdf>, data dostępu: 23.05.2022 r.

Europejskiej (TFUE), które nie podlegają kontroli UE, a tym samym mogą być stosowane bez konieczności uzyskania zgody Komisji Europejskiej. Były to między innymi środki mające zastosowanie do wszystkich przedsiębiorstw w postaci subsydiowania wynagrodzeń, zawieszenia płatności podatku dochodowego od osób prawnych i podatku VAT bądź składek na ubezpieczenie społeczne. W kontekście podstaw dla wspierania przedsiębiorców wobec trudności gospodarczych wywołanych pandemią COVID-19 w ramach unijnych regulacji dotyczących pomocy publicznej, Komisja wskazała także na możliwość:

- wdrożenia środków pomocowych w ramach ogólnego rozporządzenia w sprawie wyłączeń grupowych (a zatem bez konieczności uzyskiwania uprzedniej zgody KE),
- opracowania i zgłoszenia (notyfikacji) Komisji, na podstawie art. 107 ust. 3 lit. c) TFUE i zgodnie z wytycznymi w sprawie pomocy państwa w celu ratowania i restrukturyzacji zagrożonych przedsiębiorstw programów pomocy służących zaspokojeniu pilnych potrzeb w zakresie płynności i wsparciu przedsiębiorstw borykających się z trudnościami finansowymi, które zaistniały lub uległy pogorszeniu wskutek epidemii COVID-19,
- opracowania i zgłoszenia Komisji, bezpośrednio na podstawie art. 107 ust. 2 lit. b) TFUE schematów wypłaty rekompensat przedsiębiorstwom w sektorach szczególnie dotkniętych przez epidemię, takich jak transport, turystyka, kultura, hotelarstwo i handel detaliczny lub organizatorom odwołanych wydarzeń z tytułu poniesionych strat będących bezpośrednim skutkiem epidemii”⁸.

Komisja Europejska przyjęła 19 marca 2020 r. dokument: „Tymczasowe ramy środków pomocy państwa w celu wsparcia gospodarki w kontekście epidemii COVID-19”, który stanowi uzupełnienie opisanych wyżej rozwiązań. Sformułowane w nim zostały zapisy

⁸ Kudelska Agata, „Koronawirus w UE – tymczasowe ramy prawne umożliwią udzielanie przedsiębiorcom dodatkowej pomocy publicznej w związku z COVID-19”, Departament Wsparcia Przedsiębiorczości PARP, Enterprise Europe Network, 26.03.2020 r.

dotyczące dodatkowych, tymczasowych funduszy w ramach pomocy publicznej, a przyjęcie ich przez Komisję było możliwe niedługo po ich notyfikowaniu przez państwo członkowskie. To doraźne rozwiązanie dało państwom członkowskim możliwość zapewnienia funkcjonującym w ich obrębie przedsiębiorstwom (ze szczególnym uwzględnieniem MŚP), odpowiednich środków wspierających zachowanie płynności oraz utrzymanie działalności gospodarczej, zarówno w okresie pandemii, jak i po jej wygaśnięciu. „Tymczasowe ramy prawne określają warunki, na jakich pomoc publiczna przyznawana w celu wsparcia gospodarki w związku z pandemią COVID-19, mogła zostać uznana za zgodną ze wspólnym rynkiem na podstawie art. 107 ust. 3 lit. b) TFUE – przepisu, który dopuszcza możliwość udzielania pomocy mającej na celu „zaradzenie poważnym zaburzeniom w gospodarce państwa członkowskiego”. W tym kontekście Komisja stwierdziła, że biorąc pod uwagę fakt, że epidemia dotyka wszystkie państwa UE, a wprowadzane przez nie środki, mające na celu ograniczenie jej rozprzestrzeniania się – pomoc państwa jest uzasadniona i może zostać uznana za zgodną z rynkiem wewnętrznym na podstawie art. 107 ust. 3 lit. przez określony czas, w celu zaradzenia niedoborom płynności oraz zagwarantowania, że zakłócenia spowodowane epidemią nie zagrażą ich rentowności, w szczególności jeśli chodzi o MŚP”⁹. W ramach opisanych rozwiązań zaplanowano kilka rodzajów środków pomocy:

- „Dotacje bezpośrednie, zaliczki zwrotne i korzyści podatkowe – Państwa członkowskie mogły ustanowić programy pomocowe, w ramach których przedsiębiorstwom dotkniętym nagłym niedoborem lub brakiem płynności mogła być udzielana pomoc w formie bezpośrednich dotacji, zaliczek zwrotnych lub korzyści podatkowych (takich jak np. zwolnienia podatkowe) w wysokości do 800 000 EUR na przedsiębiorstwo.
- Pomoc w formie gwarancji kredytowych – Państwa członkowskie mogły udzielać gwarancji spłaty pożyczek zaciąganych przez przedsiębiorstwa w bankach,

⁹ Tamże

obejmujących pewien ograniczony okres i ograniczoną kwotę pożyczki. Określone w tymczasowych ramach ograniczenia co do maksymalnej kwoty pożyczki, opierają się na potrzebach operacyjnych przedsiębiorstw, określanych na podstawie kosztów wynagrodzeń lub zapotrzebowania na płynność.

- Pomoc w formie subsydiowanych stóp oprocentowania pożyczek – Państwa członkowskie mogły udzielać przedsiębiorstwom wsparcia w formie pożyczek oprocentowanych poniżej stóp rynkowych.
- Pomoc w formie gwarancji i pożyczek udzielanych za pośrednictwem instytucji kredytowych lub innych instytucji finansowych – Biorąc pod uwagę, że niektóre państwa członkowskie planują wykorzystać istniejące zdolności banków w zakresie udzielania pożyczek jako kanał przekazywania wsparcia dla firm, w szczególności dla MŚP, w tymczasowych ramach prawnych wyraźnie wskazano, że pomoc w formie publicznych gwarancji oraz subsydiowanego oprocentowania, udzielana poprzez instytucje finansowe działające jako pośrednicy finansowi, jest uznawana za pomoc bezpośrednią dla przedsiębiorstw będących ich klientami. Jednocześnie jednak, z uwagi na fakt, że może ona potencjalnie stanowić dla instytucji finansowych korzyść pośrednią, określono wytyczne dotyczące sposobu minimalizowania ewentualnych zakłóceń konkurencji między bankami. Instytucje kredytowe lub inne instytucje finansowe powinny w możliwie najszerszym stopniu przekazywać korzyści z gwarancji publicznej bądź z obniżonego oprocentowania pożyczek swoim klientom, czyli beneficjentom końcowym¹⁰.

1 kwietnia 2020 r. wprowadzono pakiet rozporządzeń, który zmodyfikował dotychczas obowiązujące regulacje unijne. Dzięki nim w przyspieszony sposób wyasygnowano środki z budżetu Unii Europejskiej służące zwalczaniu negatywnych efektów wywołanych przez pandemię. Wdrażane przez Komisję działania były ukierunkowane na

¹⁰ Tamże

wsparcie zarówno systemu opieki zdrowotnej, rynku pracy, jak również obszarów gospodarki, szczególnie zagrożonych przez nową sytuację.

4.2. Wsparcie dla podmiotów ekonomii społecznej w związku z pandemią koronawirusa SARS-CoV-2 na poziomie krajowym

W obliczu wprowadzonych obostrzeń pandemicznych, Departament Ekonomii Społecznej i Solidarnej Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej opracował szereg narzędzi ukierunkowanych na niwelowanie groźnych konsekwencji lockdownu dla funkcjonowania sektora ekonomii społecznej. W prace nad pakietem wsparcia PES włączyli się również członkowie Krajowego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej. Duży wpływ na kształt zaproponowanych rozwiązań miało badanie kondycji przedsiębiorstw funkcjonujących w sektorze ekonomii społecznej, zrealizowane przez część Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej w niedługim czasie po wybuchu epidemii. „Rozwiązania, które przygotował rząd m.in. w ramach Tarczy Antykrzysowej, powstały zarówno w MRPiPS, jak i w innych instytucjach (...)”¹¹. Można je pogrupować w kilka tematycznych pakietów:

Rozwiązania dotyczące zatrudnienia i spraw pracowniczych

- Przepisy dotyczące funkcjonowania centrów i klubów integracji społecznej. „Uczestnicy CIS zachowali prawo do świadczenia integracyjnego w pełnej wysokości za okres zawieszenia zajęć w CIS. Nie ma znaczenia czy do zawieszenia doszło na podstawie polecenia wydanego przez wojewodę na podstawie art. 11 specustawy, czy też CIS zawiesił zajęcia w związku z decyzją władz samorządowych lub z własnej inicjatywy. Rozwiązanie to obejmuje zarówno CIS pozarządowe, jak i te prowadzone przez JST. Rozwiązania przewidziane w specustawie powinny także zapewnić podmiotom zatrudnienia socjalnego finansowanie ze źródeł publicznych na takim

¹¹ „Protokół z posiedzenia Krajowego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej (KKRES)”, 19 maja 2020 r.

poziomie, jak gdyby nie doszło do zawieszenia zajęć. Ponadto CIS prowadzone w formie samorządowego zakładu budżetowego, które realizuje zadania związane z przeciwdziałaniem COVID-19 mogą otrzymać w 2020 r. dotację z budżetu JST przekraczającą 50% kosztów ich działalności (art. 31p)¹².

- Przepisy dotyczące dofinansowania części kosztów wynagrodzeń pracowników organizacji pozarządowych nieprowadzących działalności gospodarczej. Zarówno NGO, jak i OPP, które z powodu pandemii koronawirusa odnotowały spadek przychodów z działalności statutowej, mogły uzyskać dofinansowanie na pokrycie części wydatków na pensje pracowników, a także związanych z nimi kosztów składek na ubezpieczenie społeczne.
- Dofinansowanie wynagrodzeń oraz składek ze środków Funduszu Pracy – dla organizacji pozarządowych i podmiotów, o których mowa w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (art. 15zże). Niniejsze rozwiązanie przewidziane było dla organizacji, które po 1 stycznia 2020 roku wykazały spadek przychodów z działalności statutowej w ciągu dowolnie wskazanych 2 kolejnych miesięcy kalendarzowych. Wysokość wsparcia uzależniona była od odnotowanego spadku obrotów: gdy przychody zmniejszyły się o co najmniej 30 proc., wówczas dofinansowywano 50 proc. kwoty minimalnego wynagrodzenia w odniesieniu do każdego pracownika), w przypadku co najmniej 50 proc. spadku – wsparcie wyniosło maksymalnie 70 proc. kwoty minimalnego wynagrodzenia w odniesieniu do każdego pracownika); dla co najmniej 80 proc. – nie więcej niż 90 proc. kwoty minimalnego wynagrodzenia w odniesieniu do każdego pracownika). Wsparcie to było udzielane na okres do 3 miesięcy, licząc od miesiąca, w którym złożono wniosek.

¹² „Kompedium instrumentów, z których mogą skorzystać podmioty ekonomii społecznej, w tym przedsiębiorstwa społeczne, w związku z wprowadzeniem stanu epidemii koronawirusa SARS-CoV-2, wywołującego chorobę COVID-19”, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Departament Ekonomii Społecznej i Solidarnej, Warszawa, stan na: 25.06.2020 r.

Rozwiązania finansowe dotyczące stabilizacji podmiotów ekonomii społecznej

- Umorzenie składek na ubezpieczenie społeczne (art. 31zo), odroczenie lub rozłożenie składek ZUS bez opłat. Podmioty ekonomii społecznej, odprowadzające składki na ubezpieczenie społeczne przed 1 kwietnia 2020 r., otrzymały możliwość zwolnienia z opłacania składek na ubezpieczenie społeczne, zdrowotne, Fundusz Pracy, Fundusz Solidarnościowy, Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych lub Fundusz Emerytur Pomostowych na okres 3 miesięcy. Zakres umorzenia składek uzależniony był od formy prawnej, a także liczby osób zgłoszonych do ubezpieczenia w terminie do 29 lutego 2020 roku. W przypadku, gdy wniosek został złożony przez spółdzielnię socjalną, bądź PES, w których ubezpieczeniu społecznemu podlegało mniej niż 10 pracowników, wówczas umorzeniu podlegały pełne składki do ZUS za okres od 1 marca do 31 maja.
- Dofinansowanie do wynagrodzenia ze środków Funduszu Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych w okresie wprowadzonego przez pracodawcę przestoju ekonomicznego lub obniżenia wymiaru czasu. Z niniejszego rozwiązania mogły skorzystać, nie tylko organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą, ale także inne organizacje pozarządowe oraz podmioty, o których mowa w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie. Warunkiem skorzystania ze środków z FGŚP był spadek przychodów ze sprzedaży towarów i usług na skutek obostrzeń pandemicznych, a także zmniejszenie przez pracodawcę wymiaru czasu pracy (najwyżej o 20 proc., natomiast nie mniej niż do połowy etatu) bądź obniżenie, maksymalnie o połowę, wynagrodzenia.
- Przepisy w zakresie zwolnienia nieopłaconych należności z tytułu składek na ubezpieczenia społeczne mające na celu zwolnienie wszystkich spółdzielni socjalnych z opłacania składek ZUS należnych za okres od 1 marca do 31 maja 2020 r. bez względu na ilość zatrudnionych pracowników. Zwolnienie dotyczyło

składek na ubezpieczenie społeczne, zdrowotne, Fundusz Pracy, Fundusz Solidarnościowy, FGŚP, Fundusz Emerytur Pomostowych, a osoby objęte tym rozwiązaniem zachowywały prawo do wszystkich świadczeń w okresie zwolnienia ze składek.

Finansowe instrumenty zwrotne

- Niskooprocentowana pożyczka dla mikroprzedsiębiorców ze środków Funduszu Pracy (art. 15zzd). Rozwiązanie to miało służyć małym przedsiębiorcom, prowadzącym swoją działalność przed 1 marca 2020 r., pokryciu bieżących wydatków związanych z tą działalnością. „Pożyczka była udzielana ze środków Funduszu Pracy do wysokości 5 tys. zł, zaś jej oprocentowanie było stałe i wynosiło w skali roku 0,05 stopy redyskonta weksli, przyjmowanych przez Narodowy Bank Polski”.¹³
- Preferencyjne pożyczki płynnościowe BGK. Był to instrument finansowy, pomocny w utrzymaniu płynności finansowej, udostępniony w formie elastycznej pożyczki z Krajowego Funduszu Przedsiębiorczości Społecznej. Pożyczka była przyznawana w celu opłacenia bieżących wydatków, jak np. pokrycia aktualnych zobowiązań, kosztów zatrudnienia personelu, czy nabycia drobnego wyposażenia. „Maksymalna wysokość to 25 proc. wartości rocznego obrotu i nie więcej niż 100 tys. zł, maksymalny okres spłaty to 48 miesięcy dla pożyczek udzielonych do 31 grudnia 2020r. oraz 36 miesięcy dla pożyczek udzielonych od 1 stycznia 2021 r.”¹⁴.
- Zmiany warunków spłaty pożyczek dla PES. „Pośrednicy finansowi udzielający pożyczek w ramach realizowanego przez BGK projektu PO WER pn. *Wdrożenie*

¹³ „Wsparcie ekonomii społecznej i solidarnej w związku z COVID-19”, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Departament Ekonomii Społecznej i Solidarnej, Warszawa, 3.04.2020 r.

¹⁴ „Kompendium instrumentów, z których mogą skorzystać podmioty ekonomii społecznej, w tym przedsiębiorstwa społeczne, w związku z wprowadzeniem stanu epidemii koronawirusa SARS-CoV-2, wywołującego chorobę COVID-19”, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Departament Ekonomii Społecznej i Solidarnej, Warszawa, stan na: 25.06.2020 r.

instrumentu pożyczkowego i reporenczeniowego w ramach Krajowego Funduszu Przedsiębiorczości Społecznej mogą zastosować w stosunku do nowych i udzielonych pożyczek na start oraz pożyczek na rozwój wydłużonej karencji w spłacie kapitału o dodatkowy nie dłuższy niż 6 miesięcy, okres (dla nowo udzielanych pożyczek oraz pożyczek już udzielonych, w których nie rozpoczęła się jeszcze spłata kapitału), tzw. wakacji kredytowych, tj. możliwości zawieszenia spłaty rat kapitałowych lub kapitałowo-odsetkowych (do uzgodnienia pomiędzy pośrednikiem i PES) – na okres nie dłuższy niż 6 miesięcy”¹⁵.

- Wsparcie w ramach Polskiego Funduszu Rozwoju. Było to rozwiązanie dla PES, prowadzących działalność gospodarczą. Wysokość subwencji oraz warunki jej przyznania zależały od wielkości przedsiębiorstwa (mikro, małe i średnie, duże), a także wysokości spadku obrotów. W ramach niniejszego instrumentu możliwe było umorzenie części przyznanego wsparcia, po spełnieniu określonych warunków.
- Zmiana warunków kredytów bankowych (art. 31zf). „Zarówno przedsiębiorcy (MŚP), jak i PES nieprowadzące działalności gospodarczej podlegają ochronie w zakresie zmiany warunków lub terminów spłaty kredytów bankowych. Rozwiązanie to dotyczy kredytów zaciągniętych przed 8 marca 2020 r. Zmiana warunków musi również być uzasadniona oceną sytuacji finansowej i gospodarczej kredytobiorcy dokonaną przez bank nie wcześniej niż w dniu 30 września 2019 r. Zmiany takie muszą być uzgodnione przez bank i kredytobiorcę i nie mogą powodować pogorszenia sytuacji finansowej i gospodarczej kredytobiorcy. Rozwiązanie to dotyczy także udzielanych przez bank pożyczek”¹⁶.
- Wsparcie dla przedsiębiorców w BGK. Wsparcie to było przeznaczone m.in. dla podmiotów ekonomii społecznej, prowadzących działalność gospodarczą. W związku z pandemią, bank przekonstruował niektóre z instrumentów znajdujących się dotychczas w jego ofercie. Zaproponowane zostały również nowe formy wsparcia

¹⁵ Tamże

¹⁶ Tamże

finansowego PES. Podmioty ekonomii społecznej zaliczane do sektora MŚP mogły korzystać z gwarancji de minimis, której zakres, w związku z pandemią został zwiększony do 80% kwoty kredytu. Wydłużono również okres gwarancji do 39 miesięcy (pierwotnie było to 27 miesięcy) oraz zniesiona została prowizja za jej udzielenie. Tego rodzaju PES mogły skorzystać również z gwarancji Biznesmax, która umożliwiła uzyskanie wsparcia w postaci dofinansowania do oprocentowania kredytu zabezpieczonego wspomnianą gwarancją. Kolejną formą instrumentu udostępnioną przez bank były dopłaty do odsetek naliczanych do komercyjnych kredytów obrotowych. Z kolei PES należące do sektora średnich lub dużych firm miały możliwość skorzystać z Funduszu Gwarancji Płynnościowy.

- Wsparcie zwrotne z Agencji Rozwoju Przemysłu. Niniejsze instrumenty zwrotne skierowane były do podmiotów ekonomii społecznej należących do sektora MŚP. W ramach tego wsparcia PES miały możliwość uzyskania pożyczki obrotowej z przeznaczeniem na wypłatę wynagrodzeń, a także pożyczki obrotowej na finansowanie deficytu w kapitale obrotowym oraz mogły otrzymać leasing operacyjny z karencją w spłacie.

Zmiany w rozwiązaniach skierowanych do osób z niepełnosprawnościami

Na podstawie zapisów zawartych w tarczy antykrzysowej uregulowany został problem ważności orzeczeń o niepełnosprawności, które to zostały przedłużone. Jednocześnie w ramach PFRON zwiększono poziom dofinansowania do wynagrodzenia dla osób z niepełnosprawnościami, w zależności od stopnia niepełnosprawności – dla osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności do 1 950 zł (wcześniej było to 1 800 zł), natomiast dla pracowników z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności – do 1 200 zł (wcześniej była to kwota 1 125 zł).

Ponadto, w związku z zawieszeniem zajęć w WTZ na skutek przeciwdziałania rozprzestrzenianiu się koronawirusa, nie uległo obniżeniu dofinansowanie kosztów

uczestnictwa w warsztacie terapii zajęciowej ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Podobnie było w przypadku Zakładów Aktywności Zawodowej, gdzie dofinansowanie kosztów ich funkcjonowania pozostało na niezmiennym poziomie. „Dodatkowo ZAZ mogą ubiegać się o rekompensatę za wypłacone wynagrodzenia (w części finansowanej z działalności wytwórczej lub usługowej) w przypadku spadku obrotów lub przestoju. Wniosek składać należy do oddziału PFRON nie później niż 30 dni od wypłaty wynagrodzenia, którego dotyczyć ma rekompensata”¹⁷.

Zakupy w PES towarów i usług związanych z przeciwdziałaniem COVID-19

Szczególnie przydatnym narzędziem w dobie kryzysu epidemiologicznego okazał się tzw. „mechanizm zakupowy”. W tym miejscu warto podkreślić, istotną rolę ośrodków wsparcia ekonomii społecznej dla sprawnego funkcjonowania systemu wsparcia antykryzysowego. „OWES w ramach realizowanych już projektów finansowanych z RPO dokonywać będą zakupów w PES, a w szczególności w PS oraz PES przekształcanych w PES, w celu zapewnienia tym podmiotom zamówień oraz umożliwienia dalszego funkcjonowania. IZ RPO może umożliwić OWES rozszerzenie zadań, poprzez wprowadzenie działań polegających na przeciwdziałaniu upadłości PS oraz PES przekształcanych w PS i utrzymaniu miejsc pracy zagrożonych w następstwie wystąpienia COVID-19. Najważniejszym z tych działań będzie umożliwienie w ramach projektów OWES dokonywania zakupów w PES i PS, znajdujących się w trudnej sytuacji w następstwie wystąpienia COVID-19, obejmujących w szczególności:

- zamówienia produkowanych przez PES i PS środków ochrony osobistej (np. maseczek ochronnych, przyłbic) i przekazywanie ich nieodpłatnie placówkom służby zdrowia, placówkom całodobowej opieki w pomocy społecznej, pieczy zastępczej, systemu oświaty, innym jednostkom organizacyjnym pomocy społecznej oraz służb

¹⁷ Tamże

publicznych uczestniczących w działaniach na rzecz przeciwdziałania skutkom wystąpienia COVID-19,

- zamówienia usług cateringowych (przygotowanie i dostarczenie posiłków) świadczonych przez PES i PS na potrzeby pracowników służby zdrowia, placówek całodobowej opieki w pomocy społecznej, pieczy zastępczej, systemie oświaty oraz innych jednostek organizacyjnych pomocy społecznej,
- zamówienia usług cateringowych (przygotowanie i dostarczenie posiłków) świadczonych przez PES i PS oraz przekazywanie ich nieodpłatnie osobom w trudnej sytuacji w związku z wystąpieniem COVID-19 (osobom starszym, osobom z niepełnosprawnościami, dzieciom korzystającym dotychczas z darmowych posiłków w szkołach, osobom przebywającym w miejscach odosobnienia w związku z potrzebami izolacji lub kwarantanny i osobom potrzebującym wsparcia w codziennym funkcjonowaniu w społeczności lokalnej),
- zamówienia w PES i PS środków higienicznych (np. dezynfekujących), środków ochrony osobistej i przekazywanie ich nieodpłatnie placówkom służby zdrowia, placówkom całodobowej opieki w pomocy społecznej, pieczy zastępczej, systemu oświaty, innym jednostkom organizacyjnym pomocy społecznej oraz służb publicznych uczestniczących w działaniach na rzecz przeciwdziałania skutkom wystąpienia COVID-19,
- zamówienia usług społecznych, świadczonych w społeczności lokalnej, w szczególności usług opiekuńczych i asystenckich, dla osób, które dotychczas były objęte opieką w instytucjach (placówkach całodobowych i dziennych.) lub wymagających takiej opieki w związku z sytuacją epidemiologiczną w kraju, wraz środkami ochrony osobistej dla pracowników realizujących usługi,
- organizacja i wynajem miejsc całodobowych z przeznaczeniem na pobyt w trakcie kwarantanny, a także na pobyt personelu ochrony zdrowia i innych służb społecznych albo z przeznaczeniem na czasowe zmniejszenia liczby osób w placówkach całodobowych,

- zamówienie usług czyszczenia, odkażania budynków i przestrzeni publicznych oraz wszystkich innych usług i zamówień towarów, których potrzeby użycia bądź stosowania mogą pojawić się wraz z rozwojem sytuacji epidemiologicznej w kraju, a których produkcja, dystrybucja, świadczenie nie jest ograniczone innymi prawnymi regulacjami dotyczącymi stanu epidemii.

OWES przy realizowaniu powyższych działań współpracowały z ROPS w zakresie wsparcia dla instytucji całodobowego pobytu oraz innych podmiotów świadczących usługi w miejscu zamieszkania dotkniętych skutkami wystąpienia COVID-19. Ważnym elementem wdrożenia tej koncepcji było wykorzystanie rozwiązań, które wskazują na wyłączenie zasady konkurencyjności w ramach zamówień niezbędnych do przeciwdziałania skutkom COVID-19. Takie wyłączenie było możliwe ze względu na wymaganą natychmiastową realizację zamówienia lub wystąpienie natychmiastowej potrzeby udzielenia zamówienia (w związku z czym nie było możliwe przeprowadzenie postępowania o udzielenie zamówienia z zachowaniem terminów przewidzianych dla zasady konkurencyjności). Środki finansowe na realizację tych zakupów powinny w pierwszej kolejności pochodzić z oszczędności wynikających z ograniczania skali innego rodzaju działalności OWES związanej z epidemią”¹⁸.

Jak wynika z „Badania kondycji przedsiębiorstw społecznych, w tym spółdzielni socjalnych, w kontekście skutków pandemii COVID-19”, zrealizowanego na zlecenie Departamentu Ekonomii Społecznej i Solidarnej Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej, 53,7 proc. badanych przedsiębiorstw zadeklarowało, że korzystały z możliwości oferowanych w ramach „mechanizmu zakupowego”. „Co prawda, aż 23,8% przedsiębiorstw społecznych zrealizowało zamówienia związane z produkcją materiałów ochrony osobistej (np. maseczek ochronnych), ale z innych możliwości np. świadczenia usług cateringowych skorzystało tylko 7,4% firm. Na tym tle wyróżniają się spółdzielnie socjalne – 29,4%

¹⁸ Tamże

respondentów zadeklarowało skorzystanie z mechanizmu obejmującego produkcję materiałów ochrony osobistej¹⁹.

Rozwiązania dla beneficjentów projektów współfinansowanych w ramach EFS

W związku z sytuacją epidemiologiczną, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej wprowadziło rozwiązania wspierające realizację projektów współfinansowanych ze środków EFS. Z powodu zakłócenia trybu prowadzonych projektów przez obostrzenia pandemiczne, umożliwiono przede wszystkim realizowanie ich w zmieniony sposób. „Dzięki udogodnieniom zaproponowanym przez resort osoby, firmy i organizacje pozarządowe korzystające z dofinansowania z EFS mają możliwość między innymi:

- finansowania z funduszy unijnych kosztów odwołanych szkoleń, wyjazdów, konferencji, jeśli pieniądze są nie do odzyskania i nie można było zrealizować planowanych działań (na przykład kraj, do którego planowany był wyjazd, zamknął granice),
- finansowania z funduszy unijnych kosztów funkcjonowania placówek, które powstały ze wsparciem unijnym (na przykład przedszkoli, które muszą zapłacić opiekunkom),
- wydłużenia terminów składania wniosków o płatność i zmiany terminów zakończenia projektów,
- zmiany treści wniosków i umów o dofinansowanie, na przykład w zakresie okresu realizacji projektu, terminu jego zakończenia albo finansowania dodatkowych kosztów zapewnienia bezpieczeństwa lub zmiany formy wsparcia na zdalne,
- czasowego zawieszenia prowadzonej działalności gospodarczej w przypadku dotacji lub pożyczek na założenie firmy,

¹⁹ „Badanie kondycji przedsiębiorstw społecznych, w tym spółdzielni socjalnych, w kontekście skutków pandemii COVID-19”, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Analiza – część II, Warszawa, 2021, s. 38

- uznawania oświadczeń uczestników w przypadku stypendiów stażowych (takie oświadczenia mogą dotyczyć na przykład opieki nad dzieckiem do lat 8, zawieszenia działalności firmy, konieczności odbywania kwarantanny)²⁰.

Wsparcie dla organizacji pożytku publicznego (OPP) i podmiotów ekonomii społecznej

„W związku z wprowadzeniem rozwiązania pozwalającego uniknąć osobom opodatkowanym podatkiem dochodowym od osób fizycznych negatywnych konsekwencji wynikających ze złożenia zeznania podatkowego po 30 kwietnia i nie później niż do 1 czerwca, wprowadzono rozwiązanie umożliwiające przekazanie 1% podatku organizacji wskazanej w takim zeznaniu (art. 52v ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych)²¹. Ponadto wprowadzono także rozwiązanie umożliwiające Przewodniczącemu Komitetu do spraw Pożytku Publicznego wydanie rozporządzenia zmieniającego terminy sprawozdawczości dla OPP (art. 15). Ponadto wprowadzono następujące rozwiązania:

- „Możliwość korzystania ze środków komunikacji elektronicznej w głosowaniu władz fundacji i stowarzyszeń. W art. 5 ustawy z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach oraz w art. 10 ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. prawo o stowarzyszeniach wprowadzone zostaną możliwości szerszego wykorzystania środków komunikacji elektronicznej do realizacji zadań przez organy statutowe tych podmiotów.
- Zmiany dotyczące sposobu funkcjonowania organów statutowych w spółdzielniach socjalnych (art. 35 ustawy z dnia 16 września 1982 r. Prawo Spółdzielcze). Dzięki wprowadzonym w prawie spółdzielczym zmianom, funkcjonowanie organów statutowych spółdzielni (w tym także spółdzielni socjalnych) – zarządu, rady

²⁰ <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/fe-koronawirus/antykryzysowy-pakiet-ministerstwa-funduszy-i-polityki-regionalnej-z-aprobata-biznesu/>, data dostępu: 25.05.2022 r.

²¹ „Kompendium instrumentów, z których mogą skorzystać podmioty ekonomii społecznej, w tym przedsiębiorstwa społeczne, w związku z wprowadzeniem stanu epidemii koronawirusa SARS-CoV-2, wywołującego chorobę COVID-19”, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Departament Ekonomii Społecznej i Solidarnej, Warszawa, stan na: 25.06.2020 r.

nadzorczej, walnego zgromadzenia będzie łatwiejsze ponieważ będą mogły one podejmować decyzje i głosować, nie tylko poprzez osobisty udział w zebraniu, ale również w formie pisemnej lub za pomocą środków komunikacji elektronicznej. Ponadto wprowadzono także rozwiązanie, dzięki któremu ustawy termin zebrania walnego zgromadzenia przypadający w czasie epidemii lub w czasie stanu zagrożenia epidemicznego zostaje przesunięty o 6 tygodni od dnia zakończenia tego stanu (art. 90 ustawy z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw)²².

- Zwolnienie organizacji pozarządowych z nieopłaconych składek. Organizacje pozarządowe oraz podmioty prowadzące działalność pożytku publicznego, które zgłosiły do ubezpieczenia społecznego mniej niż 49 osób, a także spółdzielnie socjalne, niezależnie od liczby osób zgłoszonych do ubezpieczenia społecznego, mogły zostać zwolnione w całości lub w części z obowiązku opłacenia nieuiszczonych składek na ubezpieczenia społeczne, na ubezpieczenie zdrowotne, na Fundusz Pracy, Fundusz Solidarnościowy, Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych lub Fundusz Emerytur Pomostowych, należnych za okres od dnia 1 marca 2020 r. do dnia 31 maja 2020 r.
- Realizacja zadań publicznych bez konkursu ofert. Tarcza Antykryzysowa umożliwiła organizacjom pozarządowym realizowanie zadań publicznych, których głównym celem było zapobieganie, przeciwdziałanie i zwalczanie epidemii koronawirusa bez obowiązku brania udziału w otwartym konkursie ofert. „To organ wykonawczy samorządu terytorialnego określa tryb postępowania o udzielenie dotacji, sposobu jej rozliczania oraz sposobu kontroli wykonywania zleconego zadania”²³.

²² Tamże

²³ <https://www.gov.pl/web/pozytek/co-organizacje-pozarządowe-zyskaly-dzięki-tarczy-antykryzysowej-aktualizacja>, data dostępu: 26.05.2022 r.

- Brak konieczności opłacania opłat audiowizualnych. Ustawa znosiła z organizacji pozarządowych obowiązek uiszczania opłat za abonament radiowo-telewizyjny, a także opłat audiowizualnych, w trakcie jej obowiązywania, bądź w określonym w niej terminie.
- Możliwość poinformowania urzędu o naruszeniu przepisów podatkowych w formie elektronicznej. Było to kolejne udogodnienie dla organizacji pozarządowych, które dawało możliwość uregulowania zaległości podatkowych, przy użyciu narzędzi elektronicznych, takich jak skrzynka e-PUAP czy portal podatkowy.
- Przedłużenie kadencji władz fundacji i stowarzyszeń. W czasie obowiązywania obostrzeń pandemicznych przedłużono również czas trwania kadencji władz organizacji pozarządowych, wygasającej w czasie ogłoszonego stanu zagrożenia epidemicznego oraz stanu epidemii. Nowe władze muszą zostać wybrane nie później niż w ciągu 60 dni, licząc od daty zniesienia stanu epidemii bądź zagrożenia epidemicznego.
- Przekazanie 1 proc. do czerwca 2020 r. W związku z przedłużeniem terminu składania rocznych zeznań podatkowych za 2019 rok, podatnicy PIT mogli zadeklarować przekazanie 1 proc. wybranej OPP do 30 kwietnia 2020 roku, a w praktyce do 1 czerwca, natomiast w przypadku składania korekty do tego zeznania, był to dzień 30 czerwca 2020 roku.
- Zwolnienie z podatku od nieruchomości lub przedłużenie terminów płatności rat tego podatku. Na podstawie uchwał przegłosowanych przez radę gminy można było uzyskać zwolnienie z części podatku od nieruchomości za 2020 rok albo odroczyć termin spłaty rat podatku od nieruchomości za miesiące kwiecień, maj i czerwiec 2020 roku, maksymalnie do 30 września 2020 roku.
- Pomniejszenie opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego nieruchomości należącej do zasobu nieruchomości Skarbu Państwa. „Opłata roczna z tytułu użytkowania wieczystego nieruchomości należącej do zasobu nieruchomości Skarbu Państwa należna za 2020 r. podlega pomniejszeniu proporcjonalnie do liczby dni

w tym roku, w których obowiązywał stan zagrożenia epidemicznego oraz stan epidemii z powodu COVID-19. Warunkami jej obniżenia są: spadek obrotów gospodarczych w następstwie wystąpienia COVID-19, zgłoszenie wniesienia opłaty w pomniejszonej wysokości staroście lub prezydentowi miasta na prawach powiatu, wykonującym zadania z zakresu administracji rządowej, przed dniem 31 stycznia 2021 r.; a także brak zaległości w regulowaniu zobowiązań podatkowych, składek na ubezpieczenia społeczne, ubezpieczenie zdrowotne, Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych, Fundusz Pracy lub Fundusz Solidarnościowy do końca trzeciego kwartału 2019 r.”²⁴.

- Niepobieranie czynszu najmu i dzierżawy oraz opłaty za użytkowanie przypadających Skarbowi Państwa za okres kolejnych trzech miesięcy w 2020 r. W przypadku minimum trzymiesięcznych umów najmu, dzierżawy bądź użytkowania nieruchomości będących w zasobach Skarbu Państwa, istniała możliwość zniesienia opłat przez organy nadzorujące. „Warunkami uzyskania tego rodzaju wsparcia były: spadek obrotów gospodarczych w następstwie wystąpienia COVID-19, zgłoszenie wnoszenia należności z pominięciem należności za wskazany we wniosku okres kolejnych trzech miesięcy staroście lub prezydentowi miasta na prawach powiatu, wykonującym zadania z zakresu administracji rządowej, lub kierownikowi państwowej jednostki organizacyjnej”²⁵.
- Wydłużenie niektórych ustawowych terminów dla spółdzielni socjalnych (art. 29a ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych). Po wprowadzeniu stanu epidemii w Polsce 20 marca 2020 r., ustawą z dnia 14 maja 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w zakresie działań osłonowych, w związku z rozpowszechnianiem się wirusa SARS-CoV-2, wprowadzono zmiany w ustawie z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych. Dodano art. 29a, zgodnie z którym o 12 miesięcy – licząc od dnia odwołania stanu epidemii – przedłużono

²⁴ Tamże

²⁵ Tamże

terminy uzupełnienia składu zakładanej spółdzielni, uzupełnienia zatrudnienia w spółdzielni zakładanej przez osoby prawne, odłożenia terminu pierwszej lustracji, możliwość uzupełnienia składu członkowskiego spółdzielni. Niniejsza zmiana prawna była instrumentem wsparcia, najczęściej stosowanym przez PES. „Z tej możliwości skorzystała co czwarta (25,6 proc.) spółdzielnia socjalna”²⁶.

Jak wynika z badań przeprowadzonych przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, „innym instrumentem, z którego skorzystało 10,5 proc. badanych fundacji oraz 7,6 proc. badanych spółdzielni socjalnych były dotacje lub pomoc zwrotna w ramach programów operacyjnych na lata 2014-2020. W opinii największej grupy badanych (32,4 proc.) wykorzystanie ww. rozwiązań pozwoliło w przypadku ich przedsiębiorstw złagodzić negatywne skutki pandemii w niewielkim lub umiarkowanym stopniu. Najgorzej mechanizmy te oceniają przedstawiciele fundacji. Najlepiej natomiast przedstawiciele spółdzielni socjalnej”²⁷. Jak wynika z badań Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych „najczęściej wykorzystywaną formą wsparcia w zakresie utrzymania zatrudnienia było: „umorzenie składek na ubezpieczenie społeczne”. Korzystanie z tej formy zadeklarowało 28,9 proc. przedsiębiorstw społecznych, które wzięły udział w badaniu. W badaniach jakościowych wskazywano, że ta forma wsparcia była niezwykle istotna dla utrzymania zatrudnienia w przedsiębiorstwach społecznych. Z tej formy szczególnie chętnie korzystały spółdzielnie socjalne (32,2 proc.). Drugim najczęściej stosowanym instrumentem wsparcia była bezzwrotna dotacja w wysokości 5 tys. zł. dla małych przedsiębiorstw i mikrofirm. Skorzystało z niej 26,1 proc. spółek non-profit, 24,8 proc. fundacji, 24,4 proc. spółdzielni socjalnych i 22,6 proc. stowarzyszeń. W opinii największej grupy badanych (36,7 proc.) wykorzystanie ww. rozwiązań pozwoliło w przypadku ich przedsiębiorstwa złagodzić negatywne skutki pandemii w niewielkim lub umiarkowanym stopniu, ale też blisko co czwarty respondent wskazał, że instrumenty w znacznym stopniu wspomogły podmiot.

²⁶ „Badanie kondycji przedsiębiorstw społecznych, w tym spółdzielni socjalnych, w kontekście skutków pandemii COVID-19”, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Analiza – część II, Warszawa, 2021, s.33,

²⁷ Tamże, s. 33

Najlepiej powyższe instrumenty ocenili badani reprezentujący spółdzielnie socjalne (27,8 proc. wskazało, że skorzystanie z nich w znacznym stopniu pozwoliło złagodzić negatywne skutki pandemii)²⁸.

W szczególnie dotkniętych lockdown'em – branżach takich jak: gastronomia i turystyka. Nie bez znaczenia były postawy pracowników. Badania ilościowe wskazały, że część pracowników, którzy realizowali pracę zdalną niechętnie wraca do pracy bezpośredniej. Szczególnie dotyczyło to osób z niepełnosprawnościami, obawiających się ryzyka zakażenia COVID-19.

Przygotowane instrumenty wsparcia miały znaczący wpływ na funkcjonowanie podmiotów trzeciego sektora w czasie pandemii, zwłaszcza na ich utrzymanie się na rynku w tym trudnym okresie. Jak już wspomnieliśmy, sztandarowym narzędziem wsparcia dla sektora ekonomii społecznej był „mechanizm zakupowy”. Istotą wprowadzenia tego narzędzia w okresie epidemii koronawirusa, było zapobieganie upadłości PES, w tym w przedsiębiorstwach społecznych, a także zachowanie stanu zatrudnienia. Wypracowany instrument powstał zgodnie z rekomendacjami Ministra Funduszy i Polityki Regionalnej, dotyczącymi wdrożenia w projektach OWES mechanizmu wsparcia PES i PS. Narzędzie to umożliwiło ośrodkom wsparcia ekonomii społecznej dokonywanie zakupów od tych podmiotów ekonomii społecznej, produktów lub usług związanych z przeciwdziałaniem skutkom wystąpienia COVID-19. Rozwiązanie to mogło zapewnić PES oraz PS, szczególnie odczuwającym skutki pandemii, bieżące zamówienia, a tym samym ciągłość funkcjonowania.

Zmiany w zakresie zamówień publicznych

W ramach działań antykrzysowych wprowadzono szereg zmian w obszarze zamówień publicznych, istotnych także dla sektora ekonomii społecznej. Poniżej zaprezentowana została lista najważniejszych działań w tym zakresie:

²⁸ Tamże s. 27-29

- publikacja ogłoszenia o udzieleniu zamówienia zgodnie z tzw. ustawą COVID-ową (Informacja z 9 listopada 2020 r.),
- zmiany w zakresie zamówień publicznych w „Tarczy antykryzysowej” (Informacja z 20 maja 2020 r.),
- odwieszenie postępowań przed KIO – opublikowanie Ustawy w Dzienniku Ustaw (Informacja z 15 maja 2020 r.),
- brak możliwości uzyskania dokumentu dotyczącego podstaw wykluczenia z postępowania o udzielenie zamówienia publicznego w związku z okolicznościami wywołanymi epidemią COVID-19 (Informacja z 4 maja 2020 r.),
- przesłanki zatrzymania wadium w kontekście okoliczności wywołanych panującą epidemią COVID-19 (informacja z 24 kwietnia 2020 r.),
- nowelizacja tzw. Ustawy o COVID-19 opublikowana w Dzienniku Ustaw (Informacja z 1 kwietnia 2020 r.),
- nowelizacja tzw. ustawy o COVID-19 (Informacja z 29 marca 2020 r.),
- niestosowanie PZP do zamówień publicznych realizowanych w związku z pandemią koronawirusa (Informacja z 18 marca 2020 r.).

4.3. Działania antykryzysowe podejmowane w województwie łódzkim

Epidemia koronawirusa miała istotny wpływ na sferę społeczną, co przyczyniło się do zmian w strukturze potrzeb JST w zakresie integracji i pomocy społecznej, a także ochrony zdrowia. W obliczu pandemii COVID-19 Województwo Łódzkie wielokrotnie wprowadzało zmiany do SZOOP RPO WŁ 2014-2020, aby we właściwy sposób można było odpowiedzieć na bieżące problemy podmiotów pomocy i ekonomii społecznej, podmiotów gospodarczych, jak i podmiotów ochrony zdrowia, prowadzących działalność w regionie łódzkim.

Ogólna charakterystyka działań antykryzysowych

W kwietniu 2020 r. uruchomiono w województwie łódzkim projekty w ramach RPO Wł. 2014-2020, dofinansowane ze środków Unii Europejskiej na zakup sprzętu, aparatury medycznej, środków ochrony indywidualnej, a także środków transportu. Na początku pandemii wydłużono terminy naboru wniosków w konkursach, w ramach niektórych poddziałań, aby podnieść szanse potencjalnych beneficjentów na aplikowanie o dofinansowanie. Podobnie jak, w innych częściach kraju, w wyniku wybuchu pandemii, w krótkim czasie zmieniła się sytuacja większości przedsiębiorstw w regionie łódzkim. Wprowadzone obostrzenia pandemiczne, zachorowania na koronawirusa oraz ograniczenie mobilności społeczeństwa z powodu lockdownu, przyczyniły się do spadku dostępności pracowników. Na problemy kadrowe wpływ miało również zamknięcie szkół, przedszkoli i żłobków. Znaczna część rodziców była wówczas zmuszona do pozostania w domu, aby przejąć opiekę nad dziećmi. Pandemia narzuciła także zmiany trybu pracy na zdalny, co w przypadku wielu przedsiębiorstw, takich jak na przykład zakłady produkcyjne, nie było możliwe. Zmieniło się także podejście przedsiębiorców do planowanych inwestycji, które na skutek niestabilnej sytuacji zaczęto odsuwać w czasie. W dobie pandemii priorytetem stało się zapewnienie płynności finansowej przedsiębiorstw i możliwość kontynuowania działalności, a w związku z tym zwiększyło się zapotrzebowanie na dodatkowe środki. Wychodząc naprzeciw tym potrzebom Łódzka Specjalna Strefa Ekonomiczna przygotowała pakiet pomocowy dla przedsiębiorców o nazwie „Strefa Wsparcia”. Stworzony w ramach niniejszego przedsięwzięcia portal internetowy oferował wsparcie w postaci doradztwa specjalistycznego, m.in. w formie webinarów. ŁSSE we współpracy z firmą z branży elektronicznej przygotowała również projekt Spark: Change the Future, specjalnej rundy akceleratora Startup Spark, koncentrującej się wokół wyzwań pandemicznych. Z kolei Centrum Obsługi Przedsiębiorcy przygotowało dyżury eksperckie w formie czatu. Bazę dla wszystkich interwencji w dobie pandemii stanowiła Tarcza Antykryzysowa realizowana w kilku edycjach.

Instrumenty i działania wspierające skierowane do podmiotów ekonomii społecznej w województwie łódzkim

W województwie łódzkim wsparcie sektora ekonomii społecznej w oczywisty sposób oparte było na rozwiązaniach i mechanizmach ogólnokrajowych. Poniżej prezentujemy listę dostępnych instrumentów.

Wsparcie dla PES prowadzących działalność gospodarczą:

- niskoprocentowane pożyczki z Funduszu Pracy dla mikroprzedsiębiorców,
- dofinansowanie części kosztów prowadzenia działalności gospodarczej dla przedsiębiorców samozatrudnionych,
- wsparcie dla przedsiębiorców na ochronę miejsc pracy ze środków Funduszu Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych,
- dofinansowanie części kosztów wynagrodzeń pracowników dla mikroprzedsiębiorców, małych i średnich przedsiębiorców,
- pożyczki płynnościowe dla m.in. spółdzielni socjalnych, spółdzielni pracy, organizacji pozarządowych, czy zakładów aktywności zawodowej w celu utrzymania płynności finansowej podmiotu w czasie pandemii (ponad 58 milionów złotych),
- dofinansowanie wynagrodzeń dla organizacji pozarządowych.

Doradczo-wsparciowa rola OWES w działaniach antykryzysowych:

W roku 2020 w ramach instytucjonalnego systemu wsparcia ekonomii społecznej w regionie łódzkim funkcjonowały trzy akredytowane ośrodki wsparcia ekonomii społecznej, co jest niezmiernie istotne z punktu widzenia analiz prezentowanych w niniejszym raporcie. Warto wspomnieć, że województwo łódzkie podzielone zostało na 4 subregiony. W subregionie IV projekt OWES w 2020 roku był realizowany w partnerstwie przez trzy akredytowane ośrodki, działające w trzech pozostałych subregionach.

Grafika 4. Podział terytorialny OWES w województwie łódzkim²⁹

- Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej Centrum KLUCZ w subregionie I – podmiot prowadzący: Instytut Spraw Obywatelskich, subregion I – powiaty: zduńskowolski, łaski, pabianicki, łódzki wschodni, tomaszowski, rawski, opoczyński,
- Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej Subregion II – podmiot prowadzący: Stowarzyszenie Wsparcie Społeczne „Ja-Ty-My”, subregion II – powiaty: poddębicki, łęczycki, zgierski, kutnowski, łowicki, brzeziński, skierniewicki,

²⁹ „Informator Podmiotów Ekonomii Społecznej Województwa Łódzkiego 2019”, Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, Łódź, 2019

- Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej Subregion III – podmiot prowadzący: Centrum Promocji i Rozwoju Inicjatyw Obywatelskich OPUS, subregion III – powiaty: sieradzki, wierzowski, wieluński, pajęczański, bełchatowski, piotrkowski, radomszczański,
- Projekt partnerski: Łódzki Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej Subregion IV – lider: Centrum KLUCZ, partnerzy: Stowarzyszenie Wsparcie Społeczne „Ja-Ty-My”, Centrum Promocji i Rozwoju Inicjatyw Obywatelskich OPUS, subregion IV – miasto Łódź.

Głównym zadaniem ośrodków wsparcia ekonomii społecznej było udzielanie informacji oraz wsparcia doradczego podmiotom ekonomii społecznej na temat rozwiązań proponowanych w obliczu pandemii. Uzupełnieniem działań doradczych było również wsparcie w zakresie ubiegania się o dostępne rozwiązania, w formie pomocy w opracowaniu wniosków i składaniu ich do właściwych organów. Ponadto aktywne działania promujące wykorzystywanie przez JST klauzul społecznych miały przyczynić się do wzrostu zleceń zamówień publicznych dla podmiotów działających w trzecim sektorze.

Jak wcześniej wspomniano, w związku z rekomendacją Ministra Funduszy i Polityki Regionalnej, dotyczącą działań podejmowanych w projektach OWES w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych, wprowadzona została możliwość zastosowania mechanizmu wsparcia PES i PS poprzez dokonywanie przez OWES zakupów od tych podmiotów, produktów lub usług związanych z przeciwdziałaniem skutkom wystąpienia COVID-19. Zakupy były dokonywane w PES, w tym PS, dotkniętych skutkami wystąpienia COVID-19 w celu zapewnienia tym podmiotom zamówień oraz umożliwienia dalszego funkcjonowania. Wśród najczęściej realizowanych przez OWES „zakupów” można wymienić m.in.: zamówienia produkowanych przez PES i PS środków ochrony osobistej, zamówienia usług cateringowych świadczonych przez PES i PS na różne potrzeby, m.in. dla pracowników służby zdrowia, pieczy zastępczej, czy dla osób w trudnej sytuacji spowodowanej pandemią, zamówienia w PES i PS środków higienicznych, zamówienia usług społecznych,

świadczonych w społeczności lokalnej, organizacja i wynajem miejsc całodobowych, zamówienie usług czyszczenia, odkażania budynków i przestrzeni publicznych, a także innych usług i towarów, potrzebnych do walki z pandemią i jej skutkami.

Kalendarium najważniejszych wydarzeń w roku 2020 r.:

- 24.03.2020 r. - W związku z przeciwdziałaniem skutkom pandemii od 26 marca do 10 kwietnia 2020 decyzją Wojewody Łódzkiego zawieszona została działalność: placówek wsparcia dziennego, centrów integracji społecznej, klubów integracji społecznej, dziennych domów i klubów seniora, środowiskowych domów samopomocy i warsztatów terapii zajęciowej³⁰.
- Marzec 2020 r. – Wydłużono termin składania wniosków w konkursie o przyznanie certyfikatu pn. „Znak Jakości Ekonomii Społecznej i Solidarnej 2020” do 30.06.2020 r³¹.
- 31.03.2020 r. – Ówczesne Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej we współpracy z Bankiem Gospodarstwa Krajowego wdrożyło działania zaradcze dotyczące warunków udzielania i spłaty Państwa pożyczek w projektach BGK w ramach PO WER (Działanie 2.9) i PO KL (Działanie 1.4) w celu złagodzenia wpływu pandemii na sytuację PES/PS³².
- 22.04.2020 r. - Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej zawiesiło stosowanie niektórych zapisów Wytycznych w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020, w stosunku do nowych oraz już realizowanych

³⁰ Decyzja Wojewody Łódzkiego z 24.03.2020 r.

³¹ Konkurs jest organizowany w ramach projektu pn. „System certyfikacji znakami jakości dla podmiotów ekonomii społecznej i jednostek samorządu terytorialnego”, współfinansowanego ze środków unijnych, realizowanego w partnerstwie przez: Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej – lidera oraz Bank Gospodarstwa Krajowego i Europejski Dom Spotkań - Fundację Nowy Staw – partnerów.

³² Informacja Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z 31.03.2020 r.

projektów. Podstawą prawną był art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 3 kwietnia o szczególnych rozwiązaniach wspierających realizację programów operacyjnych w związku z wystąpieniem COVID-19 w 2020 r³³.

- 24.04.2020 r. – Wojewoda Łódzki przedłużył czasowe zawieszenie działalności Warsztatów Terapii Zajęciowej do 10.05.2020 r³⁴.
- Kwiecień 2020 r. - RCPS w Łodzi zlecił PES/PS wykonanie środków ochrony osobistej – maseczek ochronnych, które następnie przekazano placówkom pomocy społecznej na terenie województwa łódzkiego. Zakup został sfinansowany ze środków budżetu Województwa Łódzkiego jako wkład własny projektu pt. „Koordynacja i rozwój ekonomii społecznej w województwie łódzkim”, współfinansowanego ze środków EFS w ramach RPO WŁ na lata 2014-2020³⁵.
- 4.05.2020 r. - Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej wraz z Bankiem Gospodarstwa Krajowego uruchomiły preferencyjną pożyczkę na sfinansowanie bieżącej działalności, m.in. spółdzielni socjalnych, centrów integracji społecznej i organizacji pozarządowe, dotknięte skutkami pandemii COVID-19. Płynnościowa pożyczka w wysokości do 100 tys. zł mogła zostać przeznaczona m.in. na wynagrodzenia pracowników, opłaty za czynsz, koszt zakupu niezbędnego wyposażenia lub zaległe zobowiązania wobec kontrahentów. Pożyczek udzielali pośrednicy finansowi, wybrani wcześniej przez BGK³⁶.
- 20.05.2020 r. - Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej ogłosiło, że po 24 maja 2020 roku możliwe będzie wznowienie działalności: placówek wsparcia dziennego, dziennych domów i klubów seniora, dziennych domów pomocy, środowiskowych domów samopomocy i klubów samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi, warsztatów terapii zajęciowej oraz podmiotów

³³ Informacja Ministra Funduszy i Polityki Regionalnej z 22.04.2020 r.

³⁴ Decyzja Wojewody Łódzkiego z 24.04.2020 r.

³⁵ <http://es.rcpslodz.pl/index.php?start=54>, data dostępu: 28.05.2022 r.

³⁶ <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/pozyczka-plynnościowa-dla-organizacji-pozarządowych-juz-dostępna>, data dostępu: 27.05.2022 r.

zatrudnienia socjalnego. Jak poinformowano, ponowne otwarcie ww. placówek byłoby możliwe pod warunkiem zapewnienia bezpieczeństwa podopiecznym oraz pracownikom, natomiast ostateczna decyzja miała zależeć od sytuacji epidemicznej i być podejmowana przez wojewodów³⁷. Opublikowano również „Rekomendacje dotyczące działalności placówek pobytu dziennego”, opracowane MRPiPS we współpracy z Ministerstwem Zdrowia i Głównym Inspektoratem Sanitarnym³⁸.

- Maj 2020 r. – Po raz kolejny przedłużono termin składania wniosków w konkursie o przyznanie certyfikatu „Znak Jakości Ekonomii Społecznej i Solidarnej 2020” do 30.07.2020 r³⁹.
- 9.06.2020 r. – OWES prowadzony przez Centrum OPUS rozpoczął nabór wykonawców w ramach zakupów produktów i usług w podmiotach ekonomii społecznej i przedsiębiorstwach społecznych w związku z przeciwdziałaniem skutkom wystąpienia COVID-19 w subregionie III⁴⁰.
- 1.07.2020 r. – OWES prowadzony przez Stowarzyszenie Wsparcie Społeczne „Ja-Ty-My” rozpoczął nabór wykonawców w ramach zakupów produktów i usług w podmiotach ekonomii społecznej i przedsiębiorstwach społecznych w związku z przeciwdziałaniem skutkom wystąpienia COVID-19 w subregionie II⁴¹.
- 7.07.2020 r. – OWES prowadzony przez Centrum KLUCZ rozpoczął nabór wykonawców w ramach zakupów produktów i usług w podmiotach ekonomii społecznej i przedsiębiorstwach społecznych w związku z przeciwdziałaniem skutkom wystąpienia COVID-19 w subregionie I (dostarczanie ciepłych posiłków osobom w trudnej sytuacji w związku z wystąpieniem COVID-19, ozonowanie

³⁷ <https://www.gov.pl/web/rodzina/po-24-maja-mozliwe-otwarcie-placowek-dziennego-pobytu-slowo-klucz-bezpieczenstwo>, data dostępu 27.05.2022 r.

³⁸ „Rekomendacje dotyczące działalności placówek pobytu dziennego”, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwo Zdrowia, Główny Inspektorat Sanitarny

³⁹ www.znakjakosci.mrpips.gov.pl, data dostępu 26.05.2022 r.

⁴⁰ <https://opus.org.pl/zakup-produktow-i-uslug-od-ps-i-pes-w-zwiazku-z-przeciwdzialaniem-skutkom-covid-19-24582>, data dostępu: 27.05.2022 r.

⁴¹ <https://wsparciespoleczne.pl/ogloszenie/zakup-produktow-i-uslug-w-pes-i-ps-w-zwiazku-z-przeciwdzialaniem-skutkom-wystapienia-covid-19-woj-lodzkie-owes/>, data dostępu: 27.05.2022 r.

i odkażanie pomieszczeń użyteczności publicznej, dostarczanie ciepłych posiłków pracownikom służby zdrowia, produkcja i dostarczanie masek ochronnych do instytucji publicznych, usługi opiekuńcze dla osób w trudnej sytuacji w związku z wystąpieniem COVID-19)⁴².

- 7.07.2020 r. – rozpoczęto nabór wykonawców w ramach zakupów produktów i usług w podmiotach ekonomii społecznej i przedsiębiorstwach społecznych w związku z przeciwdziałaniem skutkom wystąpienia COVID-19 w ramach projektu „Łódzki Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej”, w subregionie IV⁴³.
- 10.07.2020 r. – Po raz pierwszy w historii posiedzenie Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Łódzkim odbyło się w trybie zdalnym.
- W związku z kolejną falą pandemii, w okresie jesiennym większość zaplanowanych działań zrealizowano w trybie on-line.

5. Analiza wyników badania ilościowego PES/PS

Badanie ilościowe na próbie podmiotów ekonomii społecznej, w tym przedsiębiorstw społecznych, zostało zrealizowane metodą Komputerowo Wspomaganych Wywiadów Telefonicznych (CATI) na łącznej próbie N=203 podmiotów. Realizacja tej części badania okazała się trudna, głównie ze względu na równoczesną realizację innych projektów badawczych (przez inne podmioty badające rynek i opinię publiczną), wymagających nawiązywania kontaktu z przedstawicielami sektora ekonomii społecznej w województwie łódzkim. Podczas realizacji odnotowano relatywnie wysoką liczbę odmów udziału w badaniu, co nie tylko spowodowało wydłużenie czasu koniecznego na wykonanie pomiaru, ale również wywołało trudności w realizacji założonej struktury próby (w ujęciu terytorialnym oraz ze względu formę prawną PES/PS).

⁴² <https://centrumklucz.pl/dzieje-sie/zakup-produktow-i-uslug-w-pes-i-ps-w-zwiazku-z-przeciwdzialaniem-skutkom-wystapienia-covid-19-region/#more-15343>, data dostępu: 25.05.2022 r.

⁴³ <https://centrumklucz.pl/dzieje-sie/zakup-produktow-i-uslug-w-pes-i-ps-w-zwiazku-z-przeciwdzialaniem-skutkom-wystapienia-covid-19-lodz/#more-15347>, data dostępu: 25.05.2022 r.

Z powodu trudności z uzyskaniem w próbie odpowiedniego rozkładu ze względu na subregiony, po zakończeniu realizacji pomiaru została przeprowadzona statystyczna procedura, zwana ważeniem danych, polegająca na dostosowaniu (wyrównaniu) struktury zrealizowanej próby (rozkładu ze względu na podział terytorialny) do parametrów badanej populacji. W tym celu wykorzystano dane z badania ilościowego o analogicznych parametrach, zrealizowanego na potrzeby „Raportu o stanie ekonomii społecznej w województwie łódzkim w roku 2019” (nie odnotowano wówczas jakichkolwiek trudności realizacyjnych)⁴⁴. Poniżej prezentujemy kluczowe informacje na temat struktury próby. W poniższych tabelach zamieszczono informacje na temat rozkładu zmiennych, które mogą być istotne w kontekście analiz prezentowanych w tej części opracowania.

Tabela 5. Struktura próby

podział terytorialny	
subregion 1	16%
subregion 2	18%
subregion 3	32%
subregion 4	34%
forma prawna	
organizacja pozarządowa, prowadząca dz. gosp. lub odpłatną p.p. lub oświatową lub kulturalną	73%
spółdzielnia socjalna	11%
spółka z o.o. non-profit	10%
warsztat terapii zajęciowej (WTZ)	2%
klub integracji społecznej (KIS)	1%
zakład aktywności zawodowej (ZAZ)	1%
spółdzielnia pracy, w tym inwalidów lub niewidomych	1%
centrum integracji społecznej (CIS)	1%
wpłs na listę przedsiębiorstw społecznych lub pozytywna weryfikacja jako PS	
tak	40%
nie	49%
nie wiem, trudno powiedzieć	11%
branża	
edukacja i kultura	52%
usługi socjalne, w tym opiekuńcze	18%
zdrowie i uroda	12%

⁴⁴ „Raport o stanie ekonomii społecznej w regionie łódzkim w roku 2020. Raport z badań ilościowych i jakościowych”, Lokalne Badania Społeczne dla Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, Warszawa, 2021

rekreacja i turystyka, zakwaterowanie	6%
pozostałe usługi na rzecz firm, organizacji lub administracji publicznej	6%
gastroνομia, w tym catering	4%
pozostała produkcja i przemysł, ozdoby i dekoracje, produkcja odzieży, zabawki	3%
usługi komunalne, w tym odpady, ścieki, recykling, utrzymywanie porządku	2%
budownictwo, w tym remonty	2%
produkcja i przetwórstwo żywności	1%
handel	1%
ekonomia, w tym biznes, finanse, ubezpieczenia	1%
najważniejsze źródła przychodu w 2020 r.	
dotacje	45%
darowizny	37%
składki członkowskie	33%
sprzedaż usług i produktów osobom fizycznym	24%
świadczenie usług na zlecenie jednostek samorządu terytorialnego lub innych instytucji publicznych	16%
sprzedaż usług i produktów firmom prywatnym	14%
zbiórki publiczne	8%
sprzedaż usług i produktów organizacjom pozarządowym	5%
kredyty, pożyczki	5%
środki prywatne założycieli	4%
inne źródło przychodu	15%
rok rozpoczęcia działalności	
do 2000 roku	19%
2001-2010 rok	15%
od 2011 roku	66%

Jak już wspomnieliśmy, rozkład ze względu na subregiony został uzyskany wtórnie, w rezultacie procedury, zwanej ważeniem danych. W zrealizowanej próbie przeważają organizacje pozarządowe, prowadzące działalność gospodarczą lub odpłatną pożytku publicznego lub oświatową lub kulturalną. 40 proc. badanych podmiotów posiada status przedsiębiorstwa społecznego. Przeszło połowa ankietowanych PES/PS działa w obszarze edukacji i kultury, natomiast na kolejnych miejscach znalazły się usługi socjalne (w tym opiekuńcze) oraz zdrowie i uroda. Najważniejsze źródła przychodów w roku 2020 to: dotacje, darowizny, składki członkowskie, sprzedaż usług i produktów, jak również świadczenie usług na zlecenie jednostek samorządu terytorialnego lub innych instytucji publicznych. Około 2/3 badanych podmiotów rozpoczęło działalność nie wcześniej, niż w roku 2011.

Tabela 6. Liczba zatrudnianych pracowników w lutym i grudniu 2020 r.

	liczba pracowników ogółem - II 2020 r.	liczba pracowników etatowych - II 2020 r.	liczba pracowników ogółem - XII 2020 r.	liczba pracowników etatowych - XII 2020 r.
nie zatrudniamy pracowników	45%	58%	46%	58%
1-5	23%	16%	21%	17%
6-10	10%	14%	12%	13%
11 i więcej	22%	12%	21%	12%
średnia liczba zatrudnianych pracowników	6,73	4,28	6,43	4,33

Wyraźnie widać, że badane podmioty ekonomii społecznej, w tym przedsiębiorstwa społeczne, utrzymały poziom zatrudnienia w okresie pandemii COVID-19 w roku 2020. Co istotne, dotyczy to zarówno pracowników etatowych, jak i wszystkich pracowników ogółem. Odnotowana dynamika w okresie od lutego do grudnia 2020 r. jest minimalna, co oznacza, że zmiany stanu zatrudnienia w PES/PS miały miejsce w przypadkach jednostkowych.

Tabela 7. Łączne przychody PES/PS w 2019 i 2020 r.

rok	2019	2020
poniżej 40 tys. zł	74%	75%
40-100 tys. zł	9%	10%
powyżej 100 tys. zł	17%	15%
średni poziom przychodów	443 114,81	106 465,63

Pandemia COVID-19 przyczyniła się do znacznego spadku poziomu przychodów PES/PS w roku 2020 (w porównaniu z rokiem poprzednim). Średni poziom przychodów spadł czterokrotnie – z poziomu przeszło 443 tys. zł w roku 2019 do ponad 106 tys. zł w 2020 r. Największy spadek został odnotowany w przypadku badanych organizacji pozarządowych, które w 2019 r. odnotowały średnie przychody powyżej 525 tys. zł, natomiast w roku 2020 – niemal 61 tys. zł. Dla porównania – w przypadku spółdzielni socjalnych analogiczne parametry wynoszą: ponad 311 tys. zł w 2019 r. oraz przeszło 304 tys. zł w 2020 r. Zupełnie inną dynamikę uchwyciono w odniesieniu do spółek z o.o. non-profit, które odnotowały wzrost średnich przychodów z niemal 19 tys. zł w roku 2019 do

ponad 58 tys. zł (prawdopodobnie ma to związek z relatywnie wczesną fazą rozwoju ww. podmiotów).

Tabela 8. Korzystanie z usług OWES w województwie łódzkim w 2020 r.

Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej Centrum KLUCZ, prowadzony przez Fundację Instytut Spraw Obywatelskich (INSPRO)	19%
Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej Ja-Ty-My, prowadzony przez Stowarzyszenie Wsparcie Społeczne „Ja-Ty-My”	12%
Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej, prowadzony przez Centrum Promocji i Rozwoju Inicjatyw Obywatelskich OPUS	29%
Łódzki Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej (projekt partnerski OWES Centrum KLUCZ, OWES Ja-Ty-My, OWES OPUS)	7%
nie mieliśmy kontaktu, nie korzystaliśmy z usług OWES w 2020 r.	33%

Powyższy wykres prezentuje procentowy rozkład badanych podmiotów ze względu na podejmowanie relacji z poszczególnymi OWES. Jeśli dany podmiot kontaktował się z więcej niż jednym ośrodkiem wsparcia, jego przedstawiciel wskazywał OWES, z którym te kontakty utrzymywane były najczęściej. Co niezmiernie istotne, powyższy rozkład nie jest tożsamy z prezentowanym wyżej podziałem ze względu na lokalizację siedziby ankietowanych PES/PS. Oznacza to, że część wspomnianych podmiotów korzysta z usług OWES spoza macierzystego subregionu.

67 proc. badanych podmiotów miało kontakt i/lub korzystało z usług OWES w roku 2020. Warto wspomnieć, że według danych za rok 2019 analogiczny wskaźnik wynosił 77 proc.⁴⁵. Oznacza to, że w pierwszym roku pandemii COVID-19 odsetek PES/PS utrzymujących relacje lub korzystających z usług OWES zmniejszył się o 10 punktów procentowych. Dodajmy, że informacje na temat kontaktów z OWES są wykorzystywane w analizach statystycznych, prezentowanych w dalszej części raportu.

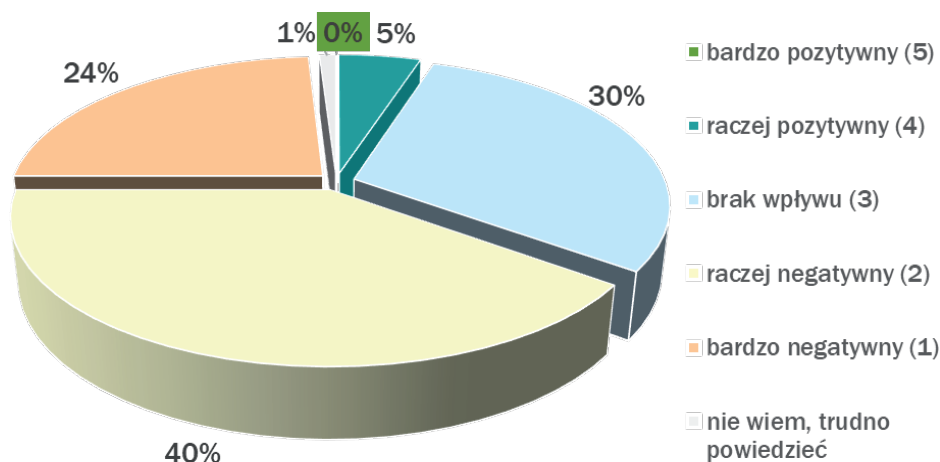
⁴⁵ Tamże

Tabela 9. Postrzegana sytuacja ekonomiczna PES/PS przed pandemią COVID-19 oraz w grudniu 2020 r.

	przed pandemią	w grudniu 2020 r.
bardzo dobra (5)	7%	1%
raczej dobra (4)	47%	21%
średnia, ani dobra, ani zła (3)	41%	39%
raczej zła (2)	4%	26%
bardzo zła (1)	1%	13%
DOBRA (4+5)	54%	22%
ZŁA (1+2)	5%	39%
średnia w skali 1-5	3,53	2,72

Na podstawie danych zamieszczonych w powyższej tabeli można stwierdzić, że pandemia COVID-19 przyczyniła się do istotnego pogorszenia sytuacji ekonomicznej badanych PES/PS. Przeszło połowa badanych ocenia kondycję swoich podmiotów sprzed pandemii jako pozytywną, 5 proc. – jako niezadowolającą, zaś średnia w skali pięciostopniowej wynosi 3,53 - jest to rezultat pomiędzy oceną neutralną lub ambiwalentną (3) a umiarkowanie pozytywną (4). Analogiczna samoocena sytuacji PES/PS w grudniu roku 2020 jest zupełnie inna: oceny negatywne (39 proc.) przeważają nad pozytywnymi (22 proc.), natomiast średnia wynosi 2,72 (a więc jest niższa od oceny neutralnej lub ambiwalentnej).

Wykres 10. Wpływ pandemii COVID-19 w 2020 r. na sytuację ekonomiczną PES/PS

Badani przedstawiciele PES/PS oceniali wpływ pandemii COVID-19 na kondycję ekonomiczną swoich podmiotów z wykorzystaniem skali pięciostopniowej – od „bardzo negatywny” (1) do „bardzo pozytywny” (5). W opinii 64 proc. badanych pandemia wywarła negatywny wpływ na sytuację finansową PES/PS, 30 proc. nie dostrzega wpływu pandemii na ową kondycję, zaś 5 proc. deklaruje, że był on pozytywny (są to wyłącznie oceny umiarkowanie pozytywne). Średnia w skali 1-5 wynosi 2,16, a zatem jest ona nieco wyższa od raczej negatywnej kategorii oceny.

O negatywnym wpływie pandemii na kondycję PES/PS przekonani są wszyscy badani przedstawiciele branży gastronomicznej (niska podstawa procentowania), a także osoby reprezentujące podmioty niezatrudniające pracowników (w 2019 i 2020 roku). Tęgo rodzaju opinię najczęściej podzielają również ankietowani przedstawiciele spółek z o.o. non-profit, co jest o tyle ciekawe, że tego rodzaju podmioty deklarują wzrost poziomu przychodów w roku 2020 w porównaniu z rokiem poprzednim (prawdopodobnie oznacza to,

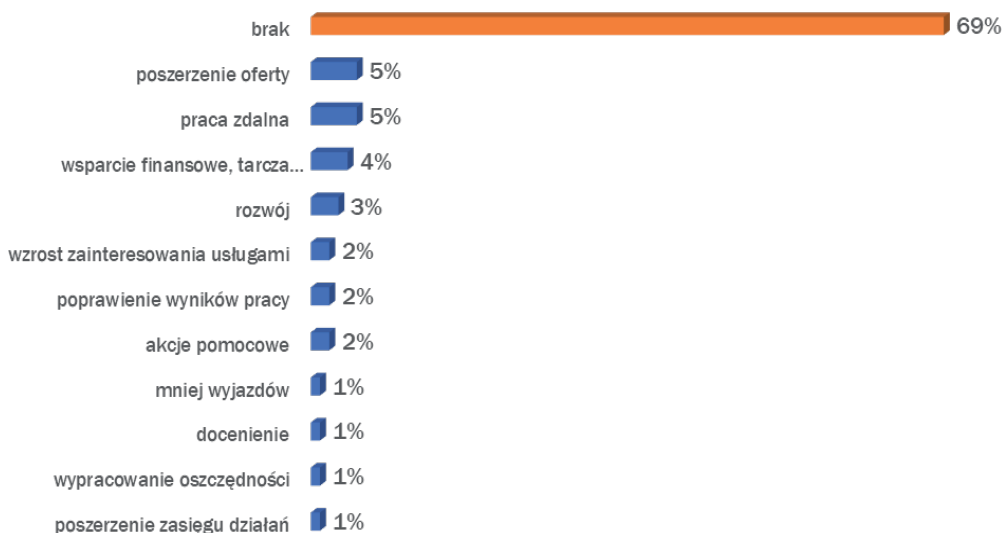
że stosują oni inne kryteria do oceny kondycji ekonomicznej swoich podmiotów). Brak wpływu pandemii na sytuację ekonomiczną PES/PS najczęściej deklarują przedstawiciele warsztatów terapii zajęciowej (73 proc. – niska podstawa procentowania), podmiotów działających w branży zdrowia i urody (51 proc.), świadczących usługi na rzecz JST (47 proc.), zatrudniających 11 lub więcej pracowników w grudniu 2020 r. (49 proc.), oceniających sytuację ekonomiczną swoich podmiotów na koniec grudnia roku 2020 jako dobrą (59 proc.), jak również klientów OWES prowadzonego przez Centrum OPUS (41 proc.). Z kolei przekonanie o pozytywnym wpływie pandemii wyraża wyłącznie część badanych podmiotów o udokumentowanym statusie przedsiębiorstwa społecznego. Powyższe dane są istotne statystycznie na poziomie 95 proc. (jak już wspomnieliśmy, jest to prawdopodobieństwo, że uzyskane w próbie informacje nie są rezultatem oddziaływania czynników przypadkowych). Analogiczną konwencję przyjęto w dalszej części raportu.

Wykres 11. Największe trudności lub negatywne konsekwencje pandemii COVID-19 w 2020 r.

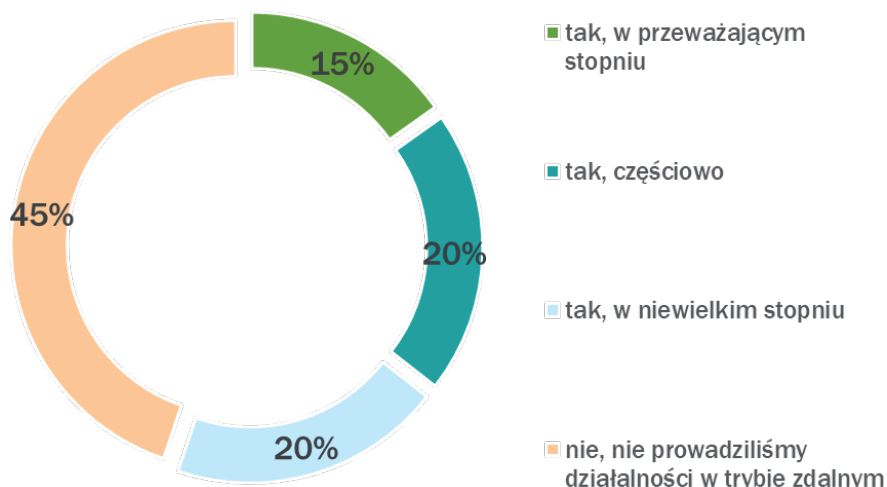
Informacje na temat negatywnych konsekwencji pandemii dla sektora ekonomii społecznej zostały zebrane na podstawie odpowiedzi udzielonych na pytanie otwarte. Oznacza to, że badani przedstawiciele JST udzielali swobodnych, niewspomaganych przez ankieterów wypowiedzi, które – na poziomie analizy zgromadzonego materiału – zostały zakodowane do bardziej ogólnych kategorii – jest to standardowym zabiegiem ze względu na rozproszenie oraz zróżnicowany poziom szczegółowości uzyskanych danych, co wynika ze specyfiki zastosowanego narzędzia. Jako największe trudności ankietowani przedstawiciele PES/PS wskazują różne aspekty, związane z wprowadzeniem obostrzeń w okresie pandemii w 2020 roku, w tym konieczność zawieszenia lub ograniczenia działalności, względnie – zmiany sposobu jej prowadzenia. Nieco rzadziej wymieniano problemy finansowe, związane z ograniczeniem możliwości zarobkowania (np. utratą klientów, czy spadkiem sprzedaży), trudności z uzyskaniem wsparcia, a także wyzwania wynikające z absencji chorobowych pracowników lub ich pozostawania w kwarantannie.

Wykres 12. Pozytywne konsekwencje pandemii COVID-19 w 2020 r.

Respondenci odpowiadali również na otwarte pytanie o ewentualne, pozytywne konsekwencje pandemii COVID-19 w 2020 roku dla PES/PS. Prawie 7 na 10 ankietowanych spontanicznie wskazało, że nie dostrzega dodatniego wpływu pandemii na sytuację ich podmiotów. Jako pozytywne konsekwencje wymieniano przede wszystkim poszerzenie oferty usług, przejście na pracę w trybie zdalnym, możliwość skorzystania z różnych form wsparcia (w z „Tarczy antykryzysowej”), a także szeroko rozumiany impuls rozwojowy dla badanych podmiotów ekonomii społecznej, w tym przedsiębiorstw społecznych.

Wykres 13. Prowadzenie działalności w trybie zdalnym w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r.

55 proc. badanych PES/PS prowadziło działalność w trybie zdalnym w okresie pandemii COVID-19 w 2020 roku. Najwyższy rezultat odnotowano wśród ankietowanych podmiotów z subregionu IV (67 proc.), natomiast najniższy – w subregionie III (44 proc.). Znacznie częściej były to podmioty o charakterze reintegracyjnym (81 proc.) w porównaniu

do przedsiębiorstw społecznych (54 proc.). Na podejmowanie pracy w trybie zdalnym wpływa stan zatrudnienia – tę formułę przyjęło 46 proc. podmiotów niezatrudniających pracowników (według stanu na grudzień 2020 r.) oraz 85 proc. PES/PS zatrudniających co najmniej 11 pracowników w analogicznym okresie.

Wykres 14. Podejmowanie różnych działań w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r.

Badane podmioty podejmowały różne działania w celu zaadaptowania się do nowej sytuacji, związanej z konsekwencjami pandemii COVID-19 w 2020 roku (respondenci mogli wskazać dowolną liczbę odpowiedzi). W tym kontekście wymieniano przede wszystkim ograniczenie wydatków (najczęściej podmioty o charakterze reintegracyjnym – 82 proc., a także PES/PS zatrudniające co najmniej 11 pracowników w grudniu 2020 r. – 68 proc.), zmianę sposobu współpracy z uczestnikami (najczęściej podmioty zatrudniające co najmniej 11 pracowników w grudniu 2020 r. – 60 proc.), zmianę sposobu świadczenia

usług (najczęściej podmioty sprzedające usługi lub produkty firmom prywatnym – 51 proc. oraz świadczące usługi na rzecz JST – 61 proc., a także podmioty zatrudniające co najmniej 11 pracowników w grudniu 2020 r. – 63 proc.), stałe lub czasowe zawieszenie działalności (najczęściej – spółki z o.o. non-profit – 61 proc., klienci ŁOWES – 53 proc.), podjęcie działań promocyjno-marketingowych (najczęściej podmioty z subregionu IV – 39 proc., podmioty sprzedające usługi lub produkty firmom oraz NGO – 69 proc., także podmioty zatrudniające co najmniej 11 pracowników etatowych w grudniu 2020 r. – 45 proc., a także podmioty o rocznym poziomie przychodów w 2020 r. powyżej 40 tys. zł – 51 proc.) oraz pozyskanie nowych klientów (najczęściej podmioty z subregionu IV – 31 proc., podmioty o udokumentowanym statusie przedsiębiorstwa społecznego – 31 proc., podmioty działające w branży zdrowia i urody – 49 proc., podmioty sprzedające usługi firmom – 54 proc., JST – 40 proc. i osobom fizycznym – 36 proc., podmioty zatrudniające co najmniej 6 pracowników etatowych w grudniu 2020 r. – 44 proc., a także podmioty o rocznym poziomie przychodów w 2020 r. powyżej 100 tys. zł – 43 proc.). Warto odnotować, że relatywnie rzadko dokonywano oszczędności, uderzających w warunki pracy w PES/PS (obniżenie wynagrodzeń lub zmiana formy umowy), a także podejmowano działania w ramach nowej branży.

Tabela 15. Korzystanie z Instrumentów wspierania finansowego oraz wspierania zadań zleconych przez JST w ramach „Tarczy antykrzysowej” w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r.

wsparcie dla podmiotów zatrudnienia socjalnego z PUP i JST	18%
zlecenie zadań publicznych w celu zwalczania COVID-19 z pominięciem otwartego konkursu ofert	7%
niskooprocentowana pożyczka dla PES ze środków Funduszu Pracy	4%
zmiany w zakresie rozliczania zleconych zadań publicznych	2%
zmiany w zakresie realizacji zleconych zadań publicznych	1%
nie korzystaliśmy z żadnej z powyższych form pomocy	69%
nie wiem, trudno powiedzieć	4%

27 proc. badanych podmiotów korzystało z przynajmniej jednego instrumentu wspierania finansowego oraz wspierania zadań zleconych przez JST w ramach „Tarczy antykrzysowej” w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r. Z tego rodzaju wsparcia

w najmniejszym stopniu korzystały podmioty z subregionu I (16 proc.), podmioty reintegracyjne (19 proc.), podmioty niezatrudniające pracowników według stanu na grudzień 2020 r. (21 proc.), podmioty o przychodach w roku 2020 nieprzekraczających 40 tys. zł (23 proc.) oraz podmioty znajdujące się w dobrej kondycji ekonomicznej na koniec 2020 r. (20 proc.). Z kolei najczęściej były to podmioty zatrudniające 1-5 pracowników w grudniu 2020 r. (49 proc.), podmioty o przychodach w roku 2020 nieprzekraczających 100 tys. zł (47 proc.), jak również podmioty, które – zdaniem ankietowanych – ucierpiały w wyniku pandemii (33 proc.).

Badani przedstawiciele PES/PS, które korzystały z przynajmniej 1 ww. instrumentu pomocowego (58 osób), oceniali wpływ otrzymanego wsparcia na działalność i sytuację ekonomiczną PES/PS w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r. 60 proc. badanych z tej grupy pozytywnie ocenia otrzymaną pomoc, negatywną opinię wyraża 4 proc., zaś średnia w skali 1-5 wynosi 3,66.

Tabela 16. Korzystanie z rozwiązań wspierających utrzymanie zatrudnienia w ramach „Tarczy antykrzysowej” w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r.

bezwrotne dotacje w wysokości 5000 zł dla małych przedsiębiorstw i mikrofirm	19%
umorzenie składek na ubezpieczenie społeczne	15%
dofinansowanie części kosztów wynagrodzeń pracowników i składek na ub. społeczne dla MŚP	7%
dofinansowanie do wynagrodzenia ze środków FGSP w okresie wprowadzonego przez pracodawcę przestoju ekonomicznego lub obniżenia wymiaru czasu	6%
odroczenie lub rozłożenie składek ZUS bez opłat	6%
dotacja na pokrycie bieżących kosztów prowadzenia działalności gospodarczej dla mikroprzedsiębiorców i małych przedsiębiorców ze środków Funduszu Pracy (branżowe)	4%
dofinansowanie części kosztów wynagrodzeń pracowników i składek na ubezpieczenia społeczne dla organizacji pozarządowych i organizacji pożytku publicznego	4%
jednokrotne lub dwukrotne ponowne świadczenie postojowe oraz zwolnienie z obowiązku opłacania składek za grudzień albo grudzień i styczeń (branżowe)	4%
jednorazowe dodatkowe świadczenie postojowe oraz zwolnienie z obowiązku opłacania składek za listopad 2020 (branżowe)	3%
dofinansowanie do wynagrodzenia pracowników nieobjętych przestojem ekonomicznym lub zmniejszonym wymiarem czasu pracy ze środków FGSP	3%

świadczenie na rzecz ochrony miejsc pracy (dotacja) ze środków FGŚP (branżowe)	2%
dotatkowe 3- krotne świadczenie postojowe	1%
nie korzystaliśmy z żadnej z powyższych form pomocy	62%
nie wiem, trudno powiedzieć	3%

35 proc. badanych podmiotów korzystało z przynajmniej jednego instrumentu wspierającego utrzymanie zatrudnienia w ramach „Tarczy antykryzysowej” w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r. Najwyższy rezultat odnotowano w subregionie I (31 proc.), natomiast najniższy – w subregionie III (19 proc.). Jeśli chodzi o formę prawną, najczęściej były to spółdzielnie socjalne (76 proc.), natomiast najrzadziej – organizacje „trzeciego sektora” (30 proc.). Ponadto z ww. instrumentów relatywnie często korzystały: podmioty o statusie przedsiębiorstwa społecznego (55 proc.), podmioty sprzedające usługi firmom (73 proc.) oraz osobom fizycznym (68 proc.), podmioty zatrudniające 1-5 pracowników w grudniu 2020 r. (76 proc.), podmioty o łącznych przychodach w roku 2020 powyżej 100 tys. zł (72 proc.), jak również podmioty korzystające z usług OWES „Ja-Ty-My” (71 proc.).

Badani przedstawiciele PES/PS, które korzystały z przynajmniej 1 ww. instrumentu pomocowego (73 osoby), oceniali wpływ otrzymanego wsparcia na działalność i sytuację ekonomiczną PES/PS w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r. 59 proc. badanych z tej grupy pozytywnie ocenia otrzymaną pomoc, negatywną opinię wyraża 3 proc., zaś średnia w skali 1-5 wynosi 3,70.

Tabela 17. Korzystanie z rozwiązań w zakresie spłaty kredytu i pożyczek bankowych w ramach „Tarczy antykryzysowej” w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r.

Tarcza Finansowa dla MŚP 2.0 (subwencje zwrotne dla mikroprzedsiębiorców z określonych branż)	3%
Tarcza finansowa dla mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw	3%
pożyczki umarzalne na pokrycie bieżących kosztów prowadzenia dz. gosp. dla mikroprzedsiębiorców	2%
odroczenia i rozłożenia na raty podatku udzielane na podstawie Ordynacji podatkowej	2%

zmiana warunków kredytów bankowych	2%
zmiany warunków spłaty pożyczek dla podmiotów ekonomii społecznej	1%
pomoc publiczna udzielana w formie pożyczek finansowanych z funduszy UE	1%
Tarcza Finansowa dla MSP 2.0 (subwencje zwrotne na pokrycie części niepokrytych kosztów stałych dla przedsiębiorstw z określonych branż)	1%
nie korzystaliśmy z żadnej z powyższych form pomocy	86%
nie wiem, trudno powiedzieć	2%

12 proc. badanych podmiotów korzystało z przynajmniej jednego instrumentu w zakresie spłaty kredytu i pożyczek bankowych w ramach „Tarczy antykryzysowej” w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r. Powyższy rezultat jest kolejnym potwierdzeniem niskiego poziomu korzystania z instrumentów zwrotnych przez podmioty zaliczane do sektora ekonomii społecznej (nie tylko w okresie pandemii). Najwyższy wynik odnotowano w subregionie IV (16 proc.), natomiast najniższy – w subregionie III (5 proc.). Z tego rodzaju wsparcia najczęściej korzystały podmioty o zweryfikowanym statusie przedsiębiorstwa społecznego (20 proc.), jak również podmioty o łącznych przychodach w roku 2020 w przedziale od 40 do 100 tys. zł (22 proc.).

Badani przedstawiciele PES/PS, które korzystały z przynajmniej 1 ww. instrumentu pomocowego (24 osoby), oceniali wpływ otrzymanego wsparcia na działalność i sytuację ekonomiczną PES/PS w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r. 78 proc. badanych z tej grupy pozytywnie ocenia otrzymaną pomoc, nie odnotowano opinii negatywnych, zaś średnia w skali 1-5 wynosi 4,07.

Tabela 18. Korzystanie z rozwiązań wspierających PES/PS w ramach „Tarczy antykryzysowej” w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r.

Program Wsparcia Doraźnego Organizacji Pozarządowych w zakresie przeciwdział. skutkom COVID-19	8%
dotacje lub pomoc zwrotna w ramach programów operacyjnych na lata 2014-2020	6%
wydłużenie niektórych ustawowych terminów dla spółdzielni socjalnych	4%
darowizny na cele edukacyjne	4%
elastyczny czas zajęć w CIS	2%

możliwość korzystania ze środków komunikacji elektronicznej w głosowaniu władz fundacji i stowarz.	1%
zmiany dotyczące sposobu funkcjonowania organów statutowych w spółdzielniach socjalnych	1%
nie korzystaliśmy z żadnej z powyższych form pomocy	81%
nie wiem, trudno powiedzieć	1%

18 proc. badanych podmiotów korzystało z przynajmniej jednego instrumentu wsparcia PES/PS w ramach „Tarczy antykryzysowej” w okresie pandemii COVID-19 w 2020 roku. Najniższy rezultat odnotowano w subregionie I (10 proc.). Ze względu na formę prawną z ww. rozwiązań najczęściej korzystały spółki z o.o. non-profit (57 proc.), natomiast w mniejszym stopniu – organizacje pozarządowe (14 proc.). Z powyższych instrumentów najczęściej korzystały podmioty o zweryfikowanym statusie przedsiębiorstwa społecznego (28 proc.), a także podmioty, które odczuły negatywne konsekwencje pandemii COVID-19 w roku 2020 (23 proc.).

Badani przedstawiciele PES/PS, które korzystały z przynajmniej 1 ww. instrumentu pomocowego (39 osób), oceniali wpływ otrzymanego wsparcia na działalność i sytuację ekonomiczną PES/PS w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r. 63 proc. badanych z tej grupy pozytywnie ocenia otrzymaną pomoc, nie odnotowano opinii negatywnych, zaś średnia w skali 1-5 wynosi 3,75.

Tabela 19. Korzystanie z instrumentów związanych z użytkowaniem nieruchomości w ramach „Tarczy antykryzysowej” w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r.

niepobieranie czynszu najmu i dzierżawy oraz opłaty za użytkowanie	7%
zwolnienie z podatku od nieruchomości	4%
ulgi w płatnościach z tytułu najmu, dzierżawy, użytkowania	3%
pomniejszenie opłaty z tytułu użytkowania wieczystego, niepobieranie czynszu najmu i dzierżawy oraz opłaty za użytkowanie	2%
przedłużenie płatności rat podatku od nieruchomości	2%
ulgi w płatnościach z tytułu najmu, dzierżawy, użytkowania	2%
nie korzystaliśmy z żadnej z powyższych form pomocy	82%
nie wiem, trudno powiedzieć	2%

16 proc. badanych podmiotów korzystało z przynajmniej jednego instrumentu związanego z użytkowaniem nieruchomości w ramach „Tarczy antykryzysowej” w okresie pandemii COVID-19 w 2020 roku. Podobnie, jak w przypadku omawianych wyżej instrumentów dedykowanych PES/PS w ramach „Tarczy”, najniższy rezultat odnotowano w subregionie I (4 proc.), z ww. rozwiązań najczęściej korzystały spółki z o.o. non-profit (57 proc.), natomiast w mniejszym stopniu – organizacje pozarządowe (12 proc.). Z powyższych instrumentów najczęściej korzystały podmioty o zweryfikowanym statusie przedsiębiorstwa społecznego (25 proc.), a także podmioty, które odczuły negatywne konsekwencje pandemii COVID-19 w roku 2020 (22 proc.).

Badani przedstawiciele PES/PS, które korzystały z przynajmniej 1 ww. instrumentu pomocowego (31 osób), oceniali wpływ otrzymanego wsparcia na działalność i sytuację ekonomiczną PES/PS w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r. 68 proc. badanych z tej grupy pozytywnie ocenia otrzymaną pomoc, nie odnotowano opinii negatywnych, zaś średnia w skali 1-5 wynosi 3,90.

Tabela 20. Korzystanie z rozwiązań w ramach „mechanizmu zakupowego”, oferowanych przez OWES w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r.

zamawianie przez OWES usług cateringowych świadczonych przez PES oraz przekazywanie ich nieodpłatnie osobom w trudnej sytuacji	2%
zamawianie przez OWES produkowanych przez PES materiałów ochrony osobistej (np. maseczek ochronnych) i przekazywanie ich nieodpłatnie placówkom ochrony zdrowia i całodobowej opieki	1%
zamawianie przez OWES usług cateringowych świadczonych przez PES na potrzeby pracowników ochrony zdrowia	1%
zamawianie przez OWES w PES i PS środków higienicznych (np. dezynfekujących) i przekazywanie ich nieodpłatnie placówkom ochrony zdrowia	1%
żadne z powyższych	95%

5 proc. badanych podmiotów korzystało z przynajmniej jednego rozwiązania w ramach „mechanizmu zakupowego” w okresie pandemii COVID-19 w 2020 roku. Najczęściej były to spółdzielnie socjalne (34 proc.), jak również podmioty o zweryfikowanym statusie przedsiębiorstwa społecznego (12 proc.). Badani przedstawiciele PES/PS, które korzystały z ww. rozwiązań, oceniali wpływ otrzymanego wsparcia na działalność i sytuację

ekonomiczną PES/PS w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r. Opinie na temat wspomnianych instrumentów są pozytywne:

- zamawianie przez OWES usług cateringowych świadczonych przez PES oraz przekazywanie ich nieodpłatnie osobom w trudnej sytuacji: średnia E w skali 1-5 = 4,28,
- zamawianie przez OWES usług cateringowych świadczonych przez PES na potrzeby pracowników ochrony zdrowia: średnia E = 4,28,
- zamawianie przez OWES w PES i PS środków higienicznych (np. dezynfekujących) i przekazywanie ich nieodpłatnie placówkom ochrony zdrowia oraz placówkom całodobowej opieki: średnia E = 3,71,
- zamawianie przez OWES produkowanych przez PES materiałów ochrony osobistej (np. maseczek ochronnych) i przekazywanie ich nieodpłatnie placówkom ochrony zdrowia i całodobowej opieki: średnia E = 3,31.

Tabela 21. Akceptacja stwierdzeń na temat rezultatów pomocy otrzymanej przez PES/PS w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r.

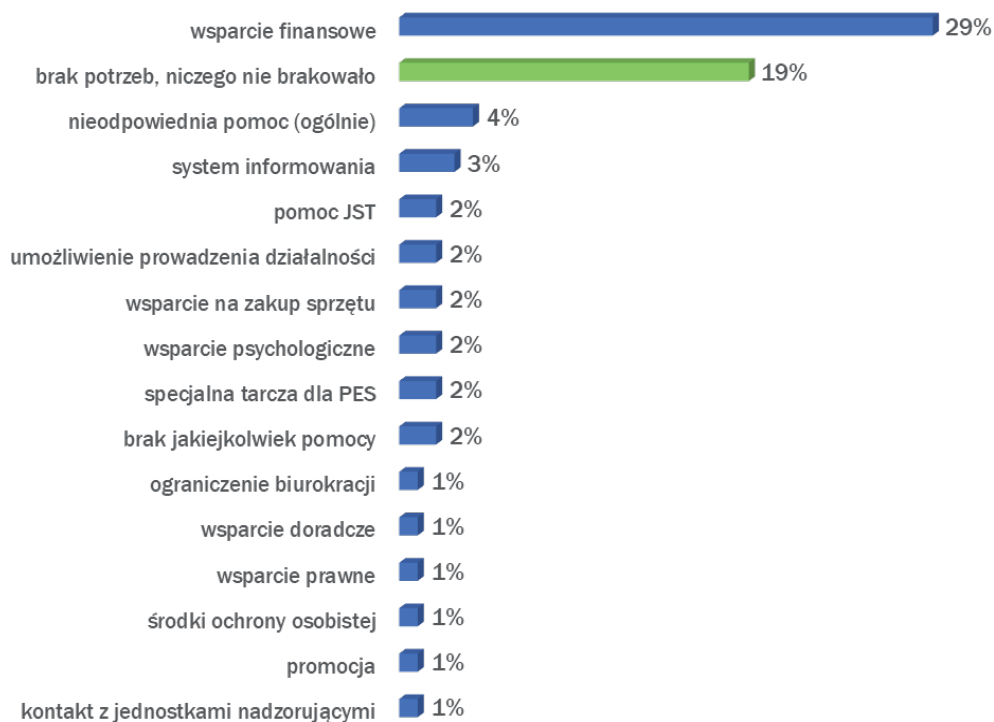
	Pomoc, którą otrzymaliśmy w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r., przyczyniła się do utrzymania ciągłości funkcjonowania naszego podmiotu	Pomoc, którą otrzymaliśmy w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r., przyczyniła się do utrzymania płynności finansowej naszego podmiotu	Pomoc, którą otrzymaliśmy w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r., przyczyniła się do utrzymania działalności biznesowej naszego podmiotu	Pomoc, którą otrzymaliśmy w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r., przyczyniła się do utrzymania miejsc pracy w naszym podmiocie
zdecydowanie się zgadzam (5)	9%	7%	8%	4%
raczej się zgadzam (4)	19%	18%	14%	17%
częściowo się zgadzam, częściowo się nie zgadzam (3)	25%	18%	14%	10%
raczej się nie zgadzam (2)	9%	11%	11%	10%
zdecydowanie się nie zgadzam (1)	36%	41%	45%	51%
nie wiem, trudno powiedzieć	3%	4%	7%	7%
ZGADZAM SIĘ (4+5)	28%	26%	23%	21%
NIE ZGADZAM SIĘ (1+2)	45%	52%	56%	61%
średnia w skali 1-5	2,55	2,38	2,24	2,07

Choć – jak wcześniej wspomnieliśmy – poziom satysfakcji z korzystania z różnych instrumentów wsparcia jest raczej wysoki, respondenci z pewnym sceptycyzmem oceniają rezultaty otrzymanej pomocy. W przypadku wszystkich porównywanych stwierdzeń, oceny negatywne (45-61 proc.) przeważają nad pozytywnymi (21-28 proc.), a średnia w skali pięciostopniowej wynosi 2,07-2,55. Oznacza to, że respondenci raczej nie podzielają treści prezentowanych stwierdzeń:

- 28 proc. badanych uważa, że pomoc otrzymana w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r. przyczyniła się do utrzymania ciągłości funkcjonowania ich podmiotów (odmienny pogląd wyraża 45 proc.),

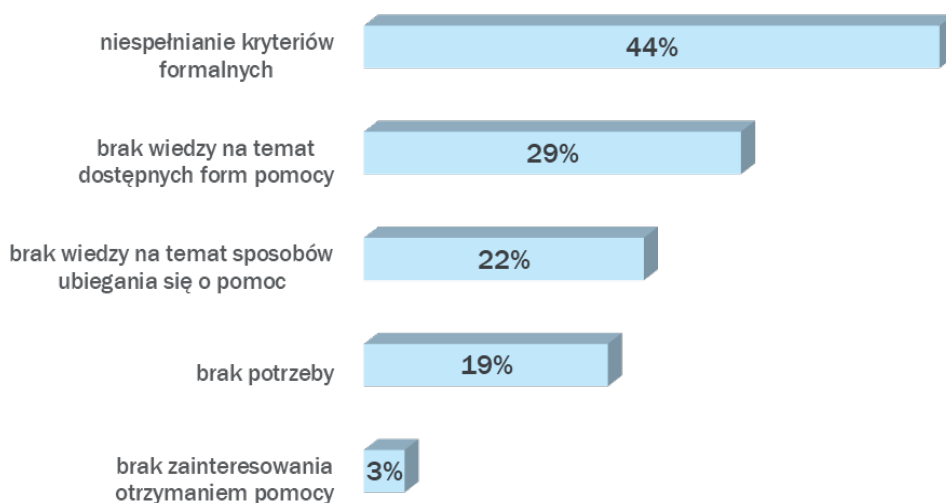
- 26 proc. deklaruje, że otrzymane wsparcie przyczyniło się do utrzymania płynności finansowej PES/PS (52 proc. nie podziela tego przekonania),
- 23 proc. sądzi, że pomoc otrzymana w okresie pandemii przyczyniła się do utrzymania działalności biznesowej PES/PS (56 proc. nie zgadza się z treścią tego stwierdzenia),
- 21 proc. podziela przekonanie, że otrzymane wsparcie przyczyniło się do utrzymania miejsc pracy w PES/PS (odwrotną ocenę podziela 61 proc.).

Wykres 22. Brakujące formy wsparcia w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r.

Powyższy rozkład został skonstruowany na podstawie odpowiedzi na pytanie otwarte. Jako deficytowe instrumenty wsparcia w okresie pandemii COVID-19 w 2020 roku wskazywano przede wszystkim różne formy pomocy finansowej, w tym jej wysokość, dostępność, czy zasady jej udzielania (prawie 30 proc.). Pozostałe odpowiedzi były silnie rozproszone – 4 proc. uważa, że dostępny pakiet pomocowy był nieodpowiedni, 3 proc. zwraca uwagę na niewłaściwy – ich zdaniem – system przekazywania informacji na temat możliwości skorzystania ze wsparcia. Prawie 20 proc. ankietowanych przedstawicieli PES/PS spontanicznie odpowiada na tak postawione pytania, wyrażając pogląd, że nie potrzebowali jakiegokolwiek pomocy (zatem nie brakowało żadnych instrumentów wsparcia).

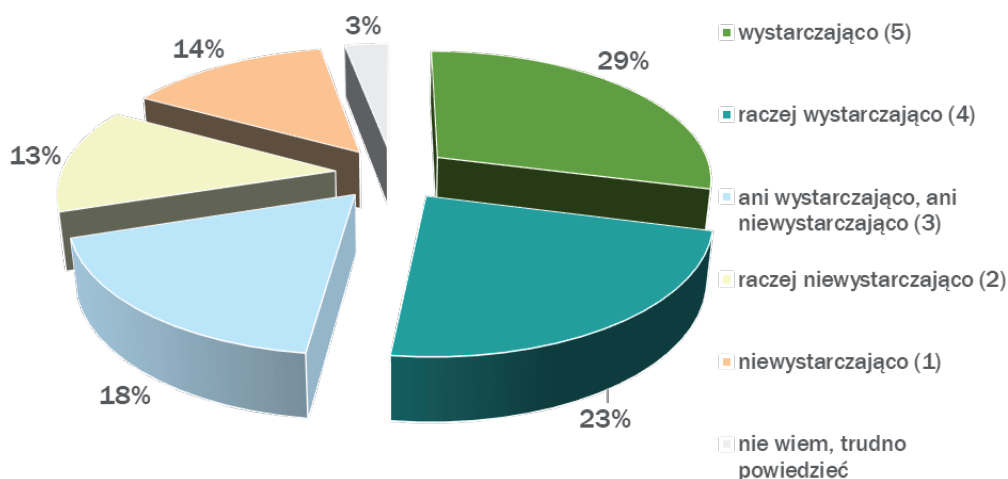
Wykres 23. Bariery lub powody niekorzystania z pomocy w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r.

W opinii badanych przedstawicieli PES/PS największą przeszkodą utrudniającą korzystanie ze wsparcia w okresie pandemii COVID-19 w 2020 roku były trudności ze spełnieniem formalnych kryteriów dostępu. Powyższe przekonanie w największym stopniu podzielają osoby reprezentujące podmioty zatrudniające 11 lub więcej pracowników

według stanu na grudzień 2020 r. (75 proc.), jak również podmioty, które doświadczyły negatywnych konsekwencji pandemii (53 proc.). Na kolejnych miejscach znalazły się: brak wiedzy na temat dostępnych form pomocy (najczęściej – podmioty niezatrudniające pracowników w grudniu 2020 r. – 37 proc. oraz podmioty, które doświadczyły negatywnych konsekwencji pandemii – 35 proc.) oraz o możliwościach ubiegania się o pomoc (najczęściej – klienci OWES OPUS – 30 proc. i podmioty, które doświadczyły negatywnych konsekwencji pandemii – 26 proc.), a także brak potrzeby (najwyższy rezultat wśród badanych, którzy deklarują, że pandemia nie wpłynęła na sytuację ekonomiczną PES/PS – 33 proc.).

Wykres 24. Ocena sposobu przekazywania informacji na temat możliwości skorzystania z pomocy w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r.

Uczestnicy pomiaru oceniali, czy czuli się wystarczająco, czy niewystarczająco poinformowani na temat możliwości uzyskania pomocy w okresie pandemii COVID-19

w 2020 roku, wykorzystując do tego celu skalę pięciostopniową. Przeszło połowa wyraża pozytywną ocenę dostępu do informacji, natomiast odmienną opinię formułuje 27 proc. badanych. Średnia w skali 1-5 wynosi 3,41. Najbardziej pozytywne oceny wyrażają przedstawiciele przedsiębiorstw społecznych (54 proc.) w porównaniu z podmiotami o charakterze reintegracyjnym (20 proc.). Ponadto wysokie rezultaty odnotowano wśród przedstawicieli organizacji pozarządowych (58 proc.), podmiotów znajdujących się w dobrej kondycji ekonomicznej w 2020 r. (69 proc.), a także PES/PS, które nie odczuły negatywnych konsekwencji pandemii (86 proc.).

6. Analiza wyników badania ilościowego JST

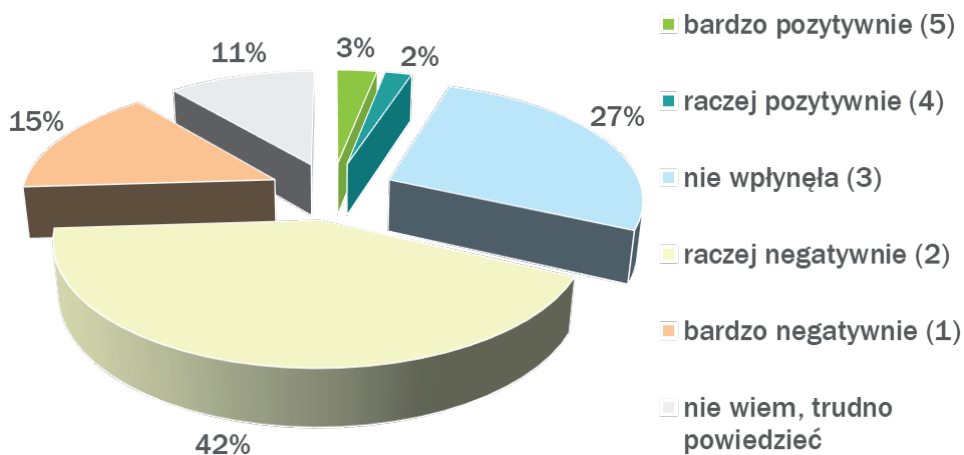
Jak już wspomnieliśmy, opinie przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego (JST) pozyskane zostały w ramach badania ilościowego, przeprowadzonego metodą Komputerowo Wspomaganych Wywiadów Telefonicznych (CATI). Pomiar zrealizowano na próbie 105 jednostek. Dobór respondentów był zróżnicowany podmiotowo i terytorialnie. Respondentami były osoby, które w ramach obowiązków służbowych zajmują się ekonomią społeczną, względnie polityką lub pomocą społeczną, rynkiem pracy, aktywizacją i integracją społeczną lub współpracą z „trzecim sektorem”. Innymi słowy, chodziło o dotarcie do najbardziej kompetentnych osób, które są miarodajnym źródłem wiedzy na temat relacji między środowiskiem samorządowym a sektorem ekonomii społecznej. Pomiar został zrealizowany w taki sposób, aby uzyskać pokrycie terytorialne (ze względu na subregiony) oraz jak najszerszą reprezentację zbiorowości JST w województwie łódzkim.

Tabela 25. Struktura próby z przedstawicielami JST

podział na subregiony	
subregion 1: powiat łaski, łódzki-wschodni, opoczyński, pabianicki, rawski, tomaszowski, zduńskowolski	29%
subregion 2: powiat brzeziński, łęczycki, łowicki, kutnowski, poddębicki, Skierniewice, skierniewicki, zgierski	33%
subregion 3: powiat bełchatowski, pajęczański, piotrkowski, Piotrków Trybunalski, radomszczański, wieluński, wieruszowski, sieradzki	37%
subregion 4 - Miasto Łódź	1%

badane Instytucje	
urząd gminy lub miasta	85%
starostwo powiatowe	11%
ośrodek pomocy społecznej	3%
inna instytucja	1%
rodzaj JST	
gmina wiejska	66%
gmina wiejsko-miejska	13%
powiat ziemski	11%
gmina miejska	9%
miasto na prawach powiatu	1%

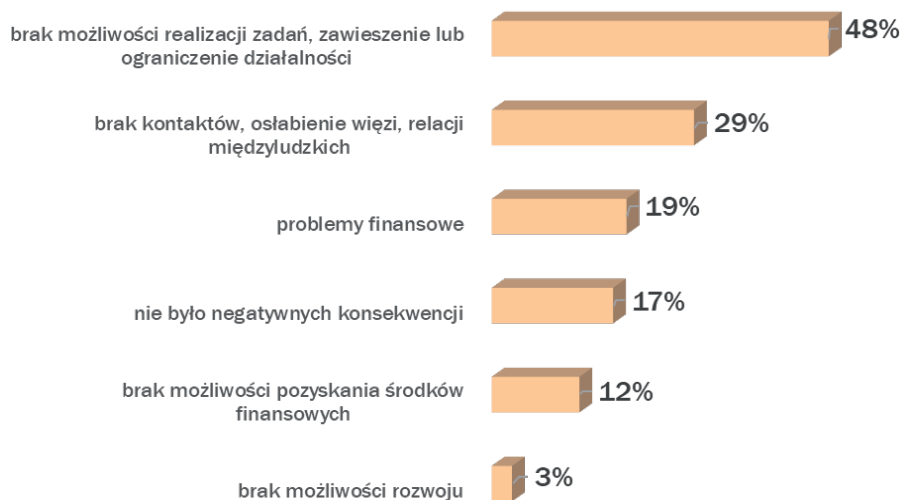
Wykres 26. Postrzegany wpływ pandemii COVID-19 na sytuację ekonomiczną podmiotów ekonomii społecznej w danej gminie lub powiecie w 2020 r.

Badani przedstawiciele JST oceniali wpływ pandemii na kondycję PES/PS w skali pięciostopniowej, od kategorii „bardzo negatywnie” (1) do „bardzo pozytywnie” (5). Wyraźnie widać, że **postrzegane konsekwencje dla sektora ekonomii społecznej były**

negatywne – prawie 6 na 10 uczestników pomiaru uważa, że wpływ pandemii na sytuację PES/PS był niekorzystny, natomiast odmienną ocenę wyraża 5 proc. badanych, zaś średnia w skali 1-5 wynosi 2,27 (a zatem jest nieco wyższa od umiarkowanie negatywnej kategorii oceny). Najwyższy odsetek badanych, którzy podzielają opinię, że pandemia nie wpłynęła na sytuację podmiotów ekonomii społecznej w danej gminie lub powiecie, odnotowano wśród przedstawicieli gmin wiejskich (33 proc.). Ponadto warto wspomnieć, że przekonanie o skrajnie negatywnych konsekwencjach pandemii w największym stopniu podzielają osoby reprezentujące jednostki samorządu terytorialnego, które udzielały pomocy podmiotom ekonomii społecznej w roku 2020 (22 proc.). Poza wymienionymi przypadkami nie odnotowano występowania istotności statystycznych.

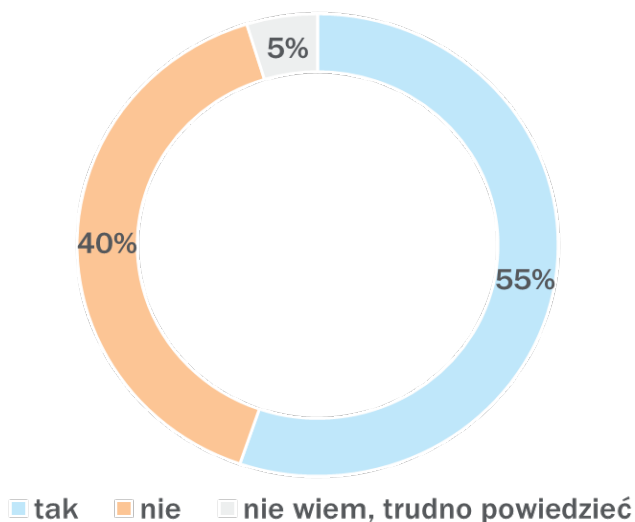
Wykres 27. Największe trudności lub negatywne konsekwencje pandemii COVID-19 dla PES/PS w 2020 r.

Informacje na temat negatywnych konsekwencji pandemii dla sektora ekonomii społecznej zostały zebrane na podstawie odpowiedzi udzielonych na pytanie otwarte.

Respondenci najczęściej wskazywali brak możliwości realizacji zadań PES/PS, związany z obostrzeniami wprowadzonymi w okresie pandemii, co w wielu przypadkach skutkowało zawieszeniem lub ograniczeniem prowadzonej działalności. Niezmiernie ważnym problemem był brak możliwości kontaktu bezpośredniego i – co za tym idzie – osłabienie relacji i więzi międzyludzkich, co jest szczególnie istotne dla podopiecznych i pracowników podmiotów ekonomii społecznej. Ograniczenia w prowadzeniu działalności przyczyniły się również do powstania trudności finansowych (np. zmniejszeniem przychodów, problemów z utrzymaniem płynności), ponadto – zdaniem badanych przedstawicieli JST – część PES/PS doświadczyła problemów z uzyskaniem wsparcia finansowego. Warto dodać, że 17 proc. ankietowanych wskazało, że pandemia nie wywołała jakichkolwiek negatywnych konsekwencji dla sektora ekonomii społecznej w danej gminie, czy powiecie.

Wykres 28. Udzielanie pomocy PES/PS przez JST w danej gminie lub powiecie w okresie pandemii COVID-19 w 2020 roku

Przeszło połowa badanych podmiotów udzielała pomocy podmiotom ekonomii społecznej w okresie pandemii COVID-19 w roku 2020. Najwyższy odsetek JST wspierających sektor ekonomii społecznej w okresie pandemii odnotowano wśród respondentów, którzy wyrazili przekonanie o zdecydowanie negatywnym wpływie pandemii na kondycję ekonomiczną PES/PS (81 proc.). Na tle pozostałych JST wyróżniają się przedstawiciele gmin wiejskich, którzy najrzadziej deklarują udzielanie pomocy skierowanej do sektora ekonomii społecznej w 2020 roku (48 proc.). Ponadto brak pomocy dla PES/PS współwystępuje z niezlecaniem usług lub zadań publicznych podmiotom ekonomii społecznej.

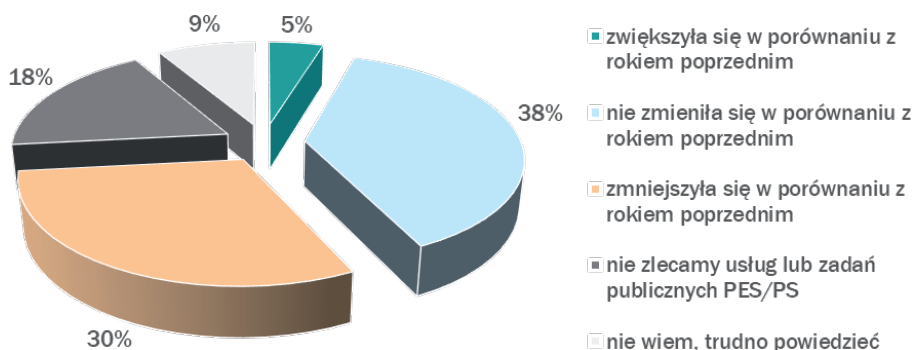
Wykres 29. Stosowane przez JST formy pomocy dla PES/PS w danej gminie lub powiecie w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r.

Baza: Podmioty, które udzielały pomocy PES/PS przez JST w danej gminie lub powiecie w okresie pandemii COVID-19 w 2020 roku

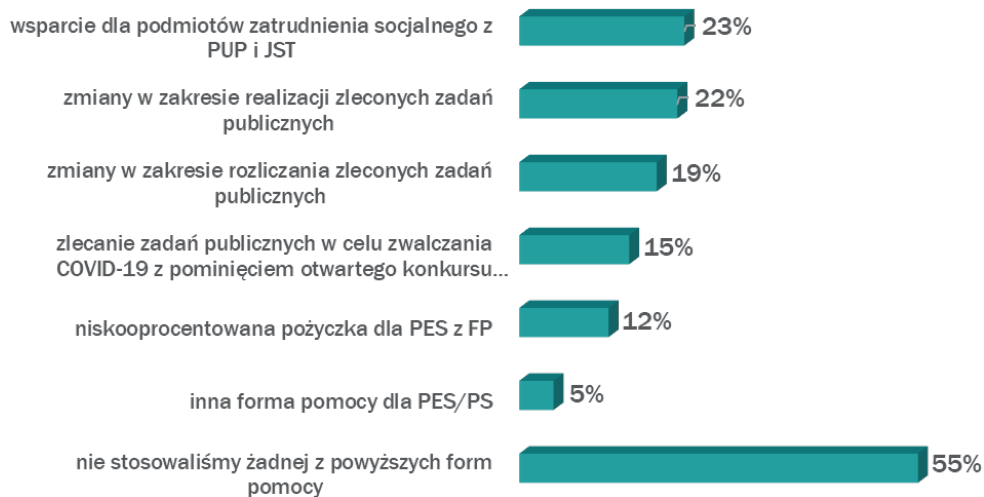
Dane na temat stosowanych przez jednostki samorządu terytorialnego form pomocy dla sektora ekonomii społecznej w okresie pandemii COVID-19 w roku 2020 zostały zebrane na podstawie odpowiedzi na pytanie otwarte. Najczęściej stosowano finansowe formy wsparcia, w tym zwłaszcza przekazywanie dotacji i zlecenie realizacji zadań publicznych (m.in. usług społecznych) w trybie konkursowym. Ważnym działaniem o charakterze doraźnym było przekazywanie przez instytucje samorządowe maseczek, środków ochrony osobistej oraz dezynfekcji, a więc szeroko rozumiane przedsięwzięcia na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa. Część badanych JST deklaruje udzielanie pomocy merytorycznej, np. związanej z informowaniem PES/PS na temat możliwości uzyskania pomocy. Inne wymieniane przez ankietowanych działania to zmiana warunków rozliczeń finansowych, różne formy edukacyjne (w trybie zdalnym), pomoc w wypełnianiu wniosków (w tym na realizację zadań publicznych w konkursach grantowych), jak również pomoc lokalowa.

Wykres 30. Zmiana liczby i zakresu usług/zadań publicznych, zleczanych PES/PS w danej gminie lub powiecie w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r.

Prawie 40 proc. badanych JST deklaruje, że liczba i zakres zadań publicznych, zleczanych PES/PS, nie zmienił się w porównaniu z rokiem poprzednim. Powyższe przekonanie najczęściej podzielają przedstawiciele urzędów miast lub gmin (44 proc.), a także osoby reprezentujące gminy wiejskie (49 proc.). 3 na 10 ankietyowanych uważa, że liczba i zakres zadań publicznych, zleczanych PES/PS, uległ zmniejszeniu w porównaniu z 2019 r. Najwyższy odsetek tego rodzaju wskazań uzyskano wśród przedstawicieli powiatów ziemskich (58 proc.), choć powyższy rezultat należy potraktować z dużą ostrożnością (ze względu na niską podstawę procentowania). Warto dodać, że 5 proc. respondentów deklaruje zwiększenie liczby i zakresu zadań publicznych, zleczanych PES/PS, w porównaniu z rokiem ubiegłym, natomiast 18 proc. badanych JST nie zleca tego rodzaju zadań podmiotom zaliczanym do sektora ekonomii społecznej.

Wykres 31. Udzielanie różnych form pomocy dla PES/PS w danej gminie lub powiecie w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r.

45 proc. badanych JST deklaruje udzielanie przynajmniej jednej z wymienionych form wsparcia dla PES/PS (w ramach „Tarczy antykryzysowej”) w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r. Udzielanie różnych form pomocy koresponduje z przekonaniem, że pandemia negatywnie wpłynęła na kondycję ekonomiczną PES/PS, natomiast nieudzielanie wsparcia było najbardziej rozpowszechnione w gminach wiejskich (65 proc.), w grupie respondentów, którzy uważają, że pandemia nie wpłynęła na sytuację ekonomiczną PES/PS (71 proc.), a także wśród przedstawicieli JST, które nie zmieniły liczby, ani zakresu zadań publicznych zleczanych PES/PS w roku 2020 w porównaniu z rokiem poprzednim (70 proc.) lub nie zlecają ww. zadań podmiotom zaliczanym do sektora ekonomii społecznej (79 proc.). Wsparcie dla podmiotów zatrudnienia socjalnego najczęściej deklarują przedstawiciele starostw powiatowych – 50 proc. (prawdopodobnie chodzi o pomoc udzielaną przez podległe im powiatowe urzędy pracy). Z kolei zmiany w zakresie rozliczania zleczonych zadań publicznych częściej niż pozostali wskazują respondenci reprezentujący urzędy miast lub gmin (21 proc.).

Tabela 32. Ocena wpływu różnych form pomocy na sytuację ekonomiczną PES/PS w danej gminie lub powiecie w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r.

	niskooprocentowana pożyczka dla PES ze środków Funduszu Pracy	zlecenie zadań publicznych w celu zwalczania COVID-19 z pominięciem otwartego konkursu ofert	wsparcie dla podmiotów zatrudnienia socjalnego z PUP i JST	zmiany w zakresie rozliczania zleczonych zadań publicznych	zmiany w zakresie realizacji zleczonych zadań publicznych
bardzo pozytywny (5)	46%	38%	33%	25%	22%
raczej pozytywny (4)	46%	63%	46%	40%	30%
średni, ani pozytywny, ani negatywny (3)	8%	0%	13%	25%	35%
raczej negatywny (2)	0%	0%	0%	5%	4%
bardzo negatywny (1)	0%	0%	0%	0%	0%
nie wiem, trudno powiedzieć	0%	0%	8%	5%	9%

POZYTYWNY	92%	100%	79%	65%	52%
NEGATYWNY	0%	0%	0%	5%	4%
średnia w skali 1-5	4,38	4,38	4,23	3,89	3,76

Uczestnicy pomiaru oceniali różne formy pomocy, stosowane przez ich JST. Respondenci są przekonani o pozytywnym wpływie ww. rozwiązań na kondycję ekonomiczną PES/PS w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r. Najwyższe oceny obejmują niskooprocentowane pożyczki z Funduszu Pracy (a więc jeden z najrzadziej stosowanych instrumentów), zlecenie zadań publicznych w celu zwalczania COVID-19 z pominięciem otwartego konkursu ofert, a także wsparcie dla podmiotów zatrudnienia socjalnego z PUP i JST (najbardziej rozpowszechniona forma pomocy). Nieco mniej pozytywnie oceniono zmiany w zakresie rozliczania lub sposobu realizacji zleconych PES/PS zadań publicznych przez jednostki samorządu terytorialnego.

Tabela 33. Udzielanie różnych form wsparcia, związanych z użytkowaniem nieruchomości w danej gminie lub powiecie w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r.

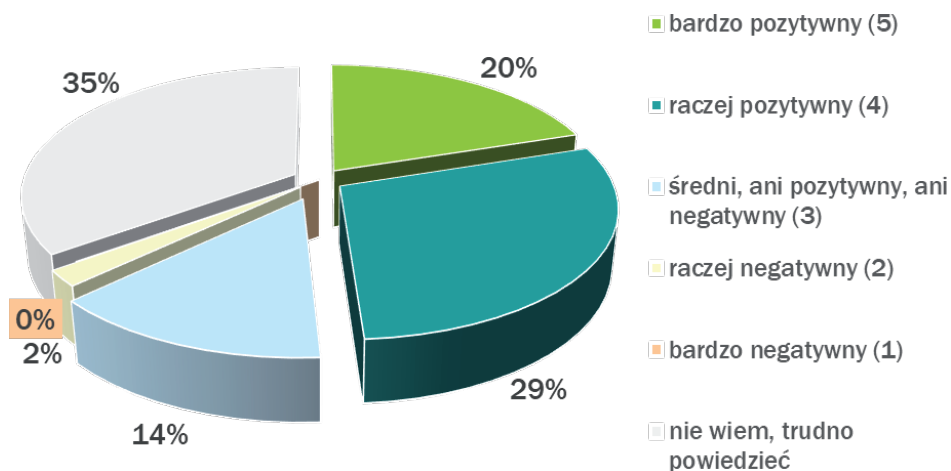
zwolnienie z podatku od nieruchomości	19%
niepobieranie czynszu najmu i dzierżawy oraz opłaty za użytkowanie	18%
ulgi w płatnościach z tytułu najmu/dzierżawy/użytkowania	17%
przedłużenie płatności rat podatku od nieruchomości	16%
poniższenie opłaty z tytułu użytkowania wieczystego, niepobieranie czynszu najmu i dzierżawy oraz opłaty za użytkowanie	13%
ulgi w należnościach cywilnoprawnych	9%
poniższenie opłaty z tytułu użytkowania wieczystego	9%
poniższenie opłaty z tytułu użytkowania wieczystego i opłaty przekształceniowej za 2021 r.	9%
nie wiem, trudno powiedzieć	19%
nie stosowaliśmy żadnej z powyższych form pomocy	51%

30 proc. badanych JST stosowało przynajmniej jedną z ww. form wsparcia, związanych z użytkowaniem nieruchomości, w ramach „Tarczy antykryzysowej” w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r. Są to przedstawiciele urzędów miast lub gmin (34 proc.),

pozostałe instytucje nie stosowały tego rodzaju pomocy, co wynika z kompetencji różnych szczebli samorządu. Tego rodzaju wsparcie świadczone przede wszystkim w gminach miejsko-wiejskich (57 proc.) i miejskich (56 proc.), natomiast w najmniejszym stopniu – w gminach wiejskich (23 proc.). Relatywnie wysoki rezultat odnotowano wśród ankietowanych, którzy uważają, że pandemia COVID-19 nie wpłynęła na sytuację ekonomiczną PES/PS (18 proc.), a także wśród JST niezlecających zadań publicznych PES/PS (5 proc.).

Wykres 34. Ocena wpływu różnych form wsparcia, związanych z użytkowaniem nieruchomości na działalność i sytuację ekonomiczną PES/PS w danej gminie lub powiecie w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r.

Baza: JST, które udzielały różnych form wsparcia, związanych z użytkowaniem nieruchomości w danej gminie lub powiecie w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r.

Badani przedstawiciele JST oceniali wpływ różnych form wsparcia, związanych z użytkowaniem nieruchomości na działalność i sytuację ekonomiczną PES/PS w skali

pięciostopniowej, od kategorii „bardzo negatywny” (1) do „bardzo pozytywny” (5). Prawie połowa formułuje pozytywną ocenę ww. narzędzi, natomiast 2 proc. wskazała odpowiedź umiarkowanie negatywną (nie odnotowano ocen skrajnie negatywnych). Średnia w skali 1-5 wynosi 4,03, co oznacza raczej pozytywną ocenę. Warto dodać, że analizując różnice ze względu na zmienne „metryczkowe” w powyższym pytaniu nie odnotowano istotności statystycznych.

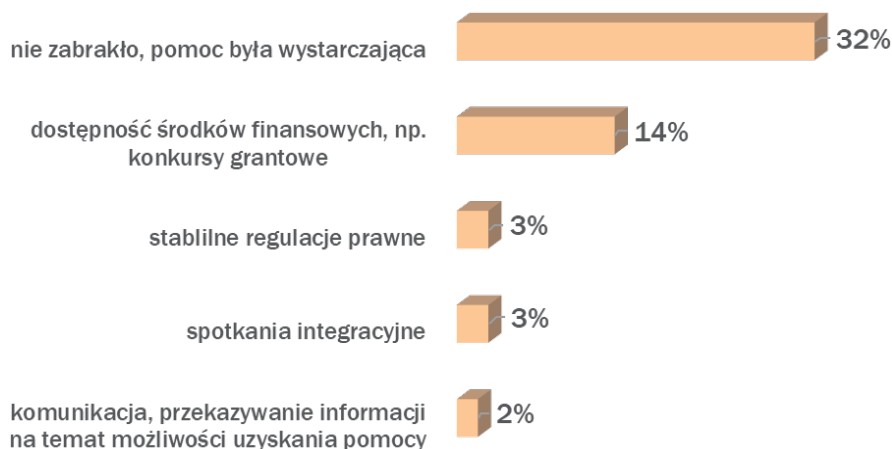
Tabela 35. Akceptacja stwierdzeń odnośnie postrzeganych rezultatów pomocy udzielonej PES/PS w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r.

	Nasza pomoc dla PES w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r. przyczyniła się do utrzymania ciągłości ich funkcjonowania	Nasza pomoc dla PES w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r. przyczyniła się do utrzymania ich płynności finansowej	Nasza pomoc dla PES w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r. przyczyniła się do utrzymania miejsc pracy/poziomu zatrudnienia w tych podmiotach	Nasza pomoc dla PES w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r. przyczyniła się do utrzymania ich działalności biznesowej
zdecydowanie się zgadzam (5)	13%	10%	10%	7%
raczej się zgadzam (4)	33%	29%	21%	25%
częściowo się zgadzam, częściowo się nie zgadzam (3)	33%	21%	24%	29%
raczej się nie zgadzam (2)	7%	14%	13%	11%
zdecydowanie się nie zgadzam (1)	9%	13%	20%	21%
ZGADZAM SIĘ (4+5)	46%	39%	31%	32%
NIE ZGADZAM SIĘ (1+2)	16%	27%	33%	32%
nie wiem, trudno powiedzieć	5%	13%	11%	8%
średnia w skali 1-5	3,38	3,08	2,87	2,84

Respondentom zaprezentowano serię stwierdzeń, zwierających różne sądy na temat rezultatów udzielonej PES/PS pomocy przez ich JST w okresie pandemii COVID-19 w 2020 roku. Uczestnicy pomiaru mogli zgodzić się lub nie zgodzić z ich treścią, wykorzystując

pięciostopniową skalę akceptacji. Warto zwrócić uwagę, że ankietowani w największym stopniu podzielają przekonanie, że udzielone formy wsparcia przyczyniły się do podtrzymania ciągłości funkcjonowania PES/PS. W przypadku pozostałych stwierdzeń średnie oceny są ambiwalentne, niejednoznaczne. Dotyczy to wpływu udzielonej pomocy na utrzymanie płynności finansowej (przewaga ocen pozytywnych), a także jej znaczenia dla utrzymania miejsc pracy oraz możliwości prowadzenia działalności biznesowej (równowaga ocen pozytywnych i negatywnych).

Wykres 36. Brakujące formy wsparcia PES/PS w danej gminie lub powiecie w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r.

Odpowiedzi na powyższe pytanie zostały zebrane w pytaniu otwartym. Niemal 1/3 przedstawicieli badanych JST spontanicznie formułuje pogląd, że zastosowane formy wsparcia były wystarczające, zatem trudno mówić o istotnych deficytach w sferze wsparcia PES/PS w okresie pandemii COVID-19 w 2020 roku. Jako istotny mankament wskazywano zbyt małą pulę środków na dofinansowanie działalności PES/PS, w tym zwłaszcza na ograniczenie konkursów na powierzenie lub wsparcie zadań publicznych. W pojedynczych

przypadkach wskazywano brak stabilnego otoczenia prawnego (nowe, nie zawsze precyzyjne, często zmieniające się, a nawet wzajemnie sprzeczne przepisy), brak możliwości organizacji spotkań bezpośrednich (co było szczególnie dotkliwe dla pracowników lub podopiecznych PES/PS, jak również dla odbiorców usług społecznych), a także trudności z pozyskaniem kompleksowej informacji na temat możliwości uzyskania pomocy.

Tabela 37. Bariery/powody niekorzystania z pomocy przez PES/PS w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r.

brak wiedzy PES na temat dostępnych form pomocy	40%
brak wiedzy PES na temat sposobów ubiegania się o pomoc	40%
brak zainteresowania PES otrzymaniem pomocy	37%
brak potrzeby korzystania z pomocy	33%
niespełnianie kryteriów formalnych przez PES	22%
nie wiem, trudno powiedzieć	7%

Do najważniejszych przyczyn niekorzystania z pomocy badani przedstawiciele JST zaliczają brak wiedzy PES/PS na temat dostępnych form pomocy oraz sposobów ubiegania się o wsparcie w okresie pandemii COVID-19 w 2020 roku. Osobną kategorię stanowią wyrażane przekonania o braku potrzeby i – co za tym idzie – braku zainteresowania korzystaniem z tego rodzaju pomocy przez podmioty zaliczane do sektora ekonomii społecznej. 22 proc. wskazuje, że istotną barierą korzystania ze wsparcia było niespełnianie kryteriów formalnych, a zwłaszcza ich niedopasowanie do specyfiki PES/PS. W tym kontekście można wymienić np. formę prawną (niektóre instrumenty w ramach „Tarczy antykryzysowej” były zarezerwowane wyłącznie dla przedsiębiorców), konieczność wykazania spadku poziomu przychodów w porównaniu z rokiem poprzednim (co eliminowało nowopowstałe podmioty), a także prowadzenie działalności w danej branży,

uznanej za szczególnie narażoną na negatywne konsekwencje COVID-19 (co było sprawdzane na podstawie kodów PKD).

Co ciekawe, brak potrzeby korzystania z pomocy najczęściej wymieniają przedstawiciele urzędów gminy lub miasta (39 proc.), osoby reprezentujące gminy wiejskie (42 proc.), a także respondenci przekonani o braku wpływu pandemii na sytuację ekonomiczną PES/PS (54 proc.). Brak zainteresowania oraz potrzeby najczęściej wskazują przedstawiciele JST, które nie udzielały pomocy PES/PS w okresie pandemii. Z kolei brak wiedzy oraz niespełnianie kryteriów formalnych częściej wymieniały osoby reprezentujące JST, wspierające sektor ekonomii społecznej we wspomnianej sytuacji kryzysowej.

7. Analiza wyników badania jakościowego

W ramach badania jakościowego przeprowadzona została seria 20 **Telefonicznych Wywiadów Pogłębionych (TDI)** z respondentami, których można podzielić na dwie grupy:

- przedstawiciele instytucji działających w obszarze wsparcia ekonomii społecznej: Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej Woj. Łódzkiego, Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Łodzi, Departamentu Polityki Regionalnej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego, Departamentu Europejskiego Funduszu Społecznego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego, Wydziału Polityki Społecznej Łódzkiego Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi, Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, ośrodków wsparcia ekonomii społecznej, powiatowych urzędów pracy i ośrodków pomocy społecznej,
- przedstawiciele sektora ekonomii społecznej: przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym.

W opinii badanych z różnych grup wydarzenia roku 2020 r. można podzielić na etapy, rozdzielone poprzez punkty zwrotne, czy „kamienie milowe”. W dużym stopniu były one skorelowane z kolejnymi falami pandemii, a więc z kalendarzem wprowadzanych

obostrzeń i ograniczeń dla prowadzenia działalności. Przedstawiciele PES/PS deklarowali, że rytm ich funkcjonowania w tym okresie był wyznaczany przez kolejne zmiany przepisów, ingerujące w możliwość świadczenia usług. Oznacza to, że naprzemiennie występowały po sobie okresy wzmożonych obostrzeń oraz „okienek bezcovidowych”. Warto zaznaczyć, że szczegółowa sytuacja badanych podmiotów była w dużym stopniu uzależniona od specyfiki branżowej, a także od wielkości, profilu, zasięgu oraz innych cech indywidualnych badanych podmiotów.

Nie tylko przedstawiciele sektora ekonomii społecznej, ale również osoby reprezentujące instytucje wspierające, pamiętają czas pierwszego lockdown-u (marzec-maj/czerwiec 2020 r.) jako okres „szoku”, „paniki”, „stresu”, „chaosu”, braku stabilności legislacyjnej, poczucia niepewności odnośnie perspektyw związanych z prowadzeniem dotychczasowej działalności w kolejnych miesiącach, jak również konieczności podejmowania trudnych decyzji. Część badanych początkowo liczyła, iż pandemia i związane z nią obostrzenia okażą się względnie krótkim epizodem, choć nie wszyscy przedstawiciele PES/PS podzielali tego rodzaju ocenę. Poczucie niepewności potęgował fakt, że komunikaty formułowane przez władze często były – zdaniem badanych – nieprecyzyjne, a nawet wzajemnie sprzeczne, co utrudniało planowanie działalności. Pierwszy okres lockdownu wiązał się również z koniecznością reorganizacji pracy biura (przejściem na tryb zdalny), co wymagało uruchomienia pokładów kreatywności i poszukiwania nowych rozwiązań (dotyczyło to również instytucji wsparcia ekonomii społecznej). W opinii badanych istotna zmiana miała miejsce w okresie letnim, kiedy możliwe było prowadzenie działalności, choć w zaostrzonym reżimie sanitarnym (z zachowaniem zasad bezpieczeństwa pracowników, podopiecznych i odbiorców usług). Jeśli chodzi o perspektywy, ważne było śledzenie informacji na temat rozwoju pandemii, a także prac nad szczepionką na COVID-19. Następne ograniczenia zostały wprowadzone jesienią, co wiązało się z kolejnym zahamowaniem lub ograniczeniem prowadzonej działalności.

Większość badanych przedstawicieli PES/PS wspominała pierwsze tygodnie pandemii COVID-19 jako okres paraliżu, całkowitego zamknięcia lub ograniczenia możliwości prowadzenia dotychczasowej działalności. W przypadku podmiotów o charakterze reintegracyjnym wynikało to z wprowadzonych wytycznych, które nakazywały im zawieszenie działalności w trosce o bezpieczeństwo uczestników. Respondenci zapamiętali pierwszy lockdown jako okres, podczas którego działalność zamarła lub była prowadzona w zmienionej formie (często w ograniczonym zakresie lub – jeśli było to możliwe – w trybie zdalnym), ponadto trudno było oszacować czas trwania wprowadzonych ograniczeń. Jak już informowaliśmy, sytuacja poszczególnych podmiotów była uzależniona od ich specyfiki. Wśród branż szczególnie dotkniętych pandemią nasi rozmówcy wymieniali przede wszystkim gastronomię, hotelarstwo i turystykę. Warto zaznaczyć, że niektóre branże zyskały w okresie pandemii – dotyczyło to zwłaszcza podmiotów działających w branży budowlanej oraz porządkowej („nie mogli opędzić się od zleceń...”).

Badane PES/PS podjęły próby adaptacji do nowych okoliczności, np. poprzez zmianę sposobu świadczenia usług i/lub wprowadzenie nowych rodzajów działalności, często niepowiązanych z dotychczasową branżą. Wdrożono takie działania interwencyjne, jak np. szycie maseczek, organizację dostaw posiłków dla osób potrzebujących, niektóre zaplanowane działania realizowano w trybie on-line, ponadto część pracowników wykorzystywała zaległe urlopy. Warto podkreślić, że zdecydowana większość badanych podmiotów utrzymała poziom zatrudnienia w 2020 r. (ten wątek omawiamy szerzej w dalszej części raportu). Dla osób zarządzających PES/PS okres pandemii był również czasem pogłębionej refleksji na temat dotychczasowej działalności („taki moment zatrzymania...”). Niektórzy skupili się na „nadrabianiu zaległości”, np. realizacji działań usprawniających organizację pracy, na które wcześniej brakowało czasu. Część badanych podmiotów wykorzystało ten okres m.in. na prace koncepcyjne nad planami rozwojowymi, np. zmianą lub poszerzeniem dotychczasowej oferty. Kolejne wyzwania wiązały się z koniecznością dostosowania sposobu funkcjonowania PES/PS do często zmieniających się regulacji prawnych, co generowało dodatkowe koszty. Respondenci krytycznie oceniają

w tym kontekście szeroko rozumiane otoczenie prawne, w tym zwłaszcza nielogiczne, wewnętrznie sprzeczne oraz często zmieniające się przepisy (szerzej ten wątek omawiamy w dalszej części raportu).

Przedstawiciele wszystkich badanych PES/PS deklarowali, że w okresie pandemii COVID-19 zmienił się sposób świadczenia usług przez ich podmioty. Wspomniane przekształcenia miały zarówno wymiar zewnętrzny (związany z zagrożeniem epidemiologicznym, polityką państwa i – co za tym idzie – sytuacją na rynku), jak i wewnętrzny (wynikający z konieczności adaptacji do nowych warunków, reorganizacji pracy oraz zmiany formy kontaktów z uczestnikami, czy odbiorcami usług). Ze względów bezpieczeństwa zrealizowano działania przystosowujące badane podmioty do funkcjonowania w reżimie pandemicznym. Dla części badanych podmiotów okres pandemii oznaczał również daleko idącą modyfikację dotychczasowej oferty. Tam, gdzie było to możliwe, usługi były realizowane w trybie on-line lub hybrydowo (oczywiście nie zawsze istniały tego rodzaju możliwości).

W związku z pandemią większość badanych PES/PS odnotowało spadek przychodów w roku 2020 w porównaniu z rokiem poprzednim. W pojedynczych przypadkach zostały one zredukowane w sposób radykalny, ponieważ niektóre przedsiębiorstwa przez większość roku 2020 nie mogły prowadzić swojej działalności (dotyczyło to niektórych przedsiębiorstw społecznych). Możliwości zarobkowania były uzależnione od kalendarium kolejnych fal pandemii oraz decyzji administracyjnych władz centralnych. Skala ww. trudności była uzależniona od wielu istotnych czynników, często o charakterze indywidualnym (np. branży, wielkości, sposobu funkcjonowania, rodzaju świadczonych usług i obsługiwanych klientów).

W świetle uzyskanych wyników badania do największych wyzwań, czy trudności, występujących w okresie pandemii, można zaliczyć:

- przetrwanie, kontynuacja działalności, zachowanie możliwości operacyjnych: utrzymanie płynności finansowej, utrzymanie zatrudnienia („chwilowe tąpnięcie, drastycznie spadła liczba klientów i zamówień...”),
- rozbudowana biurokracja, zbędne obciążenia administracyjne, konieczność szybkiego zapoznania się z nowymi regulacjami prawnymi („masa nowej legislacji, rozporządzenia, interpretacje, papiery, wyjaśnienia...”), dotyczyło to zarówno PES/PS, jak również instytucji wsparcia (np. z perspektywy OWES – niejasności odnośnie sprawozdawczości udzielonego wsparcia...”),
- oczekiwanie na wytyczne władz centralnych, które reagowały z dużym opóźnieniem („wszyscy czekali na wytyczne z ministerstwa, mieliśmy związane ręce i nauczyliśmy się, że musimy radzić sobie sami, liczyć na siebie w sytuacji kryzysowej...” – przedstawiciel instytucji, „dzwoniłiśmy do siebie, bo nie było wiadomo, czy już można się otwierać, niektórzy się pootwierali, a inni nie...” – przedstawiciel PES),
- przejście na pracę w trybie zdalnym: konieczność reorganizacji pracy (w wielu przypadkach - sposobu świadczenia usług), zapewnienia narzędzi elektronicznych i podniesienia poziomu kompetencji cyfrowych („był problem z laptopami...”, „pracownicy musieli pracować na prywatnym sprzęcie...”),
- zawieszenie działalności – dotyczyło to zwłaszcza podmiotów o charakterze reintegracyjnym, które zostały zamknięte decyzją wojewody, lecz – w miarę możliwości – starały się podtrzymywać relacje z uczestnikami w trybie zdalnym lub telefonicznie lub jej istotne ograniczenie, potem – działanie w trybie rotacyjnym, z podziałem na mniejsze grupy odbiorców,
- konieczność przebranżowienia lub zmiany sposobu świadczenia dotychczasowych usług PES/PS (np. wprowadzenie dowozu posiłków przez podmioty z branży gastronomicznej, organizacja wydarzeń on-line),
- dostosowanie się do funkcjonowania w zaostrzonym reżimie sanitarnym, zapewnienie bezpieczeństwa pracownikom, podopiecznym i odbiorcom usług (np. podział na mniejsze grupy i kontynuacja działalności w systemie rotacyjnym...”),

- absencje chorobowe pracowników i/lub podopiecznych, niska frekwencja z powodu pozostawania w kwarantannie - w okresach, kiedy prowadzenie działalności było możliwe („drastycznie zmniejszyła się liczba uczestników, z 90 osób zostało nam 26...”),
- świadczenie usług reintegracyjnych w trybie zdalnym lub telefonicznie, co, zdaniem badanych, jest przedsięwzięciem karkołomnym, odpływ uczestników i załamanie się relacji z podopiecznymi („tryb zdalny w terapii zupełnie się nie sprawdza...”, „było wsparcie psychologiczne, staraliśmy się w miarę możliwości podtrzymywać kontakt telefoniczny z uczestnikami, ale było to bardzo trudne...”, „jest zauważalny regres, po pandemii nasi podopieczni pozapadali się w sobie, to powoduje, że nasza praca idzie na marne, trzeba zaczynać od początku...”, „wszystko zaczęło się rozłazić, (...) mamy duży odpływ klientów, zostały same trudne przypadki...”, „niemożność dotarcia do klienta, siadły nam kanały komunikacji...”, „niepełne, okrojone wsparcie, zubożone usługi...”, „nie chcę użyć tego słowa, ale to było trochę takie pozorne działanie...”, „odwołane zostały wyjazdy i imprezy, pogłębiły się problemy psychiczne uczestników...”, „konieczna była praca z rodziną, trzeba było ich motywować, żeby podopieczni pracowali z domu...”).

Na podstawie zgromadzonego materiału empirycznego można stwierdzić, że w większości przypadków wpływ pandemii na działalność oraz kondycję ekonomiczną PES/PS był negatywny. Większość respondentów zauważa również pozytywne konsekwencje COVID-19 – dla siebie, swoich podmiotów i ich otoczenia. W tym kontekście najczęściej wymieniano szeroko rozumiane aspekty społeczne, a więc kwestie związane z budowaniem relacji, empatią i dobrą współpracą, zarówno na szczeblu regionu (w ramach systemu wsparcia ES), jak i na poziomie lokalnym (np. współpraca JST, NGO, PES/PS, policji, SANEPID-u, placówek ochrony zdrowia i innych podmiotów, jak ochotnicze straże pożarne, czy koła gospodyń wiejskich). Należy szczególnie podkreślić, że badane PES/PS spontanicznie włączały się w oddolne akcje pomocowe (np. skierowane do seniorów,

dostarczanie posiłków do szpitali) lub samodzielnie inicjowały tego rodzaju przedsięwzięcia. W sytuacji kryzysowej uruchomiona została silna mobilizacja społeczności lokalnych, co sprzyjało wzmocnieniu więzi społecznych i mechanizmów kooperacji („pomaganie, solidarność społeczna i empatia...”, „zdaliśmy egzamin jako społeczeństwo i jako sektor ekonomii społecznej...”, „szczególnie cenny był nieformalny, szybki kontakt między różnymi instytucjami, bez żadnych dyspozycji...”). Tego rodzaju działania sprzyjały – zdaniem części respondentów – budowaniu rozpoznawalności i pozytywnego wizerunku PES/PS w społecznościach lokalnych („wzrosła rola, znaczenie i prestiż...”, „ludzie zobaczyli, że jesteśmy ważni...”). Po stronie korzyści respondenci wskazywali również elementy edukacyjne i kompetencyjne, m.in. związane z koniecznością elastycznego dopasowania się do zmieniających się warunków. Mimo początkowych trudności, wzmocnieniu uległy również umiejętności korzystania z narzędzi komunikacji cyfrowej, przełamano również bariery mentalne (świadczeniowe) w tym obszarze.

Badani przedstawiciele PES/PS, mieli trudności z odtworzeniem, a także prawidłową identyfikacją instrumentów wsparcia, z których skorzystali w okresie pandemii COVID-19 w roku 2020 (np. często nie potrafili poprawnie podać ich nazw, a także przyporządkować do odpowiednich instytucji, czy strumieni wsparcia). Co oczywiste, znacznie bardziej pogłębioną wiedzę posiadali przedstawiciele badanych instytucji, choć warto zaznaczyć, że tego rodzaju refleksje zazwyczaj miały wymiar fragmentaryczny, wycinkowy. Oznacza to, że osoby z ww. segmentu uczestników badania skupiały się na omówieniu roli macierzystej instytucji w systemie wsparcia oraz stosowanych przez nią instrumentów w okresie pandemii. Wyjątek od tej reguły stanowili przedstawiciele ośrodków wsparcia ekonomii społecznej, którzy dysponują bardziej przekrojową wiedzą. Jak deklarowano, okres pandemii (zwłaszcza na początku) był dla nich czasem intensywnego poszukiwania wiedzy na temat możliwości uzyskania pomocy (z różnych źródeł). Przedstawiciele OWES utrzymywali stały kontakt z PES/PS, przekazując im bieżące informacje na temat dostępnych instrumentów pomocowych, a także warunków i możliwości skorzystania z tego rodzaju rozwiązań.

Wspomniane narzędzia, z których skorzystały badane PES/PS, można podzielić na dwie grupy: instrumenty powszechnego zastosowania (ogólnodostępne, np. dla przedsiębiorców) oraz dedykowane podmiotom zaliczanym do sektora ekonomii społecznej. Poniżej prezentujemy rozwiązania wymienione przez respondentów:

Instrumenty, z których skorzystały PES/PS:

- interwencyjne zakupy usług PES/PS ze środków, które wcześniej zarezerwowano na organizację „Targów ekonomii społecznej” (w początkowym okresie pandemii), respondenci postrzegają to działanie jako protoplastę, czy zapowiedź późniejszego „mechanizmu zakupowego” („to było zrobione na tej samej zasadzie...”),
- „mechanizm zakupowy”: pozytywnie oceniany, postrzegany jako „flagowy” instrument dedykowany PES/PS, regulamin tego instrumentu został opracowany w formule partycypacyjnej przez wszystkie OWES, działające w regionie,
- zmiany w sposobie realizacji projektów: wydłużenie czasu ich realizacji, zmiana sposobu ich rozliczania, możliwość przesuwania środków między poszczególnymi zadaniami/działaniami (część badanych uważa, że zakres autonomii w tym obszarze był zbyt wąski, a pożądana byłaby większa elastyczność w realizacji projektów), możliwość zmiany wskaźników (warto dodać, że w roku 2020 ówczesne projekty OWES były bardzo zaawansowane, znajdowały się w końcowej fazie realizacji, zatem nie było potrzeby zmiany wskaźników lub wydłużania czasu ich trwania),
- „Tarcza antykryzysowa”, w tym m.in. bezzwrotne dotacje w wysokości 5 000 zł, pożyczki z Polskiego Funduszu Rozwoju, pożyczki z Funduszu Pracy (instrumenty o charakterze zwrotnym są mniej rozpowszechnione, co wynika zarówno z barier systemowych, jak i przyczyn świadomościowych), dofinansowanie wynagrodzeń, dofinansowanie kosztów prowadzenia działalności dla osób samozatrudnionych, zwolnienie z opłacania składek ZUS,

- czasowe zawieszenia niektórych rozporządzeń i wytycznych: np. zamrożenie statusu przedsiębiorstwa społecznego, wydłużenie okresu wsparcia pomostowego (co wiązało się z koniecznością zapewnienia dodatkowych środków finansowych, a – co za tym idzie – dokonywania przesunięć środków zaoszczędzonych w ramach realizacji innych zadań),
- otrzymywanie środków ochrony osobistej (m.in. przekazywanych przez wojewodę, ale również przez JST lub PFRON),
- uproszczona forma organizacji zamówień publicznych, ograniczenie stosowania ustawy Prawo Zamówień Publicznych (np. zakupy „z wolnej ręki” środków ochrony osobistej),
- dofinansowanie kosztów wynajmu pomieszczeń,
- usługi OWES (np. doradztwo, szkolenia, animacja, wsparcie psychologiczne), świadczone w zmienionej formie, np. trybie zdalnym lub tematycznie dostosowane do okoliczności związanych z pandemią („nastąpiło przekierowanie pod kątem COVID-19...”, „stare pakiety rozwojowe zostały zmodyfikowane...”, „pojawiła się nowa oferta OWES, ukierunkowana na COVID...”),
- niskooprocentowane pożyczki dla NGO i PES/PS (rządziej).

Ogólna opinia na temat pakietu dostępnych rozwiązań dla PES/PS w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r. była umiarkowanie pozytywna (powyższe przekonanie podzielała większość badanych z różnych grup). Część rozmówców uważała, że przedmiotem powyższej refleksji powinien być właśnie ów zestaw, czy koszyk dostępnych narzędzi, ponieważ wpływ niektórych rozwiązań szczegółowych mógłby być trudny do uchwycenia (z perspektywy odbiorcy). Innymi słowy, sformułowanie pogłębionej refleksji wymaga uwzględnienia szerszego kontekstu, a także spojrzenia przez pryzmat osiągniętych rezultatów wsparcia. Z tej perspektywy pozostaje faktem, że sektor ekonomii społecznej w województwie łódzkim kontynuuje swoją działalność, nie doszło do masowych upadłości, a także – w dużym stopniu – utrzymano dotychczasowe miejsca pracy („te wszystkie

katastroficzne wizje ostatecznie się nie sprawdziły...”). Szczególnie pochlebne opinie dotyczyły „mechanizmu zakupowego”, który, zdaniem, respondentów, istotnie przyczynił się do podtrzymania działalności i zachowania miejsc pracy w PES/PS („taki poważny zastrzyk gotówki...”). Część rozmówców postrzegała ten instrument jako innowacyjny (zakup usług świadczonych przez PES/PS z przeznaczeniem na zaspokajanie istotnych społecznie potrzeb, np. na rzecz domów pomocy społecznej, czy placówek ochrony zdrowia). Wyzwaniem było natomiast zapewnienie mechanizmów konkurencyjności przy dokonywaniu tego rodzaju uproszczonych zakupów („Komisja Europejska do dziś o to pyta i wszyscy mają wątpliwości...”, „czy na pewno dobrze wydajemy środki, jak wyłaniać podmioty...”). Dodajmy, że jeszcze przed uruchomieniem wspomnianego „mechanizmu” RCPS dokonał przesunięcia środków wysokości 100 000 zł, pierwotnie przeznaczonych na organizację „Targów ekonomii społecznej”, na dokonywanie zakupu usług PES/PS. Ważnym argumentem potwierdzającym skuteczność „mechanizmu zakupowego” jest fakt, że aktualnie prowadzone są prace nad wdrożeniem podobnego rozwiązania, włączającego sektor ekonomii społecznej, z przeznaczeniem na potrzeby uchodźców w związku z wojną w Ukrainie. Ponadto pozytywnie oceniano również rozwiązania w ramach „Tarczy antykrzysowej” („tak naprawdę ta Tarcza nas uratowała...”, „to była rewelacja...”).

Jako nie do końca udane przedsięwzięcia wskazywano przede wszystkim instrumenty zwrotne („to się nie sprawdziło, niewiele podmiotów z tego skorzystało...”). Jak już wspomnieliśmy, nieadekwatnie dobrane były również kryteria dostępu do korzystania z różnych rozwiązań. Pewnym problemem było również zbyt wolne podejmowanie decyzji w systemie wsparcia i – co za tym idzie – reagowanie na zmieniające się potrzeby sektora („powinny być bardziej elastyczne instrumenty szybkiego reagowania, takie, jak były w PO KL...”, „decyzje powinny być szybkie i zdecentralizowane na poziom lokalny...”). Respondenci formułowali również uwagi odnośnie wysokości wsparcia, a także okresu funkcjonowania różnych mechanizmów pomocowych („zwolnienie z ZUS na 3 miesiące, to stanowczo zbyt krótko...”). W pojedynczych przypadkach rozmówcy krytycznie wypowiadali się o współpracy i polityce wsparcia, prowadzonej przez władze samorządowe („nasza

gmina nas nie wspierała, a raczej oczekiwali, że my będziemy ich wspierać...”, „nie było zrozumienia i empatii ze strony władz powiatowych i PCPR, nie było pomocy psychologicznej, a dużo biurokracji i potem wykorzystywania tej sytuacji PR-owo, że powiat pomaga...” – przedstawiciele PES). Warto podkreślić, że tego rodzaju oceny były odosobnione, a ogólny obraz uzyskany na podstawie wyników badania świadczy o ponadprzeciętnej mobilizacji wspólnot lokalnych i pozytywnej roli JST w okresie pandemii COVID-19 w roku 2020. Jak już wspomnieliśmy, szczególna jest perspektywa przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych. Rozmówcy z tej grupy sygnalizowali, że w okresie pandemii w 2020 r. zabrakło instrumentów, dedykowanych ww. segmentowi odbiorców (dotyczyło to zwłaszcza pomocy w dotarciu do klienta w okresie pandemii, wspomagania na poziomie komunikacji i podtrzymywania relacji z uczestnikami). W pojedynczych przypadkach jako brakujące instrumenty wskazywano wsparcie specjalistyczne (psychologiczne, psychiatryczne) dla pracowników i/lub podopiecznych PES/PS oraz profesjonalne doradztwo na temat korzystania z różnych możliwości uzyskania pomocy. Warto wspomnieć, że przedstawiciele niektórych instytucji pomocowych (np. PUP) formułowali pewne wątpliwości, czy wsparcie w okresie pandemii było właściwie adresowane i czy trafiało do najbardziej potrzebujących (dotyczyło to przede wszystkim instrumentów powszechnego zastosowania, o szerokim zasięgu). W tym kontekście wymieniano przede wszystkim dyskusyjne kryteria dostępu i sposób ich weryfikacji („czasami pomoc trafiała do podmiotów, które tego tak naprawdę nie potrzebowały (...), pomoc przysługiwała każdej osobie prowadzącej działalność, ale była trochę zła ocena, bo nikt nie weryfikował, czy to jest jedyne źródło utrzymania, czy jedynie dodatkowa działalność...”, „był nadmiar pieniędzy w jednym czasie, nikt tego nie weryfikował, otrzymywaliśmy zapytania od przedsiębiorców, na co mogą przeznaczyć te pieniądze, więc nie wiem, czy to było potrzebne...”). Co do zasady, intencje i wyjściowe założenia były słuszne, jednak – zdaniem części respondentów – szczegółowe rozwiązania powinny zostać bardziej dopracowane. Ponieważ system wsparcia w okresie pandemii był rozproszony i zdecentralizowany (co jest postrzegane jako jego zaleta), pewnym wyzwaniem było

zapewnienie koordynacji udzielanej pomocy (rozmówcy nie formułowali konkretnych pomysłów, jak rozwiązać ten problem).

Bariery korzystania z pomocy przez PES/PS:

- trudności ze spełnieniem formalnych kryteriów dostępu:
 - forma prawna: niektóre instrumenty o charakterze powszechnym były przeznaczone wyłącznie dla przedsiębiorców, co eliminowało część PES z możliwości ubiegania się o wsparcie („niektóre Tarcze antykryzysowe wycinają NGO, tam bada się wyłącznie PKD...”), ponadto ze wsparcia nie korzystały podmioty nieposiadające osobowości prawnej, np. działające w strukturach OPS (jak kluby integracji społecznej),
 - zbyt wysoki poziom przychodów lub konieczność udowodnienia spadku ich poziomu, co dla niektórych podmiotów było trudne do udowodnienia,
 - mechaniczne stosowanie kryteriów branżowych – część rozmówców wspomina, że dostęp do niektórych instrumentów wsparcia był uzależniony od prowadzenia działalności w danej branży, co było weryfikowane na podstawie kodu PKD („jak ktoś nie miał wpisanej gastronomii na pierwszym miejscu w PKD, to się nie załapał...”),
 - nieuwzględnienie nowopowstałych podmiotów w mechanizmach pomocowych,
- brak wiedzy wystarczającej na temat możliwości skorzystania z pomocy (część badanych).

Większość rozmówców deklarowała, że przepływ informacji między różnymi aktorami systemu wsparcia ES w okresie pandemii COVID-19 był zadowalający. Tego rodzaju ocena dotyczyła relacji między kluczowymi instytucjami (Urzędem Marszałkowskim, Regionalnym Centrum Polityki Społecznej, Wojewódzkim Urzędem Pracy) i organizacjami,

w tym prowadzącymi ośrodki wsparcia ekonomii społecznej w województwie łódzkim. Rola OWES była nie do przecenienia, ponieważ ich przedstawiciele pozostawali w stałym kontakcie zarówno z instytucjami systemu wsparcia (zwłaszcza z RCPS), jak i PES/PS. W tym kontekście ośrodki utrzymywały stały kontakt i wspierały sektor ekonomii społecznej, m.in. poprzez udzielanie bieżącej informacji na temat możliwości skorzystania z pomocy, a także zbierały dane „z terenu” (przede wszystkim na temat bieżących problemów i potrzeb), a następnie przekazywały je instytucjom publicznym w regionie („OWES-y zbierały informacje, bo na początku nie wiedzieliśmy, komu udzielić pomocy, gdzie są potrzebujący...”, „jako OWES prowadziliśmy monitoring, ile podmiotów korzystało z Tarczy...”, „tworzyliśmy ankiety badania potrzeb w google...”). Warto nadmienić, że część badanych uważa, że w początkowym okresie instytucje publiczne w regionie złożyły wiele daleko idących deklaracji odnośnie planowanej wysokości wsparcia dla sektora ekonomii społecznej, wywołując tym samym rozbudowane oczekiwania, które nie zostały w pełni zaspokojone („było dużo obietnic, że będzie duże wsparcie i uproszone procedury, a potem było rozczarowanie i niesmak....”).

Warto zwrócić uwagę, że już w pierwszym okresie pandemii ogólnopolskie środowisko OWES uruchomiło wewnętrzną debatę, formułując zestaw propozycji dla administracji rządowej. Część rozmówców uważa, że ówczesne postulaty strony społecznej nie do końca zostały wysłuchane, a zaproponowane rozwiązania istotnie różniły się od wspomnianych rekomendacji, wypracowanych w gronie przedstawicieli OWES („nie wysłuchano stanowiska OWES i było rozczarowanie...”). Badani uważali, że okres pandemii przyczynił się do wzmocnienia relacji oraz współpracy międzyinstytucjonalnej na poziomie regionalnym i lokalnym (choć część rozmówców wyraża wątpliwość, w jakim stopniu ta zmiana okaże się trwała).

Uczestnicy badania formułowali również refleksje odnośnie (pozytywnych lub negatywnych) doświadczeń z okresu pandemii, które mogą zostać wykorzystane w przyszłości, np. w kolejnych sytuacjach kryzysowych. Przede wszystkim wspomniano o wykorzystaniu wypracowanych w okresie pandemii rozwiązań w przypadku wystąpienia

kolejnych sytuacji kryzysowych (aktualnie podobny mechanizm jest planowany do zastosowania na rzecz ludności uchodźczej z Ukrainy). Pozytywnym doświadczeniem było również – jak już wspomniano – wzmocnienie relacji międzyludzkich i współpracy międzyinstytucjonalnej, a także poszerzenie kompetencji cyfrowych i przełamanie barier świadomościowych w tym obszarze („nauczyliśmy się robić się robić ankiety google i teraz wykorzystujemy to podczas rekrutacji, to bardzo usprawnia pracę...”, „okazuje się, że można sobie poradzić i wiele rzeczy zrobić w trybie zdalnym...”, „zaczęliśmy robić szkolenia on-line i to zostanie z nami na dłużej...”). Ważną lekcją była również konieczność adaptacji do nowych warunków, w tym poszukiwanie nieszablonowych, dotychczas niestosowanych rozwiązań („wyjście poza schemat...”, „dopasowanie do nowej sytuacji...”, „umiejętność szybkiego reagowania...”).

Wybór cytatów – instytucje wsparcia ekonomii społecznej w regionie:

„Niekłóre praktycznie nie funkcjonowały, podmioty ekonomii społecznej. (...) Pierwszy miesiąc to takie, co będzie dalej, nikt nic nie wie, (...) no miesiąc to każdy przetrwa. Mnie się wydaje, że podmioty ekonomii społecznej, podobnie jak i w ogóle przedsiębiorstwa (...) podczas tej pandemii, zachowywały się podobnie. Ludzie nie przychodzili do pracy, czekali na, to co się dalej wydarzy. (...) Pierwszą rzeczą (...) były to po prostu środki ochrony osobistej, (...) czyli maseczki, wprowadzenie maseczek, które miały chronić, maseczki, środki dezynfekujące. I większość osób skupiła się właśnie na tego rodzaju działaniach, no bo skąd wziąć, wtedy przecież nie było...”

„Dostaliśmy pismo od OWES-ów, w którym po prostu pojawiły się te wszystkie problemy, że pandemia spowodowała, że te podmioty nie utrzymają się na rynku. Tak, jak było wiadomo, jest dużo potrzeb, obaw, lęku, strachu, niekorzystanie, no bo ten obszar dotyczył większości projektów, gdzie [były realizowane – przyp. aut.] usługi społeczne, czyli domy pomocy społecznej zostały, czy CIS-y. Ich działalność została zawieszona. Ludzie zostali w domach, część nie wpuszczała opiekunów, opiekunek. Zaczęła się potrzeba rozwoju innych usług. Też nie było łatwo z tym jedzeniem, bo na przykład spółdzielnie socjalne też u nas gotują na przykład. Ludzie nie przychodzili na to jedzenie. Nie było rozwiniętego elementu, że można to dowozić. Zaczął się nowy czas dla wszystkich. Natomiast ja też uważam, że tak jak we wszystkich obszarach, nie wszyscy ruszyliśmy na hura, na pomoc. Podmioty ekonomii społecznej były jednym z wielu elementów, gdzie nie wiedzieliśmy co mamy wszyscy zrobić...”

„Obdzwalialiśmy, mailowaliśmy, oczywiście zbieraliśmy te dane przez kilka miesięcy. (...) To też było takie, że dzwoniliśmy, okazywało się, że ktoś nie wiedział o jakimś narzędziu, z niektórych narzędzi można było skorzystać więcej, niż raz, albo po jakimś czasie, więc jeszcze też to analizowaliśmy na bieżąco. Z jednej strony rzeczywiście to było bardzo obciążające, a potem to

zamieniliśmy na formę takiej ankiety elektronicznej, a z drugiej strony, gdzieś tam rzeczywiście pozwalało nam być w takim stałym kontakcie z naszymi klientami. (...) Z miesiąca na miesiąc nam się odsiewało trochę, bo jeśli na przykład ktoś prowadził tylko działalność odpłatną i nie zatrudniał pracowników, i na przykład miał określone, nie spełniał warunków, żeby skorzystać z jakiegoś narzędzia, i póki te warunki się nie zmieniły, to my wiedzieliśmy, żeby nie robić też nadziei. I to jakby był kolejny problem, że kompletnie niedostosowana była część tych działań, właśnie tych tarczowych, niedostosowana do tego, jak działa sektor. Czyli działalność odpłatna, gospodarcza, i te organizacje, które mają zarejestrowaną gospodarczą, no brały te 5 000 zł i sobie wydawały na wszystkie swoje koszty na przykład, i na to powinny jednak iść te przyporządkowane do działalności gospodarczej, więc tutaj też były jakieś wyzwania, ale zbytnio PUP-y też nie były chętne w ogóle (...) rozmawiać na ten temat. Może ze 2 PUP-y zamieściły taką informację, pod właśnie tymi narzędziami dla organizacji pozarządowych, że można się do nas zgłosić, (...) trochę te PUP-y odciążyć i do nas trochę przekierować klientów, na ten etap weryfikacji, przygotowywania. No do łódzkiego PUP-u to w ogóle się nie szło dodzwonić..."

„Dużym wyzwaniem była kwestia wyłaniania wykonawców, (...) czy rozeznania rynku, jeżeli były tam takie powyżej 20 tys., to rozeznanie rynku albo konkurencyjność. To nam spędzało trochę sen z powiek, czy na pewno jako OWES-y środki wydatkujemy dobrze, wiem, że teraz jeszcze są jakieś z Komisją Europejską niejasności w takim sensie, że podobno Komisja Europejska nie zgadzała się na taki mechanizm zakupowy, że to była decyzja nasza tutaj krajowa, no i gdzieś nawet teraz, mam też taką obawę, że za moment po prostu przyjdzie jakieś pismo odgórne, że gdzieś coś źle wydaliśmy na przykład. Z mechanizmem było po pierwsze to najtrudniejsze, po drugie - no jak te podmioty wyłaniać. Czyli, czym się kierować? My (...) zrobiliśmy taką ankietę wśród naszych przedsiębiorstw społecznych głównie, jakiego rodzaju usługi oni by mogli świadczyć, chcieliby i widzieli, że rzeczywiście jest potrzeba na ich terenie, więc trochę ogłaszając ten (...) mechanizm zakupowy i możliwość korzystania z niego, trochę mieliśmy taki obraz, co się w regionie dzieje. Bo tam chodziło też o to, że te przedsiębiorstwa nie mogły być pośrednikami w danej usłudze i brać tylko marże, tylko byli też wykonawcą usług, czy producentem danego produktu. (...) Chodziło też o to, żeby podmiot miał PKD, bo nie wszyscy mieli wcześniej PKD na dezynfekcję pomieszczeń, czy szycie maseczek i tak dalej (...). No ale jakby ta wcześniejsza ankieta i takie rozeznanie jakie mają zasoby, możliwości, pozwoliło nam właśnie na to, żeby tak trochę przyjąć naszą metodologię, w jaki sposób i jakiej wysokości to wsparcie udzielamy i my, z tego co ja pamiętam, po prostu mechanizm uzależnialiśmy, wysokość wsparcia tego w ramach mechanizmu, od tego, ile w podmiocie jest zatrudnionych osób etatowo, czyli chcieliśmy pomóc przede wszystkim tym podmiotom, które mają miejsca pracy, chcą je utrzymać. A na przykład tam, gdzie nie było zatrudnienia w ogóle albo ktoś był tylko na zlecenie, to już takiej nie dawaliśmy wtedy tego mechanizmu. Bardziej kierowaliśmy to tam, gdzie jest trudna sytuacja finansowa, plus są miejsca pracy stworzone..."

„Największym kłopotem było to, że albo pracownicy przebywali na kwarantannach w tych okresach kiedy nie było zawieszonych tych działalności, albo uczestnicy, (...) zachorowania, albo kwarantanny, zresztą nie tylko u nich, bo tak samo u nas w urzędzie. Więc myślę, że to też był taki kłopot dla nich, bo tym uczestnikom trzeba też zapewnić coś. Wiem, że w tych jednostkach, teraz mi się jeszcze przypomniało, (...) że działały rotacje, czyli dzielili tych uczestników na grupy i część przychodziła na inną godzinę i część na drugą, bo takie też były dyspozycje, nie tylko od wojewody, ale ogólne, żeby te grupy były mniejsze w razie konieczności spotkania. (...) W zakładach pracy chronionej to też

był ten problem, że ci pracownicy niepełnosprawni generalnie chorują, a przy tym jeszcze chorowali częściej...”

Wybór cytatów – podmioty ekonomii społecznej i przedsiębiorstwa społeczne:

„Wprowadzamy stan zagrożenia epidemicznego najpierw, a potem był stan epidemii i mówię to tak ewaluowało gdzieś do maja, do czerwca i bardzo rzeczywiście odpływali nam kandydaci, bo mieliśmy kandydatów do uczestnictwa, zwykle mieliśmy zaangażowanie, jeśli chodzi o uczestnictwa poziomie 60-80 osób, bywało nawet 90, a najlepszy rok to było 136 związków aktywizowanych (...) i w 2020 roku na finiszu, pomimo ciężkich starań, wynik był taki, że było tam chyba około 26 uczestników tylko i to były osoby, które pozwoliły się zaangażować w realizacji prac użytecznych, żadnego wsparcia specjalistów nie realizowaliśmy, bo specjaliści nie chcieli się angażować z powodu pandemii i była robiona w standardzie praca socjalna, realizowana przez pracowników socjalnych. Nie angażowaliśmy nikogo do umów cywilno-prawnych, bo nie było dla kogo pracować. To był 2020, oczywiście patrzyliśmy z nadzieją na 2021, licząc na to, że jednak sytuacja na tyle się unormuje, że będzie można włączyć inne, poza podstawowymi, czyli realizacja prac praktycznych i użytecznych, praca socjalna, włączyć inne działania, zwykle mieliśmy doradztwo zawodowe, zwykle mieliśmy wsparcie psychologiczne, zwykle mieliśmy uczestnictwo w zajęciach takich integracyjnych dla dzieci realizowanych. Też się nie udało w 2021, ale ja myślę, że tu już mogę sobie pozwolić na taką uwagę, że my w 2021 roku mieliśmy odpływ w 25-30 procentach...”

„Szczególnie pozytywnie i największą korzyść mieliśmy z tego mechanizmu zakupowego, niewątpliwie. Bo tak jak mówię, skorzystaliśmy, zarówno jako usługobiorca, jak i usługodawca. Tutaj cele zostały zrealizowane. (...) To był taki właśnie faktycznie (...) sztandarowy program, z którego skorzystaliśmy. Pozostałe to były takie, że tak powiem, przy okazji. Tak rzeczywiście spotkaliśmy się z pozytywnymi odpowiedziami, kiedy wyrażaliśmy jakąś naszą potrzebę, typu właśnie samochód cateringowy...”

„Z jednej strony, mówiąc już o wykorzystaniu doświadczeń ze strony tutaj organizacji, no to zawsze gdzieś to wywołuje pewien obszar myślenia strategicznego i kombinowania, jak przeżyć kryzysowy okres. Więc w tym momencie (...) wywołuje to przestrzeń do myślenia i do działań w nowej sytuacji. Więc, jakby nie patrzeć, rozwojowo. Więc to są te plusy. Natomiast też, tutaj jakbym chciał powiedzieć tak jeszcze bardziej ogólnie, no to, (...) była pandemia, nie ma pandemii, bo jest wojna. Zaraz będzie pandemia, małpia ospa. (...) Generalnie, zawsze coś wymyślą. Dla mnie to jest jeden wniosek. Po prostu trzeba podejść racjonalnie i nie wywoływać zbytnio paniki...”

„To znaczy były te formy takie dla PES-ów skierowane ale z racji tego, żeśmy bardzo ograniczyli działalność, to w końcu nie skorzystaliśmy z tych działań dla PES-ów, czyli tam realizacja usług społecznych takich rzeczy. Nie daliśmy organizacyjnie rady z tym, nie daliśmy rady z tego skorzystać. (...) Ja to trochę traktuję, no trudno, udało się, nie udało się. Są firmy, które przetrwały pandemię, są też firmy, które nie przetrwały pandemii, to takie życie. Nie zastanawiam się, czy tutaj jest jakieś wsparcie, które mogłoby utrzymać te miejsca pracy...”

„Strach przed pandemią był, strach przed zakażeniem, strach przed wychodzeniem z domu. (...) Brak zgody jednostek finansujących nasze działania, na realizację usług zdalnych, pomimo tego, iż

mogłyby być realizowane. (...) W tamtym czasie były same trudności. Jak się zorganizować, brak decyzyjności szybkiej, czy wypłacać świadczenia, z czego finansować pensje bez dodatkowych środków na utrzymywanie infrastruktury, mimo tego, że to nie chodziło, ale musiało być opłacane...”

„Zwolnienie z ZUS-u, dopłaty do pensji, możliwości rozliczania, możliwości nieosiągania wskaźników w projektach, tego typu rzeczy...”

„[Trudności – przyp. aut.] z przeorganizowaniem całej pracy i zorganizowaniem tej pracy w warunkach domowych, a generalnie to nauczanie rodziców, że trzeba przypilnować uczestnika, że dziecko, to jest dorosły człowiek, żeby poświęcił te cztery godziny dziennie, pięć, na wykonywanie tych wszystkich prac, które my tam przekazywaliśmy. (...) Przystosowanie do pracy zdalnej, że to jednak my albo dzwoniliśmy, albo na komunikatorach pracowaliśmy, bo wiadomo, że ze względu na niepełnosprawność nie wszyscy obsługują komputery i nie wszyscy mają dostęp, to tutaj tak najbardziej trzeba było popracować ze środowiskiem domowym, bo wiadomo, że w domu większość albo rodzice pracowali za uczestnika, albo uczestnik zupełnie odpuszczał tą pracę. Więc to było takie wyzwanie, żeby tak zmobilizować rodziców, żeby te 7 godzin dziennie ta praca trwała i żeby była. My tutaj też służyliśmy swoją pomocą, taką opieką i psychologiczną ze strony pani psycholog, ale również ze strony terapeutów, żeby wesprzeć rodziców i naszych uczestników, bo rzeczywiście u nich pojawił się taki syndrom paniki i strachu, bo nikt nie wiedział, z czym to się je. A tu wszystko było jeszcze napędzane przez telewizję, radio. Widzieliśmy, że nastąpiło pogorszenie zdrowia psychicznego i to rzeczywiście u nas mieliśmy kilku takich uczestników, gdzie skończyło się to na leczeniu psychiatrycznym, terapii. Tak naprawdę my, po okresie tej pandemii, tych dwóch lat, tego okresu zamknięcia, później zdalnych zajęć, to naprawdę w niektórych przypadkach wykonujemy pracę od nowa. I to tak naprawdę nastąpiło pogorszenie i zdrowia fizycznego, i psychicznego. (...) Rzeczywiście to zaburzenie relacji i to zamknięcie, to wywołało u nich silne emocje, ale to myślę, że to tak samo jak u ludzi zdrowych, bo (...) u pracowników też to zajęcie i praca, gdzie jest brak kontaktów interpersonalnych, gdzie spędza się połowę życia w pracy, też wpływa negatywnie. Myślę, że nikt nie lubi siedzieć w zamknięciu. Dla uczestników to jest jeszcze taka podwójna kara, bo rówieśnicy tu przychodzą, rozmawiają, bawią się, pracują, piją kawę, mają zadania określone. Mało tego, za te zadania otrzymują co miesiąc wynagrodzenie, w postaci treningu ekonomicznego. To też było dla nich tak, że ten trening był wypłacany, ale oni nie mogli sobie też przełożyć, że ja nie pracuję, nie było takiej motywacji. I też to, że zostały odwołane wszystkie wyjazdy, imprezy, gdzie my tutaj rzeczywiście bardzo czynny braliśmy udział w imprezach integracyjnych, tych organizowanych przez inne warsztaty. Tak naprawdę, to byliśmy bardzo czynni i im tego brakowało...”

„Funkcjonowaliśmy jak każde przedsiębiorstwo i tutaj nie ma co rozbijać tego na atomy. (...) Był problem, stawialiśmy sobie kolejne wyzwania, realizowaliśmy to, co trzeba. Tak naprawdę ciężko jest w tej chwili powiedzieć z perspektywy czasu. Bardzo dużo klientów potraciliśmy, jak większość przedsiębiorstw. Skorzystaliśmy z pomocy państwa na tyle, na ile była ona możliwa i super. (...) Gdyby nie tarcza, to byśmy najprawdopodobniej wyrzucili wszystkich pracowników z pracy, bo nie można utrzymać stanowisk, jeżeli nie ma skąd wziąć pieniędzy. Więc mówię, tutaj tarcza to było coś świetnego, rewelacyjnego w tym pierwszym momencie, kiedy była totalna panika, kiedy my działamy w małych miejscowościach. Kiedy jeszcze oprócz zwykłego elementu paniki, dochodził taki małomiasteczkowy... nie wiem, jak to nazwać... mentalność, do tego my jeszcze zatrudniamy osoby niepełnosprawne i to jest tak, że jest to na plus. (...) Tu chodzi o mentalność, gdzie my jako

przedsiębiorstwo społeczne zatrudniamy osoby wykluczone, zatrudniamy bezdomnych, zatrudniamy alkoholików, zatrudniamy osoby niepełnosprawne i fizycznie i umysłowo. I niestety nadal te osoby są stygmatyzowane w społeczeństwie...”

8. Rekomendacje i wnioski z badania

Poniżej przedstawiono wnioski i rekomendacje z badania z uwzględnieniem opisu zidentyfikowanych problemów, wizji stanu pożądanego oraz proponowanych kierunków działań (sposobu wdrożenia). W tabeli zostały również zamieszczone pewne odwołania do opisowej części niniejszego raportu.

Tabela 38. Wnioski i rekomendacje

Lp.	Wniosek	Rekomendacja
1	<p><u>Główny problem:</u></p> <p>Ogólna opinia na temat pakietu wsparcia dla PES/PS w okresie pandemii w 2020 r. jest umiarkowanie pozytywna. Jako „flagowy” instrument postrzegany jest „mechanizm zakupowy”, który zyskuje pozytywne oceny badanych (choć jego rozpowszechnienie w środowisku PES/PS jest ograniczone). W okresie realizacji pomiaru prowadzone były prace nad uruchomieniem analogicznego narzędzia w celu wsparcia ludności uchodźczej w związku z wojną w Ukrainie. Z kolei najważniejszym wyzwaniem, związanym ze stosowaniem mechanizmu zakupowego, jest możliwość szybkiego przesuwania środków w ramach realizowanych projektów, a także zachowanie zasady konkurencyjności (na etapie wyboru usługodawców).</p>	<p><u>Opis stanu pożądanego:</u></p> <p>Pożądanе jest wykorzystanie doświadczeń płynących z funkcjonowania wspomnianego instrumentu w okresie pandemii COVID-19. Proponuje się wdrożenie ww. mechanizmu jako narzędzia wielokrotnego wykorzystania w różnych sytuacjach kryzysowych. W związku z powyższym potrzebne jest wprowadzenie stabilnych rozwiązań systemowych w tym obszarze, działających w dłuższej perspektywie czasowej.</p> <p><u>Działania i propozycje sposobu osiągnięcia stanu pożądanego:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - wdrożenie stałego „mechanizmu zakupowego” do systemu wsparcia ES w regionie, który byłby uruchamiany w sytuacjach kryzysowych - zapewnienie możliwości szybkiego przesuwania środków (np. oszczędności w ramach aktualnie realizowanych projektów) na dokonywanie zakupów o charakterze interwencyjnym - rozstrzygnięcie kwestii prawnych, związanych z zapewnieniem zasady konkurencyjności - zwiększenie liczby PES/PS, korzystających z podobnych rozwiązań <p><u>Adresaci rekomendacji:</u></p> <p>MRiPS, IZ, IP, KRES, RCPS, OWES</p>
2	<p><u>Główny problem:</u></p> <p>Istotną barierą korzystania z pomocy przez PES/PS w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r. były trudności ze spełnieniem kryteriów dostępu oraz sposoby ich weryfikacji. Do wspomnianych kryteriów można zaliczyć formę prawną, osiągnięcie określonych wyników finansowych</p>	<p><u>Opis stanu pożądanego:</u></p> <p>Rekomenduje się zastosowanie bardziej dopasowanych do sytuacji PES/PS kryteriów dostępu do korzystania z różnych form pomocy. Przede wszystkim chodzi o niedyskryminowanie odbiorców wsparcia ze względu na formę prawną (lub brak osobowości prawnej), a także stosowanie bardziej adekwatnych sposobów oceny kondycji finansowej oraz branży, w jakiej faktycznie prowadzą działalność potencjalni odbiorcy wsparcia. Z korzystania z pomocy były wyłączone nowe podmioty, które znalazły się w trudnej sytuacji, jednak nie mogły wykazać wymaganych parametrów</p>

	<p>(poziom przychodów i/lub dynamika zmian przychodów w ujęciu rok do roku), branżę oraz okres prowadzenia działalności. W opinii badanych wspomniane kryteria często nie uwzględniały specyficznej sytuacji sektora ekonomii społecznej, ponadto wątpliwości budził sposób ich weryfikacji.</p>	<p>ekonomicznych (np. dynamiki zmian przychodów w ujęciu rok do roku). Ogólnie rzecz biorąc, pożądane jest tworzenie „szytych na miarę” instrumentów wsparcia, uwzględniających specyfikę sektora ES.</p> <p><u>Działania i propozycje sposobu osiągnięcia stanu pożądanego:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - rozszerzenie katalogu form prawnych podmiotów, które mogą ubiegać się o pomoc - wypracowanie miarodajnych sposobów oceny kondycji ekonomicznej, aby pomoc trafiała do najbardziej potrzebujących podmiotów - odejście od najprostszych sposobów weryfikacji branży działalności PES/PS (według kodów PKD) na rzecz bardziej zaawansowanych i miarodajnych rozwiązań (np. weryfikacji sprawozdań z działalności) - uwzględnienie możliwości korzystania ze wsparcia przez nowopowstałe podmioty, które nie są w stanie wykazać dynamiki zmian parametrów finansowych w dłuższej perspektywie <p><u>Adresaci rekomendacji:</u></p> <p>MRiPS, IZ, IP, KRES, RCPS, OWES</p>
<p>3</p>	<p><u>Główny problem:</u></p> <p>System wsparcia ES w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r. był silnie rozproszony, zaś odpowiedzialność za udzielanie pomocy była rozłożona między różne instytucje i organizacje. Co do zasady, powyższa cecha postrzegana jest jako zaleta, jednak wyzwaniem pozostaje zapewnienie sprawnej koordynacji (aby różne instrumenty wsparcia były wzajemnie komplementarne i nie „dublowały się”) oraz przepływu informacji na temat możliwości uzyskania pomocy.</p>	<p><u>Opis stanu pożądanego:</u></p> <p>Konieczne jest zapewnienie koordynacji systemu wsparcia sektora ES w sytuacjach kryzysowych, a także umiejętne powiązanie go z systemem powszechnym, np. pomocą dla przedsiębiorców (w rezultacie obydwu ww. systemy powinny wzajemnie się uzupełniać). Powyższe działania wymagają również odpowiedniej komunikacji społecznej i polityki informacyjnej. Jednostką odpowiedzialną za realizację ww. zadań powinno być RCPS w Łodzi we współpracy z OWES działającymi w regionie (w tym kontekście należy wykorzystać pozytywne doświadczenia współpracy międzyinstytucjonalnej w województwie łódzkim).</p> <p><u>Działania i propozycje sposobu osiągnięcia stanu pożądanego:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - zapewnienie koordynacji systemu wsparcia w sytuacjach kryzysowych przez RCPS w Łodzi w partnerskiej współpracy z OWES - tworzenie systemowych rozwiązań na rzecz sprawnego przepływu informacji na temat możliwości skorzystania z pomocy, np. ogólnodostępnego kompendium wiedzy z kompleksową, na bieżąco aktualizowaną informacją (np. na stronach internetowych oraz w mediach społecznościowych RCPS i OWES) - utrzymywanie stałego kontaktu z PES/PS przez OWES wraz z prowadzeniem bieżącej diagnozy często zmieniających się potrzeb sektora ES - dopasowanie pakietu dostępnych usług pomocowych do rezultatów ww. diagnozy - świadczenie usług profesjonalnego doradztwa przez OWES (np. w obszarze możliwości korzystania z pomocy, zmiany branży, uruchamiania nowych lub zmiany sposobu świadczenia dotychczasowych usług) wraz z zapewnieniem OWES odpowiednich środków na realizację ww. zadań <p><u>Adresaci rekomendacji:</u></p> <p>RCPS, KRES, OWES</p>

<p>4</p>	<p><u>Główny problem:</u></p> <p>Respondenci z różnych grup uważają, że w okresie pandemii istotnym czynnikiem hamującym udzielanie lub korzystanie z pomocy były „sztywne” regulacje prawne, w tym zwłaszcza wytyczne formułowane przez władze centralne (często z opóźnieniem). Oczekiwanie na ich wydanie powodowało paraliż decyzyjny, a w konsekwencji – opóźnienia w dystrybucji pomocy. Jednocześnie w okresie pandemii zaobserwowano wzmożoną mobilizację wspólnot lokalnych, które podejmowały liczne, oddolne inicjatywy pomocowe.</p>	<p><u>Opis stanu pożądanego:</u></p> <p>W ocenie badanych pożądana jest większa elastyczność oraz decentralizacja systemu wsparcia, w tym scedowanie niektórych decyzji na poziom lokalny, a w konsekwencji - przyspieszenie procesu ich podejmowania. W ten sposób możliwe będzie optymalne wykorzystanie siły lokalnych społeczności, która ujawniła się w okresie pandemii COVID-19, a także uzyskanie efektu synergii między działaniami podejmowanymi przez stronę społeczną a instytucjonalnym systemem wsparcia. Zaleca się tworzenie szybko i łatwo dostępnych instrumentów, z możliwością reagowania i dużym zakresem autonomii odnośnie zasad stosowania, czy kryteriów dostępu (w tym o charakterze terytorialnym).</p> <p><u>Działania i propozycje sposobu osiągnięcia stanu pożądanego:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - utworzenie instrumentów szybkiego reagowania w nowej perspektywie finansowej UE (uruchamianych warunkowo, w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych) - dalej idąca decentralizacja systemu wsparcia, zwiększenie roli JST w tym systemie (np. możliwość podejmowania szybkich, autonomicznych decyzji odnośnie uruchamiania lokalnie adresowanych instrumentów pomocowych oraz sposobu ich implementacji) - zwiększenie elastyczności stosowanych instrumentów wsparcia: możliwość dokonywania niezbędnych zmian, w tym przesunięć środków w ramach realizowanych projektów <p><u>Adresaci rekomendacji:</u></p> <p>MRiPS, IZ, IP, KRES, RCPS, OWES, JST</p>
<p>5</p>	<p><u>Główny problem:</u></p> <p>Wśród pozytywnych konsekwencji pandemii COVID-19 badani najczęściej wskazują wzmocnienie współpracy międzyinstytucjonalnej oraz relacji międzyludzkich (np. między pracownikami PES/PS, między przedstawicielami różnych aktorów instytucjonalnego systemu wsparcia ES). Tego rodzaju mechanizmy współpracy są rezultatem wieloletnich wysiłków budowania partnerskich relacji i modelu zarządzania owym systemem, włączającego elementy partycypacji.</p>	<p><u>Opis stanu pożądanego:</u></p> <p>Rekomenduje się wykorzystanie tych pozytywnych doświadczeń i kontynuowanie rozwoju współpracy międzyinstytucjonalnej w regionie (w tym zwłaszcza między RCPS a OWES, a także – lokalnie – między OWES a JST). Tego rodzaju partnerski i partycypacyjny model wydaje się być szczególnie produktywnym w sytuacjach kryzysowych, które wymagają wypracowanych relacji oraz drożnych kanałów komunikacji, co sprzyja bieżącej wymianie informacji, możliwości szybkiego rozpoznania dynamicznie zmieniających się potrzeb, a także wspólnemu wypracowywaniu szybkich decyzji.</p> <p><u>Działania i propozycje sposobu osiągnięcia stanu pożądanego:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - kontynuacja dotychczasowych kierunków rozwoju współpracy międzyinstytucjonalnej RCPS i OWES - podtrzymanie bliskiej współpracy i partnerstwa między OWES w regionie - wzmocnienie roli KRES jako areny debaty publicznej i wypracowywania wspólnych rozwiązań - uwzględnienie ww. kierunków w dokumentach strategicznych i programowych, obejmujących rozwój sektora ES w województwie łódzkim <p><u>Adresaci rekomendacji:</u></p> <p>IZ, IP, RCPS, OWES, KRES</p>

6	<p><u>Główny problem:</u></p> <p>Przedstawiciele podmiotów o charakterze reintegracyjnym uważają, że w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r. nieco zabrakło instrumentów wsparcia, dedykowanych tej grupie odbiorców. Do największych trudności i zarazem niezaspokojonych potrzeb zaliczono przede wszystkim utrudniony kontakt z podopiecznymi w okresach lockdownu, a także – co za tym idzie – regres w relacjach z uczestnikami, a także wzrost skali doświadczanych przez nich problemów psychicznych.</p>	<p><u>Opis stanu pożądanego:</u></p> <p>W sytuacjach kryzysowych proponuje się uruchomienie instrumentów dedykowanych podmiotom reintegracyjnym, a zwłaszcza ich podopiecznym. Przede wszystkim konieczne jest wzmocnienie komunikacji PES z ich uczestnikami, a także zapewnienie im dostępu do usług specjalistycznych.</p> <p><u>Działania i propozycje sposobu osiągnięcia stanu pożądanego:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - wdrożenie instrumentów dedykowanych podmiotom o charakterze reintegracyjnym (na podstawie aktualnej diagnozy potrzeb) - wspomaganie komunikacji PES z ich uczestnikami (np. kampanie społeczne, skierowane do podopiecznych, motywowanie rodzin uczestników do uczestnictwa w zajęciach w trybie on-line) - zapewnienie uczestnikom dostępu do pomocy specjalistycznej (np. psychologicznej, psychiatrycznej) <p><u>Adresaci rekomendacji:</u></p> <p>IZ, IP, KRES, RCPS, OWES, JST</p>
7	<p><u>Główny problem:</u></p> <p>W okresie pandemii w 2020 r. odnotowano relatywnie niski poziom korzystania ze zwrotnych instrumentów finansowych (w tym w ramach powszechnego systemu wsparcia). Podobna sytuacja występowała również przed pandemią, co oznacza, że bariery stosowania tego rodzaju narzędzi mają charakter strukturalny, w tym świadomościowy (PES/PS są przyzwyczajone do „tradycyjnego” modelu finansowania, opartego na bezzwrotnych dotacjach, instrumenty zwrotne są postrzegane jako ryzykowne, ponadto PES/PS często prowadzą „ostrożną” politykę, bardziej nastawioną na przetrwanie, niż na rozwój).</p>	<p><u>Opis stanu pożądanego:</u></p> <p>Rekomenduje się podejmowanie długofalowych działań zmierzających do popularyzacji instrumentów o charakterze zwrotnym jako uzupełnienia oraz potencjalnej alternatywy dla dotychczasowych sposobów finansowania. Ich upowszechnienie wymaga przede wszystkim przełamania barier o charakterze świadomościowym, a także ustanowienia odpowiednich kryteriów dostępu do korzystania z pomocy. Pożądane jest tworzenie kompleksowej oferty wsparcia, łączącej instrumenty niefinansowe i finansowe (a także bezzwrotne ze zwrotnymi).</p> <p><u>Działania i propozycje sposobu osiągnięcia stanu pożądanego:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - promocja korzystania z instrumentów zwrotnych w środowisku PES/PS (poprzez działania informacyjne i edukacyjne) - wprowadzanie działań pilotażowych i eksperymentalnych w tym obszarze, np. wdrażanie projektów innowacyjnych - opracowanie adekwatnych zasad i kryteriów dostępu do instrumentów zwrotnych (np. elastyczne zasady, dedykowane procedury badania zdolności kredytowej i weryfikacji zabezpieczeń, wartość pożyczki i okres spłaty dostosowane do indywidualnych potrzeb, możliwość sfinansowania dowolnych celów, niskie, atrakcyjne oprocentowanie, prostota, brak skomplikowanych procedur, krótki czas podejmowania decyzji o przyznaniu finansowania) - zachęcanie PES/PS do korzystania z instrumentów dostępnych w ramach powszechnego systemu wsparcia - tworzenie zachęt dla kapitału prywatnego (np. instytucji finansowych) do tworzenia instrumentów dedykowanych PES/PS <p><u>Adresaci rekomendacji:</u></p> <p>MRiPS, IZ, IP, KRES, RCPS, OWES, instytucje finansowe</p>

9. Bibliografia

„Badanie kondycji przedsiębiorstw społecznych, w tym spółdzielni socjalnych, w kontekście skutków pandemii COVID-19”, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Analiza – część II, Warszawa, 2021

<https://centrumklucz.pl/dzieje-sie/zakup-produktow-i-uslug-w-pes-i-ps-w-zwiazku-z-przeciwdzialaniem-skutkom-wystapienia-covid-19-region/#more-15343>

<https://centrumklucz.pl/dzieje-sie/zakup-produktow-i-uslug-w-pes-i-ps-w-zwiazku-z-przeciwdzialaniem-skutkom-wystapienia-covid-19-lodz/#more-15347>

<http://es.rcpslodz.pl/index.php?start=54>

<https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/fe-koronawirus/antykryzysowy-pakiet-ministerstwa-funduszy-i-polityki-regionalnej-z-approbata-biznesu/>

<https://www.gov.pl/web/rodzina/ekonomia-spoeczna-i-solidarna-1>, strona internetowa Ministerstwa Rodziny i Polityki Spoecznej

„Informator Podmiotów Ekonomii Spoecznej Województwa Łódzkiego 2019”, Regionalne Centrum Polityki Spoecznej w Łodzi, Łódź, 2019

„Kompendium instrumentów, z których mogą skorzystać podmioty ekonomii spoecznej, w tym przedsiębiorstwa spoeczne, w związku z wprowadzeniem stanu epidemii koronawirusa SARS-CoV-2, wywołującego chorobę COVID-19”, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Spoecznej, Departament Ekonomii Spoecznej i Solidarnej, Warszawa, 2020

Krenz Rafał, „Instrumenty finansowe w ekonomii spoecznej wobec kryzysu związanego z pandemią COVID-19”, w: „Studia z Polityki Publicznej”, Vol. 8, No. 4, Warszawa, 2021

Kudelska Agata, „Koronawirus w UE – tymczasowe ramy prawne umożliwią udzielanie przedsiębiorcom dodatkowej pomocy publicznej w związku z COVID-19”, Departament Wsparcia Przedsiębiorczości PARP, Enterprise Europe Network, 26.03.2020 r.

Lista przedsiębiorstw społecznych prowadzona przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Spoecznej

<https://opus.org.pl/zakup-produktow-i-uslug-od-ps-i-pes-w-zwiazku-z-przeciwdzialaniem-skutkom-covid-19-24582>

„Protokół z posiedzenia Krajowego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej (KKRES)”, 19.05.2020 r.

„Raport o stanie ekonomii społecznej w województwie łódzkim za rok 2018”, RCPS w Łodzi, Łódź, 2020

„Badanie w kontekście kryzysu przedsiębiorstw społecznych, wywołanym epidemią wirusa SARS-CoV-2”, raport z badań, Sieć 37 Ośrodków Wspierania Ekonomii Społecznej Wysokiej Jakości (AKSES), kwiecień 2020 r.

„Raport o stanie ekonomii społecznej w regionie łódzkim w roku 2020. Raport z badań ilościowych i jakościowych”, Lokalne Badania Społeczne dla Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, Warszawa, 2021

„Rekomendacje dotyczące działalności placówek pobytu dziennego”, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwo Zdrowia, Główny Inspektorat Sanitarny, Warszawa, 2020

<https://www.socialeconomy.eu.org/wp-content/uploads/2020/04/SEE-Open-letter-to-EU-leaders-Time-for-Solidarity-and-Investments.pdf>

„Wsparcie ekonomii społecznej i solidarnej w związku z COVID-19”, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Departament Ekonomii Społecznej i Solidarnej, Warszawa, 3.04.2020 r.

<https://wsparciespoleczne.pl/ogloszenie/zakup-produktow-i-uslug-w-pes-i-ps-w-zwiazku-z-przeciwdzialaniem-skutkom-wystapienia-covid-19-woj-lodzkie-owes/>

www.znakjakosci.mrpips.gov.pl

Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi
Jednostka Organizacyjna Samorządu Województwa Łódzkiego
ul. Snycerska 8, 91-302 Łódź
tel. 42 203 48 00
fax 42 203 48 17
www.rcpslodz.pl
www.es.rcpslodz.pl